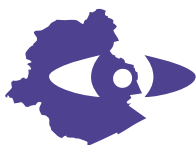

LEIDRAAD VOOR HET OPSTELLEN VAN EEN LOKALE OMGEVINGSANALYSE GEZONDHEID EN WELZIJN

OBSERVATORIUM
VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN
BRUSSEL

OBSERVATOIRE
DE LA SANTÉ ET DU SOCIAL
BRUXELLES

Met de financiële steun van

**GEMEENSCHAPPELIJKE
GEMEENSCHAPSCOMMISSIE**

LEIDRAAD VOOR HET OPSTELLEN VAN EEN LOKALE OMGEVINGSANALYSE GEZONDHEID EN WELZIJN

INLEIDEND KATERN

KATERN CIJFERS EN STATISTIEKEN

KATERN KWALITATIEVE METHODEN

KATERN OPMAAK EN VERSPREIDING

KATERN AANBEVELINGEN EN/OF ACTIEPISTES

KATERN CO-CONSTRUCTIE

COLOFON

AUTEURS Marjorie Lelubre, Marion Bottero Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS) - Céline Mahieu, Léa Di Biagi, École de Santé Publique, Centre de recherche interdisciplinaire en approches sociales de la santé (CRISS), ULB - Pierre Marissal en Benjamin Wayens, Institut de Gestion de l'Environnement et de l'Aménagement du Territoire (IGEAT) en EBxl, ULB - Sylvie Carbonnelle, Centre de diffusion de la culture sanitaire (CDCS vzw) en ULB, Metices.

MEDEAUTEURS Muriel Allard, SMES - Hamida Chikhi, Foyer vzw - Eric Colle, Christelijke Mutualiteit - Rita Concha, Foyer du Sud - Cécile Daron, ONE - Sonia De Clerck, Maison Biloba Huis - Eric Husson, Projet Lama - Myrrhine Kulcsar, OCMW Sint-Gillis - Xavier Melchior, ONE - Genti Metaj, Centre d'Accompagnement et Formation pour Adultes (CAFA asbl) - Florence Mullié, Aidants Proches asbl - Louise Ninin, Straatverplegers - Paola Magi, OCMW Vorst - Erdem Resne, Samenleven - Truus Roesems, Medikuregem - Olivier Shellingen, Projet Lama - Marco Schetgen, École de Santé Publique, ULB - Nathalie Thomas, SSM Le Méridien - Matthieu Tihon, Brusselse Federatie van Unie voor de Huisvesting (BFUH) - Olivia Vanmechelen, Kenniscentrum WWZ - Maguelone Vignes, Brusano.

COÖRDINATIE Marjorie Lelubre en Marion Bottero, Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS).

DANKBETUIGINGEN Ten slotte willen we natuurlijk de **deelnemers van de ondersteuningsgroep** (GPR), tevens medeauteurs van deze gids, hartelijk bedanken voor hun inzet en bijdrage aan de co-constructie van dit instrument. Een taak die, zoals we allemaal weten, zeer veeleisend kan zijn in termen van persoonlijke investering en tijd. Gedurende het volledige proces was de inbreng van de GPR van onschatbare waarde. Hun kennis en expertise op het terrein zijn een ware verrijking voor deze handleiding. Hun concrete voorbeelden uit de dagelijkse praktijk en hun vragen en bedenkingen waren essentiële troeven om de hoofddoelstelling van dit project te realiseren: beroepskrachten in de Brusselse gezondheids- en welzijnssector een nuttig instrument aanreiken dat volledig op hun realiteit is afgestemd.

Onze debatten waren intens, meeslepend en veeleisend en we hopen dat de rijkdom die de dialoog tussen onderzoekers en terreinactoren heeft opgeleverd, volledig tot uiting zal komen in dit eindrapport.

Een laatste woord van dank ook aan de **deskundigen** en **testpartners** (Cultures et Santé, Brusano, Question Santé, Les Pissenlits, perspective.brussels, Le Méridien en de OCMW's van Vorst en Schaarbeek). Hun respectieve bijdragen waren zeer verrijkend.

VERTALING ElaN Languages

HERLEZING Yolanda Puttemans (CDCS-CMDC); Wouter Reynkens (CDCS-CMDC); Olivia Vanmechelen (Kenniscentrum WWZ); Peter Verduyck (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad).

LAY-OUT Nathalie da Costa Maya, CDCS vzw

UITGAVE Verantwoordelijke uitgever: Nathalie Noël, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Belliardstraat 71/1, 1040 Brussel - Wettelijk depot: D/2021/9334/62

OM TE VERWIJZEN NAAR DEZE PUBLICATIE

LELUBRE Marjorie en BOTTERO Marion (coörd.). 2022. *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn*. Brussel: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn - Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Beschikbaar op:

<https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Deze *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn* wordt aangevuld door de **Gids van Brusselse tools om een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn op te stellen**.

VOORWOORD

WAAROM EEN 'LEIDRAAD VOOR HET OPSTELLEN VAN EEN LOKALE OMGEVINGSANALYSE GEZONDHEID EN WELZIJN'?

Deze leidraad vertrekt vanuit een vaststelling van actoren in de gezondheids- en welzijnssector: de behoefte om beter uitgerust te zijn om hun werkingsgebied, hun interventiekader, de verwachtingen van hun publiek enz. te observeren, te begrijpen en te analyseren, en zodoende beter te kunnen reageren op de talrijke en complexe uitdagingen waarmee de sector wordt geconfronteerd.

Deze vaststelling op het terrein wordt versterkt door de gezamenlijke denkoefening van verschillende actoren in het Brusselse gewest die zich in het interdisciplinaire netwerk 'Care in the City' hebben verenigd¹. Dit in 2017 in het leven geroepen netwerk staat onder toezicht van perspective.brussels en streeft naar een betere integratie van welzijn en gezondheid in de stedelijke planning.

Daarom heeft het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, in samenwerking met perspective.brussels en het Centrum voor Maatschappelijke Documentatie en Coördinatie (CDCS-CMDC), besloten om, binnen een proces van co-constructie, deze gids op te stellen.

Het uitvoeren van een omgevingsanalyse zou terreinactoren in staat moeten stellen om de problemen te doorgronden die zich in hun dagelijkse werkzaamheden voordoen, opdat deze inzichten niet langer aan 'deskundigen' zijn voorbehouden. Welzijns- en zorgactoren zijn de bevoorrechte getuigen van veranderingen, spanningen en opkomende behoeften in hun activiteiten. Kunnen bogen op deze kennis en deze kennis kunnen combineren met de bevindingen en syntheses van andere benaderingen staan garant voor een kwaliteitsvolle omgevingsanalyse.

Deze leidraad is dus bedoeld om terreinwerkers te ondersteunen bij het opmaken van hun lokale omgevingsanalyse en het communiceren van de resultaten!

¹ Dit netwerk bestaat uit: CDCS-CMDC; Observatorium voor Gezondheid en Welzijn; Kenniscentrum WWZ; Huis voor Gezondheid; Brusano; CBCS en wordt gecoördineerd door perspective.brussels - <https://perspective.brussels/nl/stedelijke-uitdagingen/welzijn-en-gezondheid>.

WAT IS EEN OMGEVINGSANALYSE?

Een omgevingsanalyse laat toe om de **inventaris** te maken van de potentiële hulpbronnen en ontbrekende middelen binnen een gebied, om de behoeften en sterke punten van een publiek beter te begrijpen, en de relevante bevindingen naar voren te brengen.

Het is als het ware een **herbronningsmoment** waarbij de actoren de tijd nemen om zich van op enige afstand een beeld te kunnen vormen van de kwesties die hen bezighouden. Hypothesen en vermoedens kunnen worden bevestigd of weerlegd door bronnen en methoden waarmee ze op diverse manieren kunnen worden vergeleken met geformaliseerde en gecontextualiseerde vaststellingen [**Katern Cijfers en statistieken - pag. 32**] [**Katern Kwalitatieve methoden - pag. 78**].

Een omgevingsanalyse kan dan ook worden opgevat als een **voorbode van actie** [**Katern Aanbevelingen en actiepistes - pag. 130**].

Zo een analyse kan eenmalig zijn, maar kan - als monitoringinstrument - ook deel uitmaken van een continu proces.

In deze gids spreken we ook over een "**analytisch proces**". Dit begrip wijst ons er op dat het om een iteratief proces gaat dat voortdurend in ontwikkeling is, en waarbij we over en weer moeten gaan tussen de verschillende stadia, een proces ook dat de potentiële interacties tussen verschillende actoren aan het licht kan brengen [**Katern Co-constructie - p. 144**].

EEN OMGEVINGSANALYSE GEZONDHEID- EN WELZIJN?

We beschouwen hier de gezondheids- en welzijnssector in de ruimste zin van het woord. Dit zal ons toelaten om optimaal in te spelen op de complexiteit van de problemen waarmee de mensen op het terrein worden geconfronteerd. Het doel van deze leidraad is om een globale aanpak mogelijk te maken die rekening houdt met de gezondheids- en welzijnsproblematieken als geheel en die de ontwikkeling van een transversale aanpak bevordert.

EEN LOKALE OMGEVINGSANALYSE GEZONDHEID EN WELZIJN?

Het begrip 'lokaal' kan tot meerdere interpretaties en zelfs verwarring leiden. Voor sommige actoren op het terrein is dit het gebouw voor sociale huisvesting waarin ze werken. Voor anderen zijn het de paar straten rond hun dienst tot een volledige gemeente (of meerdere gemeenten). We willen hier vooral benadrukken dat een omgevingsanalyse betrekking heeft **op een afgebakend gebied**. Elke lokale omgeving heeft zijn eigen specifieke kenmerken waarvan de invloed, zowel bij de uitvoering van de analyse als bij de bevindingen die eruit kunnen voortvloeien, in aanmerking moet worden genomen. Zich toespitsen op een afgebakend gebied - op welke schaal dan ook - betekent echter niet dat we ons binnen dat grondgebied gaan opsluiten. De hulpbronnen van een gebied identificeren, betekent niet dat we ons beperken tot dit aanbod alleen. Het is veeleer een kwestie van de omgeving beter te leren kennen en soms de grenzen van de wijk, de gemeente,... te overschrijden [**Inleidend katern - pag. 14**].

EEN OMGEVINGSANALYSE VOOR EN DOOR ACTOREN EN ONDERZOEKERS UIT HET WERKVELD

Deze leidraad is het resultaat van een **proces van co-constructie**.

Ons consortium verenigde verschillende onderzoekscentra, verenigingen en instellingen uit de Brusselse gezondheids- en welzijnssector:

- het Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crébis; Le Forum-Bruxelles contre les inégalités en het Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS));
- de École de santé publique van de ULB, Centre de recherche interdisciplinaire en Approches sociales de la santé (CRISS);
- het Institut de gestion de l'environnement et de l'Aménagement du territoire (IGEAT) en het Réseau des études bruxelloises (EBxl), ULB;
- het Centre de diffusion de la culture sanitaire (CDCS asbl) en ULB, Metices;
- het Centre interdisciplinaire de recherche Travail, Etat et Société (Cirtes), UCLouvain.

Dit project werd dus vanuit een **interdisciplinair perspectief** uitgevoerd en verenigde complementaire theoretische en methodologische expertise.

Om een instrument voor terreinwerkers op te stellen, dat rekening houdt met hun behoeften, verwachtingen en werkomstandigheden, was het belangrijk dat er een dialoog tot stand kwam tussen de theoretische kennis van het consortium en de praktijkkennis van het terrein.

Hiertoe richtten we een **ondersteuningsgroep (GPR)** op, bestaande uit 21 medewerkers uit verschillende verenigingen/instellingen met complementaire opdrachten binnen de Brusselse gezondheids- en welzijnssector². De bijdragen van deze terreinwerkers, die reeds ervaring hadden met omgevingsanalyses of die belangstelling toonden voor een dergelijke aanpak, waren van essentieel belang om de concrete vragen die de mensen op het terrein zich stellen te bespreken en het onderzoekconsortium stap voor stap te begeleiden bij de co-constructie van deze leidraad.

Deze gids werd ook concreet uitgetest in reële omstandigheden door vier **testpartners**³. Deze partners waren diensten die rechtstreeks bij een analysebenadering zij betrokken en die ermee instemden om de consistentie en praktische haalbaarheid van de gids in de praktijk te testen.

2 Deze 21 beroepskrachten kwamen uit de volgende diensten: de OCMW's van Sint-Gillis en Vorst; SSM Le Méridien; Brusano; Maison BilobaHuis; Kenniscentrum WWZ vzw; asbl Aidants proches; Projet LAMA; ONE; SMES; Foyer du Sud; de Christelijke Mutualiteit; Straatverplegers; Febul; CAFA asbl; Medikuregem; Samenleven vzw; Foyer vzw - Interculturele Bemiddeling.

3 SESO; het lokale gezondheids- en welzijnscontract van het OCMW van Vorst; SSM Le Méridien en het lokale gezondheids- en welzijnscontract van het OCMW van Schaarbeek.

HOE GEBRUIKT U DEZE LEIDRAAD?

Bent u professioneel actief in de brede welzijns- of gezondheidssector? Dan is deze leidraad voor u! Of u nu nieuw bent in deze materie of al enige ervaring hebt met een dergelijk analyseproces, het doel van deze gids is om u enkele referentiepunten voor de uitvoering van uw omgevingsanalyse aan te reiken of op te frissen en een aantal adviezen te geven, waarbij we zo veel mogelijk rekening houden met de realiteit op uw terrein en uw opdrachten.

We bieden u een instrument dat u naargelang de context en uw behoeften **kunt moduleren en aanpassen** en dat u door de verschillende stadia van uw analyseproces begeleidt. Aangezien er niet alleen verschillende soorten omgevingsanalyses zijn, maar ook meerdere invalshoeken en ontelbare bijzonderheden die specifiek zijn voor elke doelgroep en elk gebied, beschouwt u deze gids best als **een methodologisch voorstel, bestaande uit een aantal richtlijnen, en niet als een normatief kader. Het is geen gestandaardiseerde aanpak.** Het is aan de actoren om inspiratie uit de gids te putten en deze te gebruiken en aan te passen aan de context en doelstellingen waarin ze hun analyse uitvoeren.

De **verschillende katernen** zijn zodanig opgesteld dat ze **afzonderlijk kunnen worden geraadpleegd** al naargelang de vorderingen van elke actor en doelstelling, **en niet noodzakelijk op een lineaire manier** gebruikt moeten worden. De katernen niet genummerd. Op deze manier hopen we u aan te moedigen om ze op basis van uw eigen behoeften te raadplegen. We raden u echter wel aan om met het inleidende katern te beginnen. Dit zal u toelaten om het kader af te bakenen en uw uitgangssituatie te bepalen. Ook als uw interesse uitgaat naar het werken in co-constructie raadpleegt u best eerst deze katern vooraleer verder te lezen.

Deze leidraad bevat **zes complementaire katernen**:

INLEIDEND KATERN

KATERN CIJFERS EN STATISTIEKEN

Dit katern bespreekt enkele **vrij beschikbare bronnen** met betrekking tot statistische gegevens en de inventarisering van het gezondheids- en welzijnsaanbod in het Brusselse gewest op verschillende niveaus, onder meer de gemeente en de wijk, en geeft enkele adviezen voor het gebruik ervan. Deze katern begeleidt u ook bij de **selectie en synthese** van statistische gegevens. Tot slot vindt u enkele suggesties om op een correcte manier **een aantal kwantitatieve gegevens te verzamelen**.

KATERN KWALITATIEVE METHODEN

In deze katern stellen we verschillende stappen voor om met behulp van kwalitatieve methoden een analyse te stellen. Aan de hand van concrete voorbeelden en praktisch advies gaan we in op het **waarom** en het **hoe** van elk van deze stappen. Hier vindt u dus **praktische, methodologische en ethische richtlijnen** voor een kwalitatieve benadering in de verschillende stadia van uw analyseproces.

Hoewel we er - met het oog op de leesbaarheid - voor hebben gekozen om deze twee katernen afzonderlijk op te stellen, zult u waarschijnlijk **een combinatie van zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden gebruiken bij uw analyseproces**. Aan het eind van deze twee katernen vindt u hierover nog wat advies.

KATERN OPMAAK EN VERSPREIDING

Heeft uw analyse geleid tot bevindingen die u **met andere actoren wilt delen**, ongeacht of zij al dan niet aan uw proces hebben deelgenomen? In deze katern vertellen we u hoe u deze bevindingen kunt verspreiden. Een schriftelijke neerslag is zo een mogelijk **verspreidingsmedium**, maar lang niet het enige. Evenzo kunt u ook een beroep doen op verschillende **verspreidingskanalen**. In deze katern vindt u enkele suggesties.

KATERN AANBEVELINGEN EN/OF ACTIEPISTES

In deze katern laten we de fase van de bevindingen van uw analyseproces achter ons en begint - indien u dat wenst - de actiefase. Het kan hier zowel gaan om het opstellen van een reeks aanbevelingen als om het **uitwerken van concrete actiepiestes**. U vindt hier dus niet alleen adviezen over de uitwerking van acties die na de analyse nodig bleken, maar ook over hoe u aanbevelingen opstelt en verspreidt (in lijn met het katern Opmaak en verspreiding).

KATERN CO-CONSTRUCTIE

Hier vindt u een aantal **theoretische en praktische richtlijnen** die verduidelijken wat co-constructie precies inhoudt. Deze katern schetst met name de situatie die een dergelijke aanpak voor alle stakeholders met zich meebrengt en biedt ook enkele overwegingen over **de betrokkenheid van bewoners en gebruikers van diensten** in het analyseproces. De lezer maakt ook kennis met enkele **uitdagingen** die een proces van co-constructie met zich meebrengt en enkele mogelijke pistes om deze het hoofd te bieden. Waar in deze katern de focus op het werken in co-constructie ligt, is het complementair met alle eerdere katernen die wij u uitnodigen te raadplegen.

Voor een zo goed mogelijk begrip van deze leidraad te verzekeren hebben we verspreid doorheen het hele document ook een reeks definitieven van de gebruikte termen opgenomen.

Via **interactieve links** ten slotte krijgt u rechtstreeks toegang tot de andere delen van de gids of kunt u aanvullende hulpbronnen raadplegen. Sommige vindt u in de **Gids van Brusselse tools om een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn** op te stellen, die we hebben samengesteld ter ondersteuning van het uitwerken van een omgevingsanalyse door terreinactoren. Daarmee vormt deze gids een **aanvullende 'gereedschapskist'** bij deze leidraad.

Hulpbronnengids

Het doel van deze gids is om u op weg te helpen bij de methodologische aanpak en om enkele goede voorbeelden aan te reiken. De gids biedt zowel **referenties** van instrumenten die in Frankrijk en België zijn gepubliceerd (online beschikbaar) als **inspirerende initiatieven** die in Brussel al werden uitgerold. Ten slotte vestigt de gids de aandacht op een aantal **organisaties** die kosteloos ondersteuning bieden bij het opzetten en uitvoeren van omgevingsanalyses en geheel of gedeeltelijk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest actief zijn.

Aan de slag!

INHOUDSOPGAVE

COLOFON VAN DE LEIDRAAD & DANKBETUIGINGEN	2
VOORWOORD	3

14

INLEIDEND KATERN

WAAROM EN HOE EEN OMGEVINGSANALYSE OPMAKEN?

1. WAAROM EEN ANALYSEPROCES OPSTARTEN?	15
2. HET NUT VAN EEN ANALYSEPROCES EN DE OPERATIONELE DOELSTELLINGEN	17
2.1. Hypothesetoetsing versus verkenning	17
2.2. Vertrekken vanuit een te toetsen hypothese	18
2.3. Een verkennend proces opstarten	18
3. WAT IS EEN GEBIED EN HOE KAN HET GEBIED VAN DE ANALYSE WORDEN AFGEBAKEND?	19
3.1. Wat is een gebied?	19
3.2. Op welk gebied wordt de omgevingsanalyse toegepast?	20
4. WELKE TYPES ACTOREN WILT U BIJ UW ANALYSEPROCES BETREKKEN?	21
5. GEBRUIK MAKEN VAN HULPBRONNEN	24
6. VOOR WIE IS DE OMGEVINGSANALYSE BEDOELD?	25

7. STARTVRAGENLIJST: EEN BALANS OPMAKEN VAN DE UITGANGSSITUATIE ..	26
- Uw doelstellingen	27
- Het gebied afbakenen	28
- De gebruikers bepalen	28
- De hulpbronnen inventariseren	29
- De actoren identificeren	30

COLOFON VAN HET KATERN	31
------------------------------	----

1. INLEIDING	33
1.1. Verkennen en informatie inwinnen	33
1.2. Gericht analyseren	34
1.3. Bronnen en aanpak	35
2. SAMENVATTENDE EN VAN COMMENTAAR STATISTIEKEN: BRONNEN VAN HET OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN	36
2.1. Hoe niet te verdwalen in de synthesesdocumenten?	37
2.2. De belangrijkste bronnen gepubliceerd door het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn	38
2.2.1. De gezondheidsindicatoren	40
2.2.2. De Welzijnsbarometer	43
2.2.3. De fiches 'Zoom op de gemeenten': gezondheids- en welzijnsstatistieken	44
2.2.4. Thematische rapporten	44
2.3. De cijfers begrijpen en correct interpreteren: enkele aandachtspunten bij het lezen en gebruiken van de indicatoren	45
2.3.1. Gestandaardiseerde gegevens begrijpen: het voorbeeld van mortaliteitsgegevens	45
2.3.2. Van relatieve naar absolute waarden, aandachtspunten bij het gebruiken van noemers	48
3. ANDERE ONMISBARE STATISTISCHE BRONNEN	50
3.1. BISA, het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse	50
3.1.1. Tal van gegevenstabellen	50
3.1.2. Publicaties die statistieken contextualiseren	52
3.1.3. De Wijkmonitoring	52
3.2. Leefmilieu Brussel	56
3.3. Het InterMutualistisch Agentschap (IMA)	59
4. EEN TOOL OM HET AANBOD TE INVENTARISEREN: SOCIAAL BRUSSEL ONLINE	61
4.1. Welke diensten en organisaties staan allemaal ten dienste van de Brusselaars?	61
4.2. Welke thema's?	62
4.3. Welke gegevens?	62
4.4. Welke instrumenten?	63
5. STATISTIEKEN AANPASSEN, COMBINEREN, CREËREN OM AAN UW BEHOEFTE TE VOLDOEN	66
5.1. Omgaan met de beperkingen van lokale statistieken	66
5.2. Poging tot kwantificering op lokaal niveau	68
5.2.1. Behoefte kwantificeren	68
5.2.2. Het aanbod kwantificeren	69
5.2.3. Behoefte en aanbod vergelijken	70
5.3. Zelf statistieken opmaken	71
6. KWALITATIEVE METHODEN EN STATISTIEKEN COMBINEREN	74
COLOFON VAN HET KATERN	77

1. INLEIDING TOT KWALITATIEVE METHODEN VOOR EEN LOKALE OMGEVINGSANALYSE GEZONDHEID EN WELZIJN	79
2. VERKENNEN	80
2.1. Waarom?	80
2.2. Hoe?	80
3. DE ANALYSEVRA(A)G(EN) VERFIJNEN	82
3.1. Waarom?	82
3.2. Hoe?	82
4. EEN KWALITATIEVE STEEKPROEF SAMENSTELLEN	87
4.1. Waarom?	87
4.2. Hoe?	88
4.3. Contact opnemen	89
5. KWALITATIEVE GEGEVENS PRODUCEREN	93
5.1. Individuele gesprekken	93
5.1.1. Waarom?	93
5.1.2. Hoe?	94
5.2. Groepsgesprekken	97
5.2.1. Waarom?	97
5.2.2. Hoe?	97
5.3. Observatie	100
5.3.1. Waarom?	100
5.3.2. Hoe?	100
6. KWALITATIEVE GEGEVENS ANALYSEREN	104
6.1. Waarom?	104
6.2. Hoe?	105
7. KWALITATIEVE METHODEN EN STATISTIEKEN COMBINEREN	110
COLOFON VAN HET KATERN	113

1. WAAROM DE RESULTATEN VAN UW OMGEVINGSANALYSE VERSPREIDEN? ..	115
2. HOE DE RESULTATEN VAN UW OMGEVINGSANALYSE VORMGEVEN?	116
2.1. Aanvaarden dat niet alles gezegd kan worden	116
2.2. Verspreidingskanalen in functie van de beoogde doelgroepen en doelstellingen ..	116
2.3. Specifiek advies in het kader van een schriftelijk document	118
3. HOE DE RESULTATEN VAN DE OMGEVINGSANALYSE VERSPREIDEN?	121
3.1. Op voorhand een verspreidingsstrategie en een tijdschema opstellen	121
- De verspreidingsstrategie organiseren	121
- Een tijdschema voor de verspreiding opstellen	122
- Een verspreiding in verschillende fasen	123
- De resultaten van de analyse verspreiden met partners	124
3.2. Diverse verspreidingskanalen	126
COLOFON VAN HET KATERN	128

1. INLEIDING	131
Actiepistes uitwerken	131
Aanbevelingen formuleren	132
2. HOE DE BEVINDINGEN VAN DE ANALYSE BEANTWOORDEN?	133
2.1. Met wie deze actiepistes en/of aanbevelingen uitwerken?	133
- Met betrekking tot de uitwerking van de actiepistes	133
- Met betrekking tot de formulering van aanbevelingen	134
2.2. Hoe actiepistes en/of aanbevelingen uitwerken?	135
- Aanvaarden dat u keuzes moeten maken	135
- Bepaalde bevindingen uitdiepen	135
- Bestaande oplossingen en/of nieuwe ideeën	136
3. PRIORITEITEN VASTLEGGEN	138
4. EEN STRATEGIE ONTWIKKELEN OM DE ACTIEPISTES EN/OF AANBEVELINGEN BEKEND TE MAKEN EN TE LATEN ERKENNEN	140
COLOFON VAN HET KATERN	142

1. INLEIDING	145
Wat is co-constructie?	145
Waarom een analyse in co-constructie uitvoeren?	146
2. ENKELE SLEUTELFASES BIJ CO-CONSTRUCTIE	148
2.1. Partners kiezen en mobiliseren	148
2.2. De rollen van eenieder verduidelijken	152
2.3. Het confronteren van standpunten organiseren en de voorwaarden creëren waarin ieders deskundigheid tot uiting kan komen	153
- Gegevens verzamelen en analyseren	153
- Een of meerdere beheers- en coördinatieorganen voor het analyseproces oprichten	154
3. DE UITDAGINGEN VAN CO-CONSTRUCTIE	156
3.1. Tijdsinvestering en het beheer van de verschillende temporaliteiten	156
3.2. De coördinatiefunctie als pijler van co-constructie	157
3.3. Conflictbeheer	157
COLOFON VAN HET KATERN	159

LEIDRAAD VOOR HET
OPSTELLEN VAN EEN LOKALE
OMGEVINGSANALYSE
GEZONDHEID EN WELZIJN

INLEIDEND KATERN

WAAROM EN HOE EEN OMGEVINGSANALYSE OPMAKEN?

DOELSTELLINGEN VAN DIT KATERN

- De uitvoerder(s) van de analyse de mogelijkheid bieden om **de balans op te maken van zijn/haar/hun situatie** alvorens het analyseproces op te starten.
- De uitvoerder(s) van de analyse helpen bij het bepalen en vinden van de **benodigde en beschikbare hulpbronnen**.
- **Theoretische en praktische richtlijnen** aanbieden om voeding te geven aan het denkproces van de uitvoerder(s) van de analyse.
- een **startvragenlijst** voorstellen om de uitvoerder(s) van de analyse te aan te sturen in zijn/haar/hun proces.

1. WAAROM EEN ANALYSEPROCES OPSTARTEN?

Alvorens we ingaan op het proces en de methoden om een omgevingsanalyse op te stellen, is het belangrijk om te bepalen wat de redenen zijn om tot een dergelijke proces over te gaan. Aangezien de vraag soms **van een externe opdrachtgever** komt, is het belangrijk om **deze opdracht te kunnen omzetten in een opportuniteit**. Ongeacht de vraag is het noodzakelijk de eigen doelstellingen duidelijk te omschrijven.

Zoals in de inleiding al werd gesteld, kan een omgevingsanalyse worden gebruikt om een momentopname te maken van de organisatie binnen een afgebakend gebied op een bepaald moment T te maken, of om **een stand van zaken** op te maken van een gegeven situatie. Een van de hoofdredenen om een lokale omgevingsanalyse te maken is om de **behoeften in kaart** te brengen en de in het gebied **aanwezige hulpbronnen** te inventariseren, **zowel bij de inwoners en gebruikers van het gebied als bij de diensten en voorzieningen**¹ die op het gebied actief zijn.

Zo kan het bijvoorbeeld zaak zijn **om een beter zicht te krijgen** op de behoeften van de bevolking, de interprofessionele samenwerkingspraktijken, de context waarin de bewoners leven,... om zodoende een relevant en aangepast project op te zetten. Door deze verschillende aspecten vooraf te verkennen, is het mogelijk om een actie op te zetten die niet door veronderstellingen wordt geschaagd, maar ook op vaststellingen is gebaseerd.

Een van de effecten van een omgevingsanalyse waarbij bewoners en/of gebruikers van sociale en gezondheidsdiensten zijn betrokken, is dat het **burgerparticipatie bevordert** alsook de **erkenning** en **waardering** voor de mensen die bij de analyse zijn betrokken verhoogt.

VOORBEELD

De diagnose die de dienst voor geestelijke gezondheid SSM Le Méridien en zijn partners in 2021 heeft uitgevoerd, had als doel om een beter inzicht te krijgen in het grondgebied, de hulpmiddelen en de tekortkomingen en om de behoeften van het publiek beter te begrijpen. Maar deze diagnose was ook een instrument om de burgerparticipatie van de bewoners van de wijk te bevorderen, een ambitie die werd waargemaakt door de uitvoering van een gemeenschapsdiagnose.

Hulpbronnengids – pag. 15: verhaal van SSM Le Méridien

¹ 1 We verwijzen hier naar de verschillende diensten voor sociale bijstand en gezondheid die een band hebben met het bestudeerde gebied.

Een omgevingsanalyse kan ook dienen als ijkpunt voor het **evalueren van een latere situatie en het meten van de verandering** die een project zou kunnen teweeggebracht hebben. In dit geval spreken we van een continue analyse waarbij de analyse in de tijd wordt herhaald om deze evoluties te belichten. De eerste omgevingsanalyse is dus een vertrekpunt en laat toe om de evolutie van het project, de verwezenlijkingen, de verschillende verwachte en onverwachte gevolgen, de ondervonden hindernissen,... op te volgen.

Een doelstelling op langere termijn kan ook zijn om, eventueel samen met de betrokken en geïnteresseerde lokale actoren, een **actieplan** op te stellen, nadat het potentieel voor verbetering of verandering werd vastgesteld. Het kan ook gaan om **het opstarten en uitbouwen van samenwerkingen** door de verschillende bestaande netwerken (opnieuw) met elkaar in contact te brengen waarbij uitwisselingen bevorderd en verschillende zienswijzen met elkaar geconfronteerd worden.

Er zijn niet verschillende manieren om een omgevingsanalyse te maken, verschillende types van analyses. Een omgevingsanalyse kan op een kwalitatieve of kwantitatieve benadering gebaseerd zijn of beide combineren [[Katern Cijfers en statistieken - pag. 32](#)] [[Katern Kwalitatieve methoden - pag. 78](#)]. Bij een omgevingsanalyse kunnen bewoners, professionele terreinactoren of beide zijn betrokken. Het is dus belangrijk om de tijd te nemen om het kader te bepalen waarbinnen het analyseproces wordt opgezet.

Als u een proces van omgevingsanalyse opstart, is het normaal dat u niet goed weet waar u moet beginnen en hoe u te werk moet gaan. De verleiding is groot om langs alle kanten gegevens te beginnen verzamelen. Voordat u concreet van start gaat, raden we u aan om de tijd te nemen om na te denken over wat u precies wil doen.

Het gaat er om **de uitgangssituatie** en de beoogde doelstellingen **helder te krijgen**, waarbij diverse aspecten moeten worden beschouwd, waaronder de beschikbare hulpbronnen en tools, de behoeften en het doelpubliek.

2. HET NUT VAN EEN ANALYSEPROCES EN DE OPERATIONELE DOELSTELLINGEN

Het is van essentieel belang om **op voorhand de operationele doelstellingen** te bepalen die bereikt moeten worden, te weten wat men wenst te analyseren en onder de aandacht te brengen. Het initiatief om een omgevingsanalyse te maken kan voortspruiten uit een **grote verscheidenheid van doelstellingen en contexten**.

2.1. HYPOTHESETOETSING VERSUS VERKENNING

Er zijn twee mogelijke uitgangssituaties en bijgevolg twee verschillende manieren om een omgevingsanalyse te maken. In een aantal gevallen wordt er vertrokken vanuit **hypothesen die getoetst moeten worden of in vraag worden gesteld omdat deze reeds het onderwerp van een voorgaande analyse hebben uitgemaakt**. Dit is bijvoorbeeld vaak het geval in het kader van een analyse die aan de uitvoering van een project voorafgaat. Het doel van de analyse zal dan zijn om deze aanvangshypothese te bevestigen of te weerleggen. In andere gevallen wordt van **een blanco blad vertrokken. Het doel van de analyse is dan om een situatie of een gebied te verkennen zonder vooropgezette ideeën**.

Deze twee geschetste uitgangssituaties zijn niet noodzakelijk totaal verschillend en tegenstrijdig. Bij een verkennende aanpak is het toch mogelijk dat men enkele ideeën en aanvangshypothesen heeft. Er wordt niet noodzakelijk van nul begonnen, maar men beslist om de analyse met een bredere en meer algemene visie aan te vatten.

Deze leidraad gaat in op beide situaties. Om de uitgangssituatie te bepalen, moet worden nagegaan in welke fase van reflectie het analyseproces wordt opgezet.

TIP

Evalueer de informatie waarover u reeds beschikt om te bepalen in welke benadering u zich bevindt: een aanvangshypothese of een verkennende aanpak. Gebruik hiervoor de [startvragenlijst - pag. 26](#).

2.2. VERTREKKEN VANUIT EEN TE TOETSEN HYPOTHESE

Sommige uitvoerders van een analyse hebben dus een welomschreven doel, een idee voor een actie dat ze willen uitwerken. Van bij aanvang **is de invalshoek van de analyse dus betrekkelijk goed afgebakend**. Deze invalshoek maakt het mogelijk om de analyse toe te spitsen op een bepaalde doelgroep, een specifiek thema, een precies gebied...

Het komt er dan op aan om deze hypothese op een **begrijpelijke, leesbare en controleerbare manier te formuleren**. Hiertoe moet de hypothese betrekking hebben op een specifiek element en moet ze voor iedereen begrijpelijk zijn, ook voor actoren buiten uw instelling en/of sector. De hypothese moet controleerbaar zijn. Dit betekent dat ze moet zijn gestoeld zijn op gegevens die we kunnen verzamelen. Vandaar het belang van een voorafgaande inventaris van de vraag.

2.3. EEN VERKENNEND PROCES OPSTARTEN

Bij afwezigheid van een hypothese zal een **brede analyse** worden uitgevoerd die algemene vaststellingen over een gebied, een publiek of een thema aan het licht kan brengen. Er wordt dan een **verkennde aanpak gebruikt**: met brede en open blik naar een gebied, de actoren, de hulpbronnen en noden, een thema of een doelgroep bekijken en analyseren.

Dergelijke verkennde omgevingsanalyse is desalniettemin op een specifiek kader gestoeld. Ze wordt aangestuurd door een of meer actoren uit een sector en komt voort uit een behoefte om een aantal elementen beter te begrijpen. Deze analyses zijn dus ook niet helemaal neutraal.

VOORBEELD

Hulpbronnengids - pag. 17: verhaal van het Plan de Cohésion Sociale Akarova

PCS Akarova voerde een verkennde omgevingsanalyse uit waarbij een kwalitatieve en kwantitatieve aanpak gecombineerd werd. De analyse had betrekking op twee wijken en had als doel om een beeld te vormen van de verschillende manieren waarop actoren met de buurt omgaan.

3. WAT IS EEN GEBIED EN HOE KAN HET GEBIED VAN DE ANALYSE WORDEN AFGEBAKEND?

3.1. WAT IS EEN GEBIED?

DEFINITIE VAN HET BEGRIP 'GEBIED'

Er zijn drie belangrijke definities van een grondgebied:

- Een afgebakende administratieve opdeling (bv. een gemeente)
- Een afgebakend gebied met relatief uniforme regels en wetten (bv. Een staat)
- Een afgebakende gesocialiseerde ruimte die zich door de bewoners ervan wordt toegeëigend, ongeacht de omvang ervan (dit is het geval bij opdelingen van een gebied op basis van vooraf vastgelegde homogeniteitscriteria. [[Katern Cijfers en statistieken - pag. 32](#)]

In de kern van deze drie definities vinden we een logica van toe-eigening door de houders van een wetgevende of uitvoerende macht (de staat, de gemeente, enz.) of door de bewoners/ gebruikers, met achterliggende krachtsverhoudingen.

Een vierde definitie, afkomstig uit de gedragsbiologie en ethologie, omschrijft een gebied (territorium) als de ruimte waar binnen een levend wezen zijn bestaansmiddelen vindt.

Naast deze definities kan het begrip 'gebied' van persoon tot persoon verschillen al naargelang de **gepercipieerde en gebruikte ruimte**, of anders gezegd al naargelang **de ervaringen en denkbeelden van elke gebruiker**. Elke bewoner beleeft het gebied op een andere manier. Het gebied zal groter of kleiner zijn afhankelijk van de verschillende locaties waarop de bewoner of actor zich begeeft (woont, werkt, medische zorg ontvangt, vrije tijd spendeert,...) en de manier waarop men zich verplaatst (openbaar vervoer, te voet, per fiets, per auto,...).

Er moet wel worden opgelet dat het gebied **geen exclusieve bestemming**² wordt, die op een strikte manier wordt afgebakend. Dit zou niet alleen voorbijgaan aan de reële mobiliteit van gebruikers maar ook impliceren dat iedereen beroep moet doen op de diensten en hulpbronnen in het voorafgebakende gebied. Het is bijgevolg belangrijk het gebied te interpreteren **als een flexibele beweegbare ruimte en niet als alleen maar een onbeweeglijk ingesloten voorraadruimte**. Men mag zich met andere woorden geen te gesloten voorstelling maken van dit begrip. Een gebied beperkt zich niet tot hulpbronnen die op een bepaalde locatie aanwezig zijn, maar wordt even goed bepaald door de mensen die zich van de ene plaats naar de andere begeven, door de verschillende gebiedsniveaus die al naargelang de praktijk boven elkaar liggen (in de wijk voorziet men zich van de basisbehoeften, men kan verzorging zoeken buiten de gemeente, of het Brusselse gewest verlaten om te gaan werken...) en door collectieve, bewegende en kortstondige dynamieken. Een gebied mag niet opsluiten. Een gebied afbakenen, mag niet betekenen dat men er niet uit kan.

² Een bestemming in de zin van een verplichtende toewijzing met de neiging om praktijken en vaststellingen uitsluitend op dit bepaalde gebied toe te spitsen.

Aangezien het gebiedsbegrip op verschillende opgevat kan worden, is het dus noodzakelijk om de contouren van de territoriale perimeter die u in de omgevingsanalyse wilt verkennen, goed te preciseren, rekening houdend met deze verschillende opvattingen.

Daarnaast is er ook een schaalkwestie. Als het gebied relatief omvangrijk is moet men zich ook afvragen en bespreken op welke schalen u dit gebied geanalyseerd wordt: een analyse van een gemeente in haar geheel, op wijkniveau of op het niveau van de statistische sectoren (als er binnen een kwantitatieve aanpak gewerkt wordt)... [[Katern Cijfers en statistieken - pag. 32](#)]

3.2. OP WELK GEBIED WORDT DE OMGEVINGSANALYSE TOEGEPAST?

In bepaalde gevallen is het gebied vanzelfsprekend, of toch bijna, als het bepaald is door het 'gebruikelijke' interventiegebied van de uitvoerder van de analyse. In andere gevallen lijkt de afbakening van het gebied een van de eerste centrale kwesties bij de opzet van een omgevingsanalyse.

Het gedefinieerde gebied moet **een geografisch gebied zijn dat relevant is voor de doelstellingen die met de analyse worden nagestreefd**. De afbakening van het analysegebied kan dus ingewikkeld zijn en van project tot project anders zijn. Het is aan de **uitvoerders van de analyse om te beslissen wat het meest zinvol is op basis van hun opgebouwde ervaring en kennis**, omtrent de manier waarop hun doelpubliek van het gebied gebruik maakt (mobiel of sedentair) of over de hulpbronnen die er al dan niet aanwezig zijn... Ook sociaal-economische en demografische kenmerken kunnen richtinggevend zijn voor de keuze van een gebied. Wanneer de omgevingsanalyse tot doel heeft om de behoeften of praktijken van een bepaalde doelgroep te bestuderen, kan het interessant zijn om de geografische verspreiding van deze doelgroep te kennen zodat op een bepaalde gemeente of wijk geconcentreerd kan worden.

Deze keuze is complex en maakt reeds deel uit van het analyseproces. Het kan dus noodzakelijk zijn om **op meerdere invalshoeken te steunen** bij de afbakening van een zinvol gebied.

De benadering **op wijkniveau**, die bij lokale omgevingsanalyses vaak wordt gehanteerd, biedt zekere voordelen: de gevolgen van het stedenbouwkundige beleid zijn concreet waarneembaar, sociale wanverhoudingen op het gebied van huisvesting kunnen zichtbaar worden gemaakt, de vertrouwelijkheid tussen en nabijheid van de actoren kunnen de dialoog en het proces vergemakkelijken, het gevoel tot een wijk te behoren kan de inzet van lokale actoren aanmoedigen, enz.

Het gemeenteniveau biedt eveneens tal van voordelen in termen van diensten, gegevens, wat betekenis heeft voor de bewoners...

Definieer uw analyse **op basis van uw oorspronkelijke doelstellingen en aanvangsvragen**.

Aarzel niet om **andere actoren, met een complementaire kijk, te betrekken** bij de afbakening van het analysegebied.

Baseer u op **bepaalde indicatoren** (sociaal-economische of demografische kenmerken, gebruiken, soorten hulpbronnen, enz.) om de realiteiten van de verschillende mogelijke analysegebieden beter te vatten en het gebied te kiezen dat u het meest relevant lijkt [[Katern Cijfers en statistieken - pag. 32](#)].

4. WELKE TYPES ACTOREN WILT U BIJ UW ANALYSEPROCES BETREKKEN?

Nadat u duidelijk hebt vastgesteld waartoe de analyse moet leiden, wat de doelstellingen ervan zijn en wat het analysegebied is, zullen de **verschillende types actoren bepaald moeten worden die bij het analyseproces betrokken gaan worden**: andere diensten³, bewoners, verkozenen of andere actoren in de wijk (zoals bijvoorbeeld de handelaars). Er moet dus bepaald worden welke actoren het meest relevant zijn om bij het proces te betrekken en wat elk van hen kan bijdragen. [[Katern Co-constructie - pag. 144](#)]

Het betrekken van verschillende types actoren brengt (ethische) vragen met zich mee over positionering van alle deelnemende partijen en leiderschap. Richtlijnen voor co-constructie en samenwerkingen tussen stakeholders vindt u in het katern over co-constructie. [[Katern Co-constructie - pag. 144](#)]

Het is belangrijk om bij een omgevingsanalyse verder te kijken dan het eigen netwerk waarmee men vertrouwd is. De perimeter van actoren die in aanmerking moeten genomen worden, zal variëren naargelang de doelstellingen van het project.

Ook moet rekening worden gehouden met het risico dat participatie vaak naar dezelfde mensen is gericht en er dikwijls op neerkomt dat bewoners met specifieke eigenschappen gehoord worden. In arbeiderswijken bijvoorbeeld zijn het vaak de bewoners met het meeste kapitaal (cultureel, financieel) die deelnemen.

VOORBEELD

[Hulpbronnengids - pag. 19: verhaal van Brusano](#)

Voor de uitvoering van zijn omgevingsanalyse, die erop was gericht om inzicht te verwerven in de behoeften van de bevolking, de praktijken bij het zoeken naar zorg en de praktijken bij interprofessionele samenwerking, mobiliseerde Brusano een consortium van ongeveer 60 partners. Deze aanpak stelde Brusano niet alleen in staat om de bestaande situatie te begrijpen, maar ook om ontbrekende hulpbronnen te identificeren.

³ Databanken zoals deze van Sociaal Brussel kunnen u helpen om deze diensten te identificeren.

DE UITDAGING OM ONZICHTBARE GROEPEN BIJ HET PROCES TE BETREKKEN

Het is belangrijk dat men van bij het begin van het proces denkt aan de uitdaging om met de analyse ook de **minder zichtbare of onzichtbare doelgroepen zichtbaar te maken, een stem te geven en hun ervaring te vertegenwoordigen**. Het betreft hier mensen die binnen de samenleving slecht vertegenwoordigd worden en weinig inspraak hebben in het publieke debat. Onder deze onzichtbare groepen vinden we onder meer mensen die vaak **verhuizen of in beweging zijn en die niet - op een 'klassieke' manier - tot het analysegebied behoren** maar die niettemin zeer aanwezig kunnen zijn in de publieke ruimte. Het gaat dan onder meer over dak- en thuislozen, mensen zonder wettig verblijf, geïsoleerde mensen...

Rekening houden met deze groepen is des te belangrijker omdat ze niet goed zijn vertegenwoordigd, of zelfs helemaal niet aanwezig zijn, in de officiële statistieken. Door hen prioriteit te geven in een analyseproces kunnen ze zichtbaar worden gemaakt en kan deze leemte opgevuld worden.

Hiertoe moet men **bepalen welke de verborgen groepen zijn** waarmee **van bij het begin en tijdens alle fasen van de analyse** moet rekening gehouden worden. Vaak zijn het terreinactoren die verborgen situaties of personen onder de aandacht brengen. Het kan dus zeker nuttig zijn om hun inzichten ter harte te nemen.

Hoe kunt u deze doelgroepen bij de analyse betrekken? Het kan interessant zijn om te werken met **tussenpersonen** die wel contact hebben met deze verborgen groepen (mobiele teams, straathoekwerkers,...)⁴. Deze tussenpersonen zullen het contact vergemakkelijken met die mensen die minder in het gebied zijn verankerd of die 'slechts' op doorreis zijn. Dankzij de **vertrouwensrelaties** die deze intermediairen al hebben opgebouwd met deze verborgen groepen, kunnen de eerste contacten in het kader van een analyse gemakkelijker tot stand gebracht worden. Dit vereist uiteraard bijzondere aandacht voor de deontologische en ethische kwesties die verband houden met het analyseproces en de respectieve verwachtingen.

VOORBEELD

Hulpbronnengids - pag. 15: verhaal van SSM Le Méridien

Focus op onzichtbare groepen, benadering en belang.

4 Mobiele teams die een opdracht van sociaal toezicht uitvoeren door mensen die op straat leven te ontmoeten.

 Vertrouw op **tussenpersonen** die reeds in contact staan met verborgen groepen en die strategieën hebben geïmplementeerd om met deze groepen in contact te komen.

 Zorg ervoor dat **uw aanpak respect heeft voor de specifieke situatie van deze doelgroepen**. Zoek een vertaler/tolk zodat u gemakkelijker bepaalde groepen kunt benaderen die niet een van de landstalen spreken en/of interculturele bemiddelaars om de dialoog te vergemakkelijken.

 Expliciteer **het belang van uw onderneming** aan het betrokken publiek: rekening houden met hun weinig bekende situatie, hen toegang geven tot het publieke debat.

Behalve met het verborgen publiek is het ook nog belangrijk om rekening te houden met de **onzichtbare hulpbronnen en de actoren die deze inzetten** opdat het formele en informele netwerk terug met elkaar verbonden kunnen worden. Het informele netwerk omvat een hele reeks actoren binnen een gebied die aan burgerparticipatie doen, maar waarbij deze activiteit betrekkelijk vertrouwelijk blijft. Websites en internetplatforms die als doel hebben om gebruikers naar een dienstenaanbod te verwijzen, identificeren daarbij bijna uitsluitend hulpbronnen die de overheid volledig of gedeeltelijk subsidieert en houden dus zeer zelden rekening met deze informele hulpbronnen.

Dergelijke hulpbronnen bijwerken, kan evenwel ethische vragen oproepen. De personen op die deze informele hulpbronnen aanbieden, wensen immers soms dat dit vertrouwelijk kan blijven, bijvoorbeeld omdat ze niet over de middelen beschikken om aan een grotere vraag te voldoen. Ook willen ze vaak de volledige controle over hun acties behouden, zonder een netwerk van beroepsactoren in te schakelen.

 Als u tijdens uw diagnoseproces dit soort informele hulpbronnen identificeert, overweegt u best samen **met de betrokkenen** of het passend is om deze onder de aandacht te brengen in een analyse die voor het grote publiek is bestemd.

5. GEBRUIK MAKEN VAN HULPBRONNEN

Vooraleer men aan de analyse begint moet duidelijk zijn op welke middelen, in termen van tijd, kennis en competenties, de uitvoerder van de analyse zich kan beroepen. Is er voorkennis beschikbaar m.b.t. het betrokken grondgebied, thema of doelpubliek, welke bijkomende kennis of vaardigheden zijn noodzakelijk voor de uitvoering van de analyse. **De identificatie van deze middelen is van essentieel belang om ervoor te zorgen dat de doelstellingen van de analyse kunnen worden bereikt.** Deze fase kan ook een goede gelegenheid zijn om na te denken of er voor deze doelstellingen nog bijkomende middelen nodig hebt. Zo kan het noodzakelijk zijn om ofwel de doelstellingen naar beneden bij te stellen, ofwel om stappen te ondernemen om meer hulpbronnen te verkrijgen.

Gebruik maken van uw hulpbronnen betekent in de eerste plaats nagaan of er eerder al omgevingsanalyses zijn gemaakt **voor hetzelfde gebied, rond hetzelfde thema en over dezelfde doelgroep.** Ingeval dergelijke analyses reeds bestaan, betekent dit nog niet dat de het ondernemen van een nieuwe analyse niet nuttig is. Integendeel, het gaat er dan alleen om een aanvullende invalshoek uit te werken. Het is altijd interessant zijn om **een ander perspectief toe te kunnen voegen.** Het is dus van belang om te weten wat er al gedaan is, om te bepalen vanuit welk oogpunt de nieuwe analyse gedaan zal worden. Om zo een bronnenverkenning uit te voeren kan u een onder meer een beroep doen op partners, zoekopdrachten via internet uitvoeren of zich wenden tot bepaalde observatoria, documentatiecentra⁵,...

Onder de verschillende beschikbare hulpbronnen zijn **de tijd/periode en het budget waarover u beschikt** om een analyse te stellen cruciale aspecten. **De periode** waarin een analyse gesteld moet worden en de beschikbare **werktijd** van de betrokkenen bij de analyse moeten geëvalueerd worden. De duur van de analyse en het budget zullen onder meer afhangen van waar het initiatief vandaan komt: van de dienst, de federatie, als antwoord op een aanbesteding of een projectoproep, op verzoek van een ministerieel kabinet,... Vaak zijn de termijnen zeer kort. Het is dus absoluut noodzakelijk om van meet af aan het kader af te bakenen, om realistisch/ bescheiden te blijven en om de tijd die nodig is om de hele onderneming te organiseren en de gegevens te verzamelen, niet te onderschatten.

Ongeacht de vorm vergt een omgevingsanalyse doorgaans verscheidene maanden of zelfs een jaar tijd. Om het gebied/de doelgroep echt te doorgronden, de hulpbronnen en behoeften ervan te analyseren of nog om een thema volledig uit te spitten. Deze benodigde tijdsinvestering komt niet altijd overeen met de reële tijd waarover de terreinactoren beschikken. Het is dan zaak zich hiervan terdege bewust te zijn en een goed evenwicht te vinden. Aangaande de tijdsduur van een omgevingsanalyse zijn er verwijzingen opgenomen in de voorbeeldervaringen in de hulpbronnengids die hiervan een idee kunnen geven. [[Hulpbronnengids: deel 2, verhalen van Brusselse omgevingsanalyses gezondheid en welzijn – pag. 12](#)]

5 Ter informatie, op Sociaal Brussel vindt u bijvoorbeeld de documentatiecentra en expertisediensten met betrekking tot de welzijnssector onder de categorieën 'Documentatie, informatie en instrumenten voor professionelen' van elke sector. [[Hulpbronnengids – pag. 24](#)]

6. VOOR WIE IS DE OMGEVINGSANALYSE BEDOELD?

Als u nadenkt over uw doelstellingen is het ook belangrijk om te **bepalen voor wie de analyse bestemd is**. Dit wordt voor een deel bepaald door de aanvrager van de analyse. Kwam de vraag van een externe opdrachtgever, dan is het van belang te weten of de resultaten onder een ruim publiek zullen worden verspreid. Daarbij is dan het belangrijk om samen met de opdrachtgever dit ruimer publiek duidelijk te omschrijven.

Indien de analyse gebeurt op vraag van een interne dienst of van het partnernetwerk moet eveneens worden nagegaan bij wie de analyseresultaten verspreid zullen worden: alleen bij de interne ploegen van medewerkers, in het partnernetwerk, of bij een ruimer publiek. Dit zijn vragen die vooraf moeten gesteld worden om de methodologie en de aanpak van het analyseproces te bepalen, en vooral op het moment van de verspreiding ervan.

Er zij op gewezen dat er ook voor kan worden gekozen om **al naargelang de behoeften en de bestemmingen andere inhoud en verspreidingsvormen te kiezen**, onder meer wanneer het om gevoelige gegevens gaat en er specifieke actoren onder de bestemmingen zijn. Het belangrijkste hierbij is op voorhand, van bij het begin van de analyse, over na te denken zodat kan vastgelegd worden wie de bestemmingen zijn en wat de al niet verspreidbare inhoud zijn. [[Katern Opmaak en verspreiding - pag. 114](#)]

TIPS

Bepaal op voorhand onder welk(e) **doelpubliek(en)** u uw resultaten wilt verspreiden.

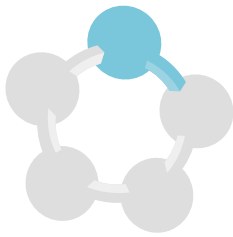
Als het verzoek afkomstig is van een **externe opdrachtgever**, bepaal dan samen met hem of haar onder welk(e) doelpubliek(en) de resultaten verspreid zullen worden.

7. STARTVRAGENLIJST: EEN BALANS OPMAKEN VAN DE UITGANGSSITUATIE

Het hieronder voorgestelde zelfevaluatierooster laat toe om de stand van zaken op te maken van uw uitgangssituatie en enkele richtvragen te stellen vooraleer van start te gaan met de analyse. Deze vragen kunnen individueel, in teamverband of samen met de potentiële partners worden beantwoord om zodoende de belangrijkste elementen te bepalen waarmee bij de aanvang van het analyseproces rekening moet worden gehouden.

Deze vragenlijst is een goed vertrekpunt. Het zal niet altijd makkelijk zijn om precieze antwoorden te geven op bepaalde vragen. Probeer ze zo goed mogelijk te beantwoorden en u kan later altijd nog terugkeren naar onvolledig of niet beantwoorde vragen. Het is evenwel niet aan te raden aan bijvoorbeeld de gegevensverzameling te beginnen zonder deze vragenlijst beantwoord te hebben.

UW DOELSTELLINGEN BEPALEN

Vooraleer u een analyseproces opstart, neemt u best de tijd om uw doelstellingen duidelijk te definiëren. Deze doelstellingen dienen als leidraad voor de rest van uw proces. Het is belangrijk dat het u heel duidelijk is wat u wenst te bereiken door een analyseproces op te starten.

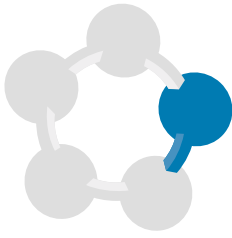
- Wat is de algemene insteek van uw analyseproject?
- Waarom wilt u een analyseproces opstarten? Wat wilt u bereiken door een analyse op te maken?
- Zijn er vermoedens/hypothesen die u wilt bevestigen of begint u vanaf een blanco blad (verkennende aanpak)?
 - Weet u al rond welke thema's u wilt werken? Voert u een analyseproces uit in het kader van het opzetten van een project?
 - OF
 - Wilt u even de tijd nemen om een stand van zaken op te maken, zonder daarbij iel vermoedens of hypothese te formuleren?
- Wat voor informatie wilt u aan het eind van uw diagnose verkrijgen? Op welk(e) soort(en) vragen wilt u aan het eind van uw diagnose een antwoord formuleren?

Het is natuurlijk goed mogelijk dat u verschillende soorten informatie wilt verkrijgen. Hieronder vindt u een samenvattende tabel die u kan helpen om uw doelstellingen te preciseren:

Identificeren/ analyseren	➤ Hulpbronnen	➤ van de doelgroep
		➤ van de dienst
		➤ van het gebied
	➤ Behoeften	➤ van de doelgroep
		➤ van de dienst
		➤ van het gebied
Handelen op het niveau	➤ van de doelgroep (participatie en empowerment)	
	➤ van de dienst (verandering van praktijk of de organisatie ⁶ ...)	
	➤ van het werkgebied (samenwerking, oprichting van een nieuwe dienst...)	
	➤ van het overheidsbeleid	

⁶ Onder verandering in de praktijk verstaan we een verandering in de manier van werken in het veld, terwijl we onder verandering in de organisatie meer veranderingen op beleids- en organisatorisch niveau verstaan.

STARTVRAGENLIJST

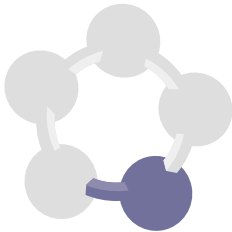

HET GEBIED AFBAKENEN

Dit gebied kan verband houden met het gebied waarin uw dienst werkzaam is, met het gebied waarin gebruikers van uw dienst zich ophouden of met de geografische grenzen die de opdrachtgevers of projecteigenaars van de analyse hebben bepaald (enkele straten, een wijk, een of meerdere gemeenten).

- Wat zijn de grenzen van dit gebied?
- Waarom werd dit gebied gekozen? Wat waren de argumenten om dit gebied af te bakenen als het te onderzoeken gebied van uw omgevingsanalyse?
- Vertoont dit gebied bepaalde kenmerken die u al bekend zijn?
- Kunt u uw onderzoeksgebied eventueel aanpassen zodat het samenvalt met administratieve gebiedsindelingen (bv. de wijken van de Wijkmonitoring van het BISA) om zo de toegang tot bepaalde statistieken te vergemakkelijken?

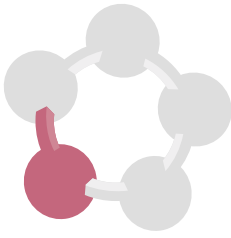
STARTVRAGENLIJST

DE GEBRUIKERS (VAN UW ANALYSERESULTATEN) BEPALEN

Ongeacht of uw analyse vertrekt van een externe of interne opdracht, is het nodig om de verschillende uiteindelijke gebruikers van de resultaten en bevindingen van uw analyse te bepalen, ondermeer met het oog op de verspreiding van de resultaten van de omgevingsanalyse.

- Voor wie wordt uw omgevingsanalyse uitgevoerd?
- Van wie komt de vraag om een omgevingsanalyse? Komt deze van een externe opdrachtgever of is het een interne opdracht?
 - Als het om een externe opdrachtgever gaat, is het dan de bedoeling dat deze resultaten bij een breder publiek bekend worden? Welk publiek is dit dan?
 - Als het een interne opdracht is, wat is dan het uiteindelijke doelpubliek?

HULPBRONNEN INVENTARISEREN

Weten over welke hulpbronnen u beschikt, is van essentieel belang om u er van te verzekeren dat deze voldoen om uw doelstellingen te bereiken. Als u tot de bevinding komt dat uw interne hulpbronnen ontoereikend lijken, herzie dan uw doelstellingen of denk na over potentiële partners die u bij het analyseproces zouden kunnen helpen. Aan het eind van deze zelfevaluatiefase moet u de volgende vragen kunnen beantwoorden:

- Wat zijn uw hulpbronnen (tijd, human resources, voorkennis) en waaraan ontbreekt het u om uw doelstellingen te bereiken?
- Hoe kunt u de eventuele tekorten in uw beschikbare hulpbronnen aanvullen?

IN TERMEN VAN TIJD

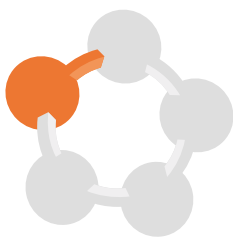
- Hoeveel tijd hebt u om deze analyse uit te voeren?
 - Is er een deadline vastgelegd?
 - Hoeveel werktijd kan u eraan spenderen? Enkele dagen per maand, enkele uren per week?
- Hebt u de tijdsinvestering nodig voor alle fasen van de analyse (voorbereiding, veldwerk, analyse, redactie, revisie, opmaak, verspreiding...) goed ingeschat?
- Met welke externe tijdsaspecten moet u rekening houden (evenementen, politieke kalender...)?

IN TERMEN VAN HUMAN RESOURCES

- Welke mensen, intern en extern (eventuele partners), die bij dit analyseproces betrokken kunnen worden?
 - Over welk profiel, vaardigheden en ervaring in omgevingsanalyse beschikken deze personen (kennis van statistische hulpmiddelen, deskundigheid over het gebied of het thema...)?
 - Welke rol kunnen deze personen bij het analyseproces opnemen (gesprekken voeren, documenten of statistieken analyseren, verslag opstellen...)?

IN TERMEN VAN BESTAANDE DOCUMENTATIEBRONNEN

- Over welke informatie beschikt u reeds, intern en extern, met betrekking tot de vragen waarop u een antwoord wilt formuleren (bijvoorbeeld in bestaande activiteitenverslagen)?
- Werden er al omgevingsanalyses opgemaakt omtrent uw vragen, uw gebied...?

DE ACTOREN IDENTIFICEREN

U kan deze analyse aanpakken in co-constructie met verschillende partners (bewoners, verenigingen, terreinactoren, verkozen mandatarissen...). Het is daarbij noodzakelijk dat u deze verschillende partners en hun respectieve rollen en verwachtingen duidelijk in kaart brengt.

- Begint u als vereniging/instelling alleen aan dit diagnoseproces of is het een collectieve inspanning?
- Wie leidt het proces?
- Welke actoren wilt u bij uw analyseactiviteiten betrekken?
- Welke rol vervullen deze verschillende categorieën van actoren?
- Wat zijn de verwachtingen van deze verschillende categorieën van actoren?
- Wat kunnen deze verschillende categorieën van actoren bijdragen?

Soort actoren	Rol	Verwachtingen	Inbreng
Diensten/instellingen in het gebied met interesse voor het thema/de doelgroep			
Bewoners van het gebied/ gebruikers van de diensten			
Verkozen mandatarissen			
'Atypische' actoren (handelaars, wijkagenten, medewerkers van openbare netheid...)			
...			

COLOFON

AUTEURS VAN DIT KATERN Marjorie Lelubre, Marion Bottero Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS) - Céline Mahieu, Léa Di Biagi, École de Santé Publique, Centre de recherche interdisciplinaire en approches sociales de la santé (CRISS), ULB - Benjamin Wayens, Institut de Gestion de l'Environnement et de l'Aménagement du Territoire (IGEAT) en EBxl, ULB - Sylvie Carbonnelle, Centre de diffusion de la culture sanitaire (CDCS vzw) en ULB, Metices.

MEDEAUTEURS Muriel Allard, SMES - Hamida Chikhi, Foyer vzw - Eric Colle, Christelijke Mutualiteit - Rita Concha, Foyer du Sud - Cécile Daron, ONE - Sonia De Clerck, Maison Biloba Huis - Eric Husson, Projet Lama - Myrrhine Kulcsar, OCMW Sint-Gillis - Xavier Melchior, ONE - Genti Metaj, Centre d'Accompagnement et Formation pour Adultes (CAFA asbl) - Florence Mullié, Aidants Proches asbl - Louise Ninin, Straatverplegers - Paola Magi, OCMW Vorst - Erdem Resne, Samenleven - Truus Roesems, Medikuregem - Olivier Shellinghen, Projet Lama - Marco Schetgen, École de Santé Publique, ULB - Nathalie Thomas, SSM Le Méridien - Matthieu Tihon, Brusselse Federatie van Unie voor de Huisvesting (BFUH) - Olivia Vanmechelen, Kenniscentrum WWZ - Maguelone Vignes, Brusano.

COÖRDINATIE Marjorie Lelubre en Marion Bottero, Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS).

DANKBETUIGINGEN We bedanken het begeleidingscomité voor zijn nauwgezette en verrijkende follow-up gedurende het hele jaar: Gaëlle Amerijckx (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Andreas De Mesmaeker (perspective.brussels), Marion Englert (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Laurence Noël (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad) en Corinne Malchair (CDCS-CMDC).

Ten slotte willen we de medeauteurs van deze gids, de **deelnemers van de ondersteuningsgroep** (GPR) hartelijk bedanken voor hun inzet en bijdrage aan de co-constructie van dit instrument. Een taak die, zoals we allemaal weten, zeer veeleisend kan zijn in termen van persoonlijke investering en tijd. Gedurende het volledige proces was de inbreng van de GPR van onschatbare waarde. Hun kennis en expertise op het terrein zijn een ware verrijking voor deze gids. Hun concrete voorbeelden uit de dagelijkse praktijk en hun vragen en bedenkingen waren essentiële troeven om de hoofddoelstelling van dit project te realiseren: terreinactoren in de Brusselse gezondheids- en welzijnssector een nuttig instrument aanreiken dat volledig op hun realiteit is afgestemd.

Onze debatten waren intens, meeslepend en veeleisend en we hopen dat de rijkdom die de dialoog tussen onderzoekers en actoren op het terrein heeft opgeleverd, volledig tot uiting zal komen in dit slotdocument.

Een laatste woord van dank ook aan de **deskundigen** en **testpartners** (Cultures et Santé, Brusano, Question Santé, Les Pissenlits, perspective.brussels, Le Méridien en de OCMW's van Vorst en Schaarbeek). Hun respectieve bijdragen waren zeer verrijkend.

VERTALING ElaN Languages

HERLEZING Yolanda Puttemans (CDCS-CMDC); Wouter Reynkens (CDCS-CMDC); Olivia Vanmechelen (Kenniscentrum WWZ); Peter Verduyck (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad).

UITGAVE Verantwoordelijke uitgever: Nathalie Noël, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Belliardstraat 71/1, 1040 Brussel - Wettelijk depot: D/2021/9334/62

OM TE VERWIJZEN NAAR DEZE PUBLICATIE

BOTTERO Marion, LELUBRE Marjorie, CARBONNELLE Sylvie, DI BIAGI Léa, MAHIEU Céline, WAYENS Benjamin, 2022. Inleidend katern. In: LELUBRE Marjorie en BOTTERO Marion (coörd.). 2022. *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn*. Brussel: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn - Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Beschikbaar op: <https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Deze *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn* wordt aangevuld door de **Gids van Brusselse tools om een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn op te stellen**.

INLEIDEND
KATERN

KATERN
CIJFERS EN
STATISTIEKEN

KATERN
KWALITATIEVE
METHODEN

KATERN
OPMAAK EN
VERSPREIDING

KATERN
AANBEVELINGEN EN/
OF ACTIEPISTES

KATERN
CO-CONSTRUCTIE

LEIDRAAD VOOR HET
OPSTELLEN VAN EEN LOKALE
OMGEVINGSANALYSE
GEZONDHEID EN WELZIJN

CIJFERS EN STATISTIEKEN

PIERRE MARISSAL, BENJAMIN WAYENS,
JOËL GIRÈS EN XAVIER MAY

Institut de Gestion de l'Environnement et de
l'Aménagement du Territoire (IGEAT)

DOELSTELLINGEN VAN DIT KATERN

- De belangrijkste **vrij toegankelijke vindplaatsen** (publicaties, websites) van gezondheids- en welzijnsstatistieken op gewestelijk, gemeentelijk of wijkniveau.
- Enkele basisbegrippen en -methodes verduidelijken die aan degenen die een **selectie en synthese willen maken van beschikbare statistische gegevens** toelaten om op een correcte manier statistische gegevens te gebruiken en interpreteren in het kader van een omgevingsanalyse.
- Enkele **methoden voor gegevensverzameling** voorstellen die door terreinactoren kunnen worden gebruikt bij een omgevingsanalyse.

1. INLEIDING

Er kunnen verschillende redenen zijn om welzijns- of gezondheidsstatistieken over Brussel te raadplegen:

- om een beter inzicht te krijgen of te geven in de toestand en de ontwikkeling van de gewestelijke gezondheids- en welzijnssituatie. In dat geval wordt dus een verkennende aanpak gevolgd [[Inleidend katern - p14](#)]
- om bij het opstellen van een lokale analyse een zicht te krijgen wat de vereisten zijn voor de uitwerking (en soms de financiering...) van projecten of om specifieke lokale behoeften te documenteren.
- Statistieken kunnen ook nuttig zijn om bewoners of overheidsinstanties bewust te maken van, te waarschuwen voor of te mobiliseren bij de uitdagingen waarmee men op het terrein wordt geconfronteerd.

Binnen het kader van deze publicatie kan het gebruik van statistieken op lokaal niveau door actoren in de gezondheids- en welzijnzorg natuurlijk verre van volledig worden behandeld. We beperken ons ook tot het gebruik er van binnen een het kader van een omgevingsanalyse (voorafgaand aan eventuele acties), en dus niet binnen een evaluatie- of rapporteringslogica. We bevelen aan om doordacht gebruik te maken van cijfermatige gegevens. Aangezien de meeste analyses een *mixed methods* aanpak vereisen en moet de kwantitatieve informatie worden samengelegd met de resultaten van een kwalitatieve benadering. [[Katern Kwalitatieve methoden - pag. 78](#)]

1.1. VERKENNEN EN INFORMATIE INWINNEN

Een exploratorische benadering van statistieken houdt in dat u informatie verzamelt over een bepaald thema, een bepaald gebied of een bepaalde populatie, maar zonder dat men hierbij noodzakelijkerwijs vooraf een precieze vraagstelling heeft. Hoewel dit op het eerste gezicht misschien niet erg doeltreffend lijkt, is deze verkennende en informatieve aanpak op verschillende manieren nuttig:

- het kan bij later onderzoek op het terrein bepaalde fenomenen onder de aandacht brengen die tijdens de verkennende fase naar voor kwamen. Daarnaast kan het ook de observaties en ervaringen op het terrein verrijken met contextelementen.
- indien men in een onbekende of minder vertrouwde omgeving moet werken, kan men zich zo ook in korte tijd voorbereiden op de situaties waarmee men waarschijnlijk zal worden geconfronteerd.

Bij dit soort algemene vraagstelling wordt de voorkeur gegeven aan een analyse op basis van samenvattende documenten, hetzij met betrekking tot het thema, hetzij met betrekking tot het gebied.

TIPS

Bij een verkennende benadering is het zelden nuttig om zich rechtstreeks op alle 'ruwe' statistieken te storten. Een veelheid aan tabellen raadplegen is immers zeer tijdrovend als er niet naar specifieke informatie wordt gezocht. **Gebruik maken van rapporten, samenvattende analyses en statistieken die al geselecteerd en van commentaar voorzien zijn** is dan ook een veel efficiëntere optie. [[Katern Kwalitatieve methoden - pag. 78](#)]

De exploratie van de cijfers verloopt idealiter **parallel met een verkenning van de kwalitatieve analyses en verslaggevingen**, wat toelaat om de uitdagingen en vraagstellingen stapsgewijs uit te werken. Vanaf deze fase wordt het ook mogelijk om, aan de hand van enkele bevoorrechte getuigenissen van op het terrein, de verkenning beter te richten of bij te sturen. [[Katern Kwalitatieve methoden - pag. 78](#)]

1.2. GERICHT ANALYSEREN

Een omgeving analyseren betekent dat men specifieke problemen of kwesties van een populatie, een gebied of een populatie binnen een gebied wil identificeren. De meest relevante bronnen om een analyse op te maken zijn veelal thematische en/of territoriale syntheses. Deze laten vaak toe om de problemen aan te wijzen. Ze moeten dan verder vervolledigd worden met bronnen in de vorm van 'boordtabellen' of 'dashboards' met indicatoren of 'online atlassen', die toelaten om de omvang van problemen te becijferen aan de hand van thematische indicatoren die eventueel ook op een meer lokaal niveau beschikbaar zijn.

De kwestie of het probleem in statistische termen gevat komt vaak tot uitdrukking door het erg hoge of lage waarde van een indicator, of wanneer die een drempelwaarde overschrijdt. Een cijfermatige norm hanteren kan soms evenwel ook bijzonder problematisch zijn.

VOORBEELD

Armoede is een verschijnsel dat niet makkelijk meetbaar is en de omvang ervan hangt af van de wijze waarop men het definieert. Een mogelijke armoedeindicator is het aantal mensen dat zich onder een bepaalde inkomensgrens situeert. Op internationaal niveau is het percentage van de bevolking met een inkomen onder de armoederisicogrens, vastgelegd op 60 % van het nationale mediane equivalente inkomen, de meest gebruikte armoedeindicator. Andere indicatoren zijn gebaseerd op de toekenning van bepaalde rechten, die op hun beurt worden toegekend op basis van een laag inkomen, bijvoorbeeld het aantal begunstigden van een Verhoogde Tegemoetkoming, of het aantal mensen dat een wettelijk minimuminkomen ontvangt, zoals het (equivalent) leefloon. Deze indicatoren weerspiegelen echter ook het gebruik van/de toegang tot deze rechten die niet zijn gegarandeerd zijn (zie het rapport over de non take-up van sociale rechten van het Brusselse Observatorium voor Gezondheid en Welzijn¹). Elke indicator meet een dimensie of een gevolg van armoede en men moet de beperkingen ervan kennen wanneer men de globale armoede wil meten. Een set van verschillende indicatoren is vaak nuttig om een verschijnsel te beschrijven. De meeste indicatoren zijn op het gewestelijke niveau beschikbaar, maar slechts enkele ook op gemeentelijk of wijkniveau.

1 http://www.ccc-ggc.brussels/sites/default/files/documents/graphics/rapport-pauvrete/thematisch_rapport_nl_2016.pdf

Cijfers vinden bij een vraagstelling, is niet altijd eenvoudig en veronderstelt dat u al een idee hebt van de beschikbare statistieken, hun precieze betekenis en de bijzonderheden omtrent gebruik ervan. Daarom is het ook nuttig om **niet enkel een beroep te doen op thematisch verzamelde statistieken, maar ook op synthesesdocumenten** om te zien hoe de statistieken aan de thema's gekoppeld zijn, tot stand komen en gebruikt worden.

1.3. BRONNEN EN AANPAK

De twee doelstellingen - verkenning of gerichte analyse - kunnen aanleiding zijn tot het aanwenden van drie categorieën van statistische hulpbronnen, die de rest van dit katern structureren.

Samenvattende en van commentaar voorziene statistische documenten vormen een onmisbaar bron voor bijna alle lokale omgevingsanalyses. Het onderdeel dat hieraan is gewijd heeft twee hoofddoelstellingen:

- de inhoud van en de manier waarop men toegang kan krijgen tot de belangrijkste bronnen beschrijven die betrouwbaar zijn en regelmatig worden bijgewerkt. We zullen ons daarbij concentreren op de bronnen van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn
- helpen bij het gebruik van deze bronnen door te wijzen op enkele regelmatig voorkomende moeilijkheden bij het doornemen en interpreteren ervan

Atlansen, 'boordtabellen' of 'dashboards' met indicatoren en gedocumenteerde statistische tabellen kunnen zich onmisbaar tonen om thema's of situaties nauwkeuriger te beschrijven dan statistische synthesesdocumenten. Ook voor dit deel van het katern zijn er weer twee doelstellingen:

- de toegang tot de belangrijkste regelmatig bijgewerkte statistische gegevens op (sub) gewestelijk niveau vergemakkelijken
- enkele terugkerende problemen bij het gebruik van deze gegevens aangeven

Het laatste deel van dit katern is gewijd aan **de aanpassing en combinatie** van statistieken om tegemoet te komen aan lokale en/of specifieke behoeften,..., of de **productie** van eigen statistieken. We willen hierbij enkele typische situaties beschrijven waarin dit initiatief nuttig kan zijn. Daarbij gaat het zowel om een nadere omschrijving van de doelstellingen en ambities als om enkele noodzakelijke voorwaarden te benoemen bij de uitwerking van een dergelijke werkwijze.

2. SAMENVATTENDE EN VAN COMMENTAAR STATISTIEKEN: BRONNEN VAN HET OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN

Becommentarieerde synthesesdocumenten zouden de **eerste bron van statistische informatie** moeten zijn waarop een beroep wordt gedaan. Zelfs het beschrijven en analyseren van zeer lokale gezondheids- of welzijnsthema's vergt bijna altijd een meer algemene verkennende fase nodig via een omweg langs statistieken die op gewestelijk niveau zijn gepubliceerd en die vaak rijker en met meer details besproken worden.

TIP

Zelfs voor een analyse op lokaal niveau is het doornemen van betrouwbare synthesesdocumenten door deskundige en goed geïnformeerde studiediensten essentieel. In Brussel worden dergelijke documenten vooral door het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn geproduceerd.

2.1. HOE NIET TE VERDWALEN IN DE SYNTHESEDOCUMENTEN?

Zich onderdompelen in een overvloed aan documentatie kan ontmoedigend lijken en als tijdverspilling aanvoelen. Als u zich echter aan **5 basisprincipes** houdt, is het vaak een zeer kosteneffectieve manier om een omgevingsanalyse te documenteren of te contextualiseren.

Hoe actiever u een synthesedocument leest, des te meer vruchten het zal afwerpen. Het is vaak nuttig om de lectuur te laten voorafgaan door:

- een lijst, zelfs een zeer voorlopige, op te stellen van uw eerste vragen en hypothesen over het te onderzoeken fenomeen,
- en eventueel een eerste denkoefening te maken over de manier waarop u het fenomeen wil meten.

We wijzen er op dat, afhankelijk van het bestudeerde fenomeen, het mogelijk is dat er geen statistieken bestaan die datgene meten wat u in de analyse wilt onderzoeken en dat de statistieken in het beste geval de mogelijkheid bieden om het onrechtstreeks te benaderen.

Een synthesedocument hoeft niet volledig van voor naar achter te worden gelezen. Het systematisch bestuderen van tabellen en grafieken in het bijzonder is zeer tijdrovend. Het is ook niet nodig om de verschillende onderdelen in volgorde te lezen. Voor een gerichte en selectieve lezing kan u eerst de inhoudsopgave raadplegen en vervolgens de samenvattingen en conclusies lezen van de delen die betrekking hebben op uw onderzoek. Zoekopdrachten via trefwoorden in het document (CTRL-F in de meeste software) kunnen ook veel tijdswinst opleveren.

Aarzel niet om documenten te raadplegen die al enkele jaren oud zijn. Doorgaans richt men zich op de meest recente documenten, maar het komt voor dat door een gebrek aan beschikbare statistieken, sommige thema's niet even gedetailleerd worden geanalyseerd in vergelijking met eerdere publicaties. Sinds de afschaffing van de tienjarige volkstellingen is dit bijvoorbeeld het geval voor huisvestingsstatistieken.

Houd **leesnotities** bij waarin u de verschillende nuttige elementen en leerpunten noteert. Ook wanneer u een specifiekere bevolkingsgroep of een kleiner gebied wil bestuderen dan deze die in het synthesedocument worden behandeld, kunnen uw notities helpen om:

- **uw eerste vraagstellingen, verklaringen en hypothesen te verduidelijken, te nuanceren en aan te vullen,**
- met betrekking tot uw thema **de eventuele bijzonderheden te leren kennen** van de bevolkingsgroepen waarin u bent geïnteresseerd.
- **bibliografische referenties** te vinden waarmee u, indien nodig, verder kunt gaan,
- na te denken over de **manieren om het fenomeen** waarin u bent geïnteresseerd, **te meten,**
- **referentiewaarden** te vinden die u als benchmarks kunt gebruiken,
- **indicatoren** en statistische **gegevensbronnen** te identificeren.

Heb aandacht voor de manier waarop er wordt **gemeten of gekwantificeerd**. Dit kan u helpen om gericht naar lokale gegevens in andere bronnen te zoeken. Als het fenomeen waarin u bent geïnteresseerd, in het synthesedocument op een iets meer ingewikkelde manier wordt gemeten dan u zich had voorgesteld, bestudeer de kwestie dan zorgvuldig. Dit wijst er ongetwijfeld op dat de eenvoudigere meting van het fenomeen misleidend kan zijn. Het is ook mogelijk dat de bestaande statistieken niet helemaal overeen komen met het fenomeen dat u bestudeert.

2.2. DE BELANGRIJKSTE HULPBRONNEN, GEPUBLICEERD DOOR HET OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN

→ [<https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>]

Het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn is een multidisciplinaire studiedienst van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van Brussels-Hoofdstad, die zich indien nodig ook van externe expertise voorziet. Het observatorium heeft de opdracht om gegevens uit tal van bronnen te verzamelen, te verwerken, samen te vatten en regelmatig van commentaar te voorzien. Hiermee is het de belangrijkste bron van geactualiseerde synthesesdocumenten over gezondheids- en welzijnsthema's in Brussel.

De analyses worden op het niveau van het gewest (meest voorkomend), van de gemeenten en soms van de wijken of statistische sectoren gepresenteerd.

De informatie die het Observatorium verwerkt wordt onder verschillende rubrieken verspreid via hun website.

De gegevens die het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn analyseert zijn, naargelang de beschikbaarheid en de kwaliteit ervan op Brussels niveau, zowel afkomstig van administratieve bronnen als uit surveys.

De administratieve gegevens zijn onder meer afkomstig van het Rijksregister, Actiris, de POD Maatschappelijke Integratie, het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV), het InterMutualistisch Agentschap (IMA), de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ), de statistische geboorte- en overlijdensformulieren, enz. Deze administratieve gegevens worden over het algemeen door overheidsinstanties verzameld in het kader van hun opdrachten en worden ook voor statistische doeleinden aangewend. Ze omvatten alle personen die aan bepaalde administratieve criteria voldoen (bv. Ze zijn ingeschreven in het Rijksregister of als werkzoekende, ze ontvangen bepaalde uitkering(en)...) en maken in principe een analyse op subgewestelijk niveau mogelijk.

Surveygegevens (bv. Observatiecentrum van de huurprijzen, Gezondheidsenquête enz.) bieden vooral de mogelijkheid om verschillende indicatoren te berekenen die niet altijd via andere bronnen beschikbaar zijn, maar laten vaak ook toe om de gegevens te kruisen met bepaalde individuele kenmerken (bv. Onderwijsniveau, algemene gezondheidstoestand, enz.), wat niet altijd mogelijk is met administratieve gegevens.

Meer specifiek maken Europese surveys zoals de enquête 'European Union - Statistics on Income and Living Conditions' (EU-SILC) en de Arbeidskrachtenenquête - die de FOD Economie - Statistics Belgium op Belgisch niveau organiseert, het mogelijk om bepaalde, op Europees niveau gedefinieerde, indicatoren te berekenen en om vergelijkingen te maken tussen de EU-lidstaten. De meeste onderzoeksgegevens laten evenwel niet toe een analyse uit te voeren op een fijner geografisch niveau dan de gewesten.

Deze gegevens worden uitvoerig gebruikt, uitgelegd en besproken in de Welzijnsbarometer.

PUBLICATIES VAN HET OBSERVATORIUM

Gezondheidsindicatoren

➤ [zie pag. 40]

Fiches per gemeente

➤ [zie pag. 44]

Armoederapport

- 5 katernen:

1. **Jaarlijkse welzijnsbarometer** ➤ [zie pag. 43]
2. **Thematisch rapport** (thema varieert naargelang het jaar)

- 2018 Armoede, slechte huisvesting en uithuiszettingen
- 2016 Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming
- 2014 Vrouwen, bestaansonzekerheid en armoede
- 2012 Jongeren in transitie, volwassenen in wording
- 2010 Thuisloos in Brussel
- 2008 Armoede en veroudering
- 2004 Gebrek aan inkomsten en overmatige schuldenlast

...

3. **Gekruiste blikken** (thema varieert naargelang het jaar)
4. **Actieplan armoedebestrijding**
5. **Synthese van het rondetafelgesprek**

Dossiers

- 2021 Overmatige schuldenlast in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
- 2019 Iedereen even gezond in Brussel? Recente cijfers en kaarten over sociale ongelijkheden in gezondheid
- 2019 Het gebruik van de spoeddienst door de Brusselaars: Focus op de bevolking jonger dan 15 jaar en van 65 jaar en ouder
- 2018 Huisartsen in het Brussels Gewest: wie zijn ze, waar houden ze praktijk, en waar zijn er mogelijke tekorten?
- 2018 Zorgverzekering - Armoedetoets
- 2015 Vierde evaluatierapport van het georganiseerde screeningsprogramma voor borstkanker
- 2015 Geboren worden als Brusselaar - Perinatale gezondheidsindicatoren van de Brusselaars 2000-2012
- 2015 Vrouwen op de arbeidsmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

...

Nota's van het Observatorium

- nr. 4 Welke beroepsmogelijkheden zijn er voor de verschillende problemen m.b.t. de toegang tot huisvesting in het Brussels Gewest?
- nr. 3 Ouderen en de rust -en verzorgingstehuizen

...

Externe rapporten

- 2021 Stand van zaken van de verbanden tussen milieu en gezondheid
- 2021 Brusselse wegwijzer in welzijn en zorg
- 2021 Ontwikkelen van een indicator voor het beschikbaar gezinsinkomen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op basis van administratieve data
- 2020 Vaccinatiedekking bij kinderen van 18 tot 24 maanden oud
- 2020 Analyse des impacts de la première vague de la crise de la Covid-19 sur les personnes précarisées et les services sociaux de première ligne en Région bruxelloise et en Wallonie (alleen in het Frans)
- 2020 Een sociaal-economische, territoriale en ecologische analyse n.a.v. de COVID-19 crisis in het Brussels Gewest
- 2020 Perinatale gezondheid in het Brussels Gewest - Jaar 2019

...

2.2 1. De gezondheidsindicatoren

→ [<https://www.ccc-ggc.brussels.nl/observatbru/publicaties/gezondheidsindicatoren-van-het-brussels-gewest>]

De **gezondheidsindicatoren** bieden van commentaar voorziene statistieken, voornamelijk gewestelijk, omtrent tal van gezondheidsthema's in Brussel. De **inhoudsopgave** geeft u een overzicht van de behandelde thema's.

De publicatie bevat verschillende elementen die het u het raadplegen kunnen vergemakkelijken. Ze is onder meer opgedeeld in **thematische katernen** van een paar pagina's die worden vergezeld van:

- een samenvatting (waardoor u zich snel een idee kunt vormen van de inhoud),
- een inhoudsopgave (waardoor u snel de weg vindt naar relevante onderdelen),
- referenties en bronnen (die u de mogelijkheid bieden om, indien nodig, verder te gaan)
- eventueel een samenvatting in de vorm van kernboodschappen.

De websiterubriek '**Enkele eenvoudige en jaarlijks geactualiseerde gezondheidsindicatoren**' bevat ook tal van cijfergegevens, doorgaans in de vorm van een downloadbare tabel, waaronder een aantal van de statistieken die in de thematische katernen worden besproken.

→ [<https://www.ccc-ggc.brussels.nl/observatbru/observatorium-voor-gezondheid-en-welzijn-van-brussel-hoofdstad/indicatoren>]

Deze statistische tabellen worden regelmatig bijgewerkt en zijn telkens voorzien van een metadatafiche met de volgende elementen:

- precieze definitie van de gebruikte statistische indicator,
- precieze beschrijving van hoe de indicator wordt berekend. Bijvoorbeeld: wat werd er precies geteld? In geval van een percentage, welk totaal werd er gebruikt?
- informatie die nodig is om de gebruikte gegevens te vinden, eventueel op een andere datum of op een kleiner geografisch niveau,
- bronnen,
- bestreken periode en frequentie waarmee ze worden bijgewerkt,
- kleinste geografische niveau waarop deze statistiek beschikbaar is,
- referenties en contactinformatie indien u meer wil weten.

INHOUDSOPGAVE VAN DE GEZONDHEIDSINDICATOREN

Chronische ziekten volgens grote categorieën **Inschatting van de eigen gezondheid** algemene gezondheidstoestand • langdurige aandoening • beperkingen in activiteiten

Mortaliteit algemene sterfte • vroegtijdige sterfte • levensverwachting • vermijdbare sterfte • doodsoorzaken volgens belangrijke categorieën **Ongevallen** arbeidsongevallen (per geslacht, leeftijd, verkeersongevallen (ernstgraad), leeftijd en geslacht, verplaatsingswijze) • ongevallen in het dagelijks leven (per leeftijd en geslacht, gerechtigden (loontrekkenden, zelfstandigen) • invaliditeit per oorzaak, leeftijd, beroeps categorie en sociaaleconomisch niveau **Infecties** morbiditeit en mortaliteit per categorie (vaak per geslacht en leeftijdsgroep en voor verschillende jaren) • seksueel overdraagbare aandoeningen, hepatitis, tuberculose, griep, infectieziekten bij kinderen enz. **Geestelijke gezondheid**

Gezondheids- toestand

J o n g e kinderen gezondheids- en welzijnskenmerken van moeders • bevalling • perinatale gezondheid • oorzaken van zuigelingensterfte • screening • borstvoeding **Kinderen van 1-9 jaar** sterfte naar oorzaak en periode • infectieziekten • vaccinatiegraad • mishandeling naar leeftijd, soort en dader

Adolescentie sterfte naar oorzaak • morbiditeit: inschatting van de eigen gezondheid, vermoeidheid en depressie • verslavingen: tabak, alcohol, andere drugs • voedingsgewoonten • televisiegebruik • sociaal-**Levensloop** demografische kenmerken • inschatting van de eigen gezondheid en geslacht, naar oorzaak • morbiditeit en invaliditeit naar leeftijd en geslacht, naar type • geestelijke gezondheid • arbeidsongevallen • verslavingen en zwaarlijvigheid **Ouderen** sociaal-demografische kenmerken • inschatting van de eigen gezondheid • morbiditeit en chronische aandoeningen naar leeftijd, geslacht en type • geestelijke gezondheid • sterfte naar jaar, naar type oorzaak • sterfgevallen naar plaats, aanwezig personen en voorspelbaarheid

Sociale ongelijkheden in de gezondheid sterfte vóór één jaar naargelang het inkomen • naargelang het sociaal-economische niveau van de woongemeenten: levensverwachting en sterfte naar leeftijd en geslacht, doodsoorzaken • naargelang het opleidingsniveau: inschatting van de eigen gezondheid, chronische ziekten, geestelijke gezondheid, roken, voeding, lichaamsbeweging, alcohol- en ander drugsgebruik **Gezondheid v o l g e n s Determinanten van gezondheid** nationaleit • perinatale gezondheid • algemene sterfte • doodsoorzaken • inschatting van de eigen gezondheid • chronische ziekten • geestelijke gezondheid • voeding, lichaamsbeweging, roken, alcohol en andere drugs **Toegang tot zorg en preventie** sociaal-economische toegankelijkheid • beroep doen op huisartsen • preventie, vaccinaties en screening **Levensstijl** voeding • lichaamsbeweging • gebruik van tabak, alcohol, andere psychotrope drugs

Kenmerken van ziekenhuisverblijven evolutie van het aantal per categorie • klassieke ziekenhuisopnames: percentage per leeftijd en geslacht, verblijfsduur, bestemming bij ontslag • daghospitalisatie: percentage per leeftijd en geslacht • spoedopnames: percentage per leeftijd en geslacht • per woongemeente: percentage ziekenhuisopnames, voornaamste opnameklinieken **Rust- en verzorgingstehuizen** kenmerken van de ouderen: evolutie en ruimtelijke spreiding (aantal, dichtheid), nationaleit en herkomst, financiering, situatie, situatie op de woningmarkt • rust- en verzorgingstehuizen: soort, capaciteit, locatie, statuut en gemeentelijke dekkingsgraad van opvangplaatsen voor ouderen buiten de klassieke woning • prijzen van de verblijven • aandeel van de populatie in rust- en verzorgingstehuizen naar leeftijd en geslacht • kenmerken van de bewoners van rust- en verzorgingstehuizen die slechts in geringe mate afhankelijk zijn (effectieve aantallen, soorten huishoudens, inkomens, gezondheidstoestand, sterfte, niet-Brusselaars)

Zorgaanbod en zorg- consumptie

Inhoud

1.	Inleiding	1
2.	Algemene sterfte	1
3.	Vroegtijdige sterfte	5
4.	Levensverwachting	5
5.	Vermijdbare sterfte	6
6.	Doodsoorzaken	7
7.	Tot slot	11
	Appendix	12

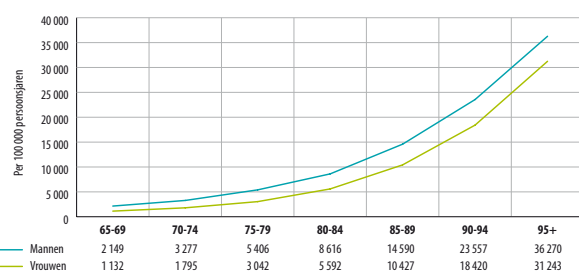
1. Belangrijkste vaststellingen

- Het bruto aantal invaliden in het Brussels Gewest is de afgelopen 15 jaar voortdurend gestegen, net als in de rest van het land;
- Het invaliditeitscijfer (het aandeel invaliden in de gerechtigde bevolking) steeg ook in de drie gewesten, maar duidelijk minder in het Brussels Gewest dan in de twee andere gewesten;
- Tussen 2005 en 2015 wordt de stijging van het invaliditeitscijfer van loontrekkende werknemers hoofdzakelijk verklaard door de stijging van de gemiddelde leeftijd van de gerechtigden bij de arbeiders, arbeiders en bedienden;
- Het invaliditeitsrisico stijgt sterk met de leeftijd;
- Arbeiders worden meer getroffen dan bedienden;
- Vrouwen worden, op dezelfde leeftijd en met hetzelfde beroepsstatuut, vaker getroffen dan mannen;

Referenties

- Cazale L, Dumitru V. (2008). Les maladies chroniques au Québec: quelques faits marquants. Zoom Santé; (Mars):1-4.
- European Union. Revision of the European Standard Population – Report of Eurostat's task force, 2013, Publications Office of the European Union, <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-RA-13-028>
- Idler E. en Benyamini Y. (1997). Self-rated health and mortality: a review of twenty-seven community studies. Journal of Health and Social Behaviour 38: 21-37.
- Van der Heyden J. 2014. Chronische aandoeningen. In: Van der Heyden J, Charafeddine R (ed.). Gezondheidsenquête 2013. Rapport 1: Gezondheid en Welzijn. WIV-ISP Brussel

Figuur 2b Leeftijdsspecifieke sterftecijfers vanaf 65 jaar naar geslacht, Brussels Gewest, 2009-2013

Bron: Statistische formulieren voor overlijden, Observatorium voor gezondheid en Welzijn Brussel

→ [<https://www.ccc-ggc.brussels.nl/observatbru/observatorium-voor-gezondheid-en-welzijn-van-brussel-hoofdstad/indicatoren>]

Fiche metadata

Vroeggeboorte, Brussels Gewest

Definitie

Aantal vroeggeboorten voor 100 levendgeborenen per jaar, Brussels Gewest

Berekeningswijze

Ernstige vroeggeboorte

Teller = aantal kinderen geboren voor de 32^e zwangerschapsweek (behalve de geboorten waarvan de zwangerschapsduur onbekend is)

Noemer = aantal levendgeborenen (behalve geboorten waarvan de zwangerschapsduur onbekend is) / 100

Einheid

Aantal per 100 levendgeborenen

Gegevensbron

De statistische geboorteformulieren betreffen alle feitelijke geboorten (levend- en doodgeborenen) sinds 1998 die plaatsvonden in België en van wie de moeder al dan niet in het Rijksregister is ingeschreven. Onze statistieken gaan over de geboorten bij moeders woonachtig in het Brussels Gewest. Voor meer informatie: <http://www.ccc-ggc.brussels.nl/observatbru/gegevensbronnen/statistische-formulieren-voor-geboorten-en-sterfte>

Beschikbare cijfers

Van 1998 tot 2017

Update

Jaarlijks, 2 jaar na het verzamelen van de gegevens, laatste update: april 2020

Kleinste geografische en beschikbare niveau

Gemeente

Opmerkingen – interpretatie

U kunt een gedetailleerde beschrijving, uitgediepte en uitgelegde analyses (kruising van verschillende indicatoren) bij de perinatale gezondheidsindicatoren vinden in het dossier: 'Geboren worden als Brusselaar. Perinatale gezondheidsindicatoren van de Brusselaars 2000-2012'.

<http://www.ccc-ggc.brussels.nl/observatbru/publications/dossier-20152-geboren-worden-als-brusselaar-perinatale>

Contact

dmazina@ccc.brussels

Beschrijving van de gebruikte indicator

Wat is het?

Wie werd er geteld?
(hier: als ernstig vroeggeboren)

Delen door hoeveel om een % te verkrijgen?

Hoe de gegevens vinden?

Hoe werden de gegevens verzameld?

Voor welke periode zijn ze beschikbaar?

Hoe vaak?

Op welk geografisch niveau zijn ze beschikbaar?
(→ kan ik ze op wijkniveau verkrijgen ?)

Waar vind ik de hulpmiddelen om verder te gaan?

2.2.2. De Welzijnsbarometer

➔ [<https://www.ccc-ggc.brussels.nl/observatbru/publicaties/welzijnsbarometer-0>]

De **welzijnsbarometer** wordt jaarlijks gepubliceerd en vormt het eerste katern van het Armoederapport. De barometer bevat en becommentarieert, voornamelijk maar niet uitsluitend op gewestelijk niveau, statistieken over sociale thema's, waarvan de meeste regelmatig worden geactualiseerd. Hij bevat ook meer specifieke statistieken, bijvoorbeeld omtrent een thema dat bijzonder actueel is geweest.

Net als bij de gezondheidsthema's worden er parallel met de barometer ook regelmatig bijgewerkte statistieken beschikbaar gesteld (onder meer in de vorm van downloadbare tabellen). Deze statistieken worden vergezeld van metadata die vergelijkbaar zijn met deze die we voor de gezondheidsindicatoren hebben beschreven.

Inhoudsopgave

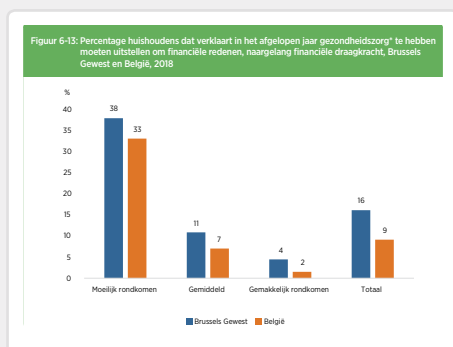
- I. Inleiding** 7
- 11. De gegevens 8
- 12. De zichtbaarheid van bepaalde groepen in de statistieken 9
- 13. De Covid-19-crisis 11
- 2. Demografische context** 11
- 21. Bevolkingsdichtheid 12
- 22. Bevolkingsevolutie 15
- 23. Een internationale bevolking 17
- 24. Een jonge bevolking 20
- 25. Samenstelling van de huishoudens 21
- 26. Impact van de Covid-19-crisis 23
- 3. Inkomens** 24
- 31. De brusselse "paradox": economische rijkdom, armoede van de inwoners 24
- 32. Risico op armoede of sociale uitsluiting 27
- 33. Inkomens en inkomensbronnen 30
- 34. Inkomens uit de sociale zekerheid en sociale bijstand 44
- 35. Mensen met recht op een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging 45
- 36. Overmatige schuldenlast 49
- 37. Gevolgen van de Covid-19-crisis 53
- 4. De arbeidsmarkt** 53
- 41. Mensen die deel uitmaken van een huishouden met een zeer lage arbeidsintensiteit 54
- 42. De activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidsgraad 63
- 43. "Administratieve" werkloosheidsgraad in de grote steden en naar gemeente 65
- 44. Werkende armen en loonongelijkheid 67
- 45. Gevolgen van de Covid-19-crisis 76
- 5. Onderwijs en vorming** 76
- 51. Het opleidingsniveau van de bevolking van 25-64 jaar: evolutie en vergelijking tussen gewesten 79
- 52. Schoolachterstand 80
- 53. Jongeren (18-24 jaar) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs 81
- 54. Volwassenen (25 jaar en ouder) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs 83
- 55. Gevolgen van de Covid-19-crisis 84
- 6. Gezondheid** 84
- 6.1. De Covid-19-epidemie in het Brussels Gewest 91
- 6.2. Gevolgen van de Covid-19-crisis voor de geestelijke gezondheid 93
- 6.3. Sociale ongelijkheden in gezondheid in het Brussels Gewest 96
- 6.4. Sociale ongelijkheden in de toegang tot zorg in het Brussels Gewest 100
- 6.5. Invaliditeit 102
- 7. Huisvesting** 102
- 71. Aantal huishoudens en aantal woningen 103
- 72. Een meerderheid is huurder 104
- 73. Kwaliteit van de huisvesting en woonomgeving 107
- 74. Kosten van huisvesting op de private huurmarkt 110
- 75. Sociale huisvesting en aanverwante 112
- 76. Een moeilijke toegang tot eigendom 112
- 77. Gevolgen van de Covid-19-crisis 121
- 8. Maatschappelijke integratie en participatie** 121
- 81. Sociale contacten 121
- 82. Maatschappelijke en culturele participatie 121
- 83. Gebruik van een computer en internet 122
- 84. Gevolgen van de Covid-19-crisis 126
- 9. Besluit en samenvatting** 132
- 10. Woordenlijst** 139
- 11. Lijst van de acroniemen** 141
- 12. Referenties** 146
- Voor meer informatie 146

WELZIJSBAROMETER
Brussels Armoederapport
2020

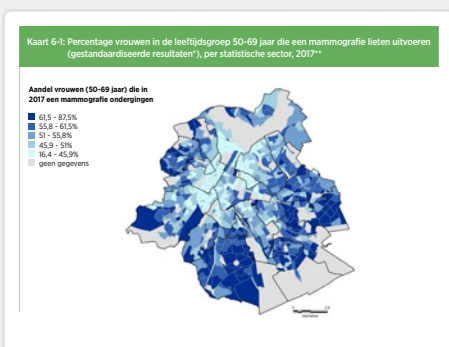
➔ Een verklarende woordenlijst en een lijst van acroniemen, die als bijlage bij de welzijnsbarometer worden gevoegd, zorgen voor een goed begrip van de gebruikte termen en indicatoren.

In elk van de rubrieken vindt u, zoals hier in de rubriek Gezondheid:

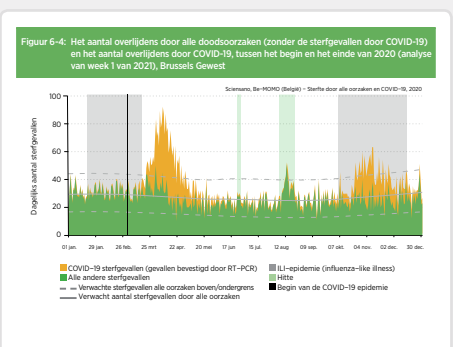
statistieken, meestal op gewestelijke schaal, waarvan sommige regelmatig worden bijgewerkt:

maar ook statistieken op gemeentelijk, of soms subgemeentelijk, niveau:

statistieken over conjunctuurthema's:

2.2.3. De fiches 'Zoom op de gemeenten': gezondheids- en welzijnsstatistieken

Deze **fiches per gemeente** die samen met het BISA (het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse) worden opgesteld, maken het mogelijk om voor elk van de 19 Brusselse gemeenten bepaalde thema's waarvoor er op gemeentelijk niveau gegevens beschikbaar zijn, te beschrijven en te contextualiseren. De fiches bevatten een reeks indicatoren op gemeentelijk niveau, die van korte toelichtingen zijn voorzien.

➔ [<https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/publicaties/zoom-op-de-gemeenten>]

The image shows a digital interface for the 'Zoom op de gemeenten' report for Sint-Gillis. It features a table of contents on the left and a map of the city on the right. The table of contents is organized into sections with corresponding page numbers:

Section	Page
1. SINT-GILLIS EN HAAR INWONERS IN ENKELE WOORDEN	4
2. BEVOLKING	10
2.1. Evolutie en loop van de bevolking	10
2.2. Structuur van de bevolking volgens leeftijd en geslacht	11
2.3. Nationaliteiten	13
2.4. Huishoudens	14
3. JONGE KINDEREN	15
3.1. Evolutie van het aantal kinderen jonger dan 3 jaar	15
3.2. Kinderopvang: dekingsgraad en toegankelijkheid	15
4. ONDERWIJS	17
4.1. Evolutie van de bevolking van 3 tot en met 17 jaar	17
4.2. Schoolbevolking: onderwijsniveau, plaats van scholing en onderwijsvorm	18
4.3. Schoolachterstand	19
5. ARBEIDSMARKT	20
5.1. Socio-economische positie van de bevolking	20
5.2. Activiteits-, werkgelegenheids- en werkloosheidsgraad	21
5.3. Profiel van de niet-werkende werkzoekenden	22
5.4. Deeltijdse werknemers	22
6. ECONOMISCHE ACTIVITEIT	23
6.1. Binnenlandse werkgelegenheid	23
6.2. Ondernemingen	24
6.3. Evolutie 2006-2013	25
7. INKOMENS	26
7.1. Fiscale inkomens	26
7.2. Personen die leven van een minimum- of vervangingsinkomen	26
7.3. Rechthebbenden op de verhoogde tegemoetkoming (RVV)	26
8. GEMEENTELIJKE FINANCIËN	26
8.1. Kernindicatoren voor de gemeentelijke financiën	26
8.2. Structuur van de belangrijkste gewone ontvangsten en uitgave	26
8.3. Investeringen	26
9. HUISVESTING	26
9.1. Kenmerken van het woningbestand	26
9.2. Sociale woningen	26
9.3. Huurprijen en vastgoedprijzen	26
10. GEZONDHEID	26
10.1. Gezondheid van de pasgeborenen	26
10.2. Algemene gezondheidstoestand	26
WOORDENLIJST	41
LIJST MET ACRONIEMEN EN AFKORTINGEN	45
VOOR WIE MEER WIL WETEN	46

The map on the right shows the location of Sint-Gillis within the Brussels region, with a callout box indicating 'Zoom op SINT-GILLIS'.

2.2.4. Thematische rapporten

Naast de terugkerende publicaties maakt het Observatorium nog verscheidene andere publicaties met commentarierende statistieken. Deze hebben gaan over specifiekere thema's of thema's die op een meer gedetailleerde manier dan in de gezondheidsindicatoren of de welzijnsbarometer worden geanalyseerd. Dit zijn voornamelijk:

- thematische rapporten, die gewoonlijk het tweede katern van het Armoederapport vormen, met thema's die van jaar tot jaar veranderen,
- dossiers die ook meer specifieke kwesties behandelen,
- externe rapporten,
- nota's van het Observatorium,
- evaluatierapporten van het screeningprogramma voor borstkanker.

➔ Volledige lijsten van publicaties:
[<https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/observatorium-voor-gezondheid-en-welzijn-van-brussel-hoofdstad/publicaties>]

2.3. DE CIJFERS BEGRIJPEN EN CORRECT INTERPRETEREN: ENKELE AANDACHTSPUNTEN BIJ HET LEZEN EN GEBRUIKEN VAN DE INDICATOREN

Laten we aan de hand van enkele voorbeelden uit de bronnen die het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn ter beschikking stelt, eens nader ingaan op twee aspecten die soms problematisch blijken bij het gebruik van statistische gegevens: een goed begrip van standaardisering en het overstappen van relatieve naar absolute waarden.

2.3.1. Gestandaardiseerde gegevens begrijpen: het voorbeeld van mortaliteitsgegevens

Gestandaardiseerde waarden worden vaak gebruikt in de documenten van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn. Het doel van dit deel is dan ook om:

- te begrijpen waarom gestandaardiseerde waarden worden gebruikt,
- aan te geven hoe deze waarden moeten worden gelezen,
- de aandacht te vestigen op de moeilijkheden bij de interpretatie van bepaalde niet-gestandaardiseerde waarden.

Nemen we een concreet voorbeeld. Het is gemeenzaam bekend dat de sterfte sterk samenhangt met de leeftijd. We moeten dus enige voorzichtigheid aan de dag leggen wanneer we de mortaliteit gaan meten.

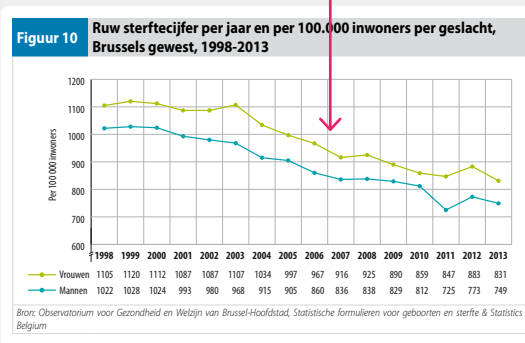
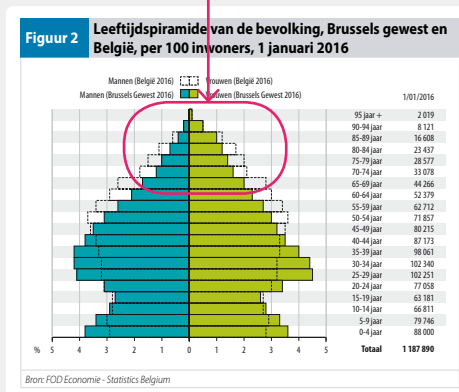
Nemen we bijvoorbeeld twee populaties A en B met precies evenveel bewoners die allemaal precies evenveel kans hebben om op een bepaalde leeftijd te overlijden. Als in een van deze populaties, A bijvoorbeeld, het aandeel ouderen groter is, zal het aantal sterfgevallen in deze populatie hoger zijn. Het aandeel ouderen met een verhoogde sterftkans, is hier immers groter, ook al blijft hun overlijdensrisico exact hetzelfde als bij mensen van dezelfde leeftijd in B (waar deze alleen minder talrijk zijn).

VOORBEELD

Op alle leeftijden is het sterfterisico voor vrouwen lager dan voor mannen. Nochtans:

gezien het percentage ouderen bij vrouwen (in lichtgroen) veel hoger is dan bij mannen...

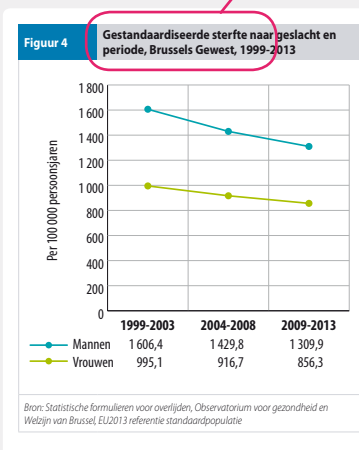
... ligt ook het ruwe sterftecijfer bij vrouwen (ook hier in lichtgroen) hoger dan bij mannen!

Het ruwe sterftcijfer (d.w.z. het aantal sterfgevallen gedeeld door de bevolkingsgrootte) wordt dus beïnvloed door twee zeer verschillende factoren: de hoogte van de risico's op elke leeftijd en de leeftijdsstructuur (met een groter of kleiner aandeel ouderen). Om het effect van de leeftijdsstructuur 'weg te werken', wordt het sterftcijfer 'gestandaardiseerd'. Dit kan op verschillende manieren.

We kunnen een populatie met een bepaalde (eventueel fictieve) leeftijdsstructuur kiezen en er het sterftcijfer voor bereken wanneer we er leeftijdsspecifieke sterftcijfers op toepassen die we in een populatie X hebben waargenomen en dit dan vergelijken met wanneer we dezelfde berekening maken maar dan met de sterfterisico's op elke leeftijd die we in populatie Y waarnemen. Als het cijfer dat we met de overlijdensrisico's van de leeftijdscategorieën in X verkrijgen, hoger ligt dan met toepassing van de sterftkansen per leeftijdscategorie in Y, betekent dit dat het overlijdensrisico in eerstgenoemde populatie over het algemeen hoger ligt.

VOORBEELD

Hoe worden deze gestandaardiseerde cijfers berekend?

Er werd gekozen voor een zelfde leeftijdsstructuur*. Er werd berekend wat het sterftcijfer zou zijn in de referentiepopulatie als op elke leeftijd het sterfterisico:

- dat van mannen van deze leeftijd in Brussel zou zijn (lichtblauw),
- dat van vrouwen van deze leeftijd in Brussel zou zijn (lichtgroen).

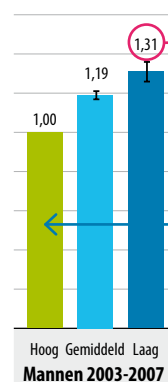
Uit deze standaardisering blijkt dat de sterftcijfers voor mannen veel hoger zijn dan voor vrouwen. Bij gelijke leeftijd is het sterfterisico voor mannen bijgevolg groter dan voor vrouwen.

* Gebruikte leeftijdsstructuur: Europese standaardpopulatie in 2013.

Een andere mogelijkheid is om voor elke leeftijd de sterfterisico's van een referentiepopulatie te nemen (bv. deze van het hele land of een andere 'referentiepopulatie') en na te gaan of de populatie X, met deze sterfterisico's op haar eigen leeftijdsstructuur toegepast, meer of minder sterfgevallen zou tellen dan de feitelijk waargenomen sterfgevallen. Meestal wordt hierbij het aantal vastgestelde sterfgevallen gedeeld door het aantal sterfgevallen dat zich zou voordoen met de leeftijdsspecifieke risico's van de referentiepopulatie. Als deze verhouding (gestandaardiseerde mortaliteitsratio (SMR) genoemd) groter is dan 1, betekent dit dat de overlijdensrisico's in X globaal genomen groter zijn dan deze in de referentiepopulatie. Als we nu hetzelfde met Y doen, kunnen we de populaties X en Y vergelijken.

VOORBEELD

Gestandaardiseerde mortaliteitsratio (SMR) voor de bevolking van 65 jaar en ouder, per categorie van gemeenten (Brussel, 2003-2007).

In gemeenten met een laag sociaal-economisch niveau ligt het aantal waargenomen sterfgevallen 31% hoger dan wanneer deze gemeenten op alle leeftijden dezelfde sterfterisico's als de referentiepopulatie zouden hebben (gemeenten met een hoog sociaal-economisch niveau: SMR = 1)

* Gebruikte leeftijdsstructuur: Europese standaardpopulatie in 2013.

Het berekenen van de levensverwachting is een andere methode van standaardisatie om de effecten van de leeftijdsstructuur weg te werken. Deze meet hoe oud iemand zou worden als hij op elke leeftijd dezelfde overlijdenskansen had om te sterven als deze in de onderzochte populatie op dezelfde leeftijd.

Over het algemeen standaardiseert men om een 'verstorend' effect weg te werken, het effect van een variabele die een sterke invloed heeft op het bestudeerde fenomeen, in die mate dat het effect van andere factoren mogelijk worden 'gemaskeerd'. Bij sterfte gaat het dan meestal om leeftijd en geslacht. Maar het is ook mogelijk om te standaardiseren om het effect van andere factoren uit te schakelen.

Als we het effect willen meten dat de nationale herkomst op het sterftecijfer kan hebben (bv. door verschillen in voedingsgewoonten), moeten we uiteraard de effecten van de leeftijds- en de geslachtsstructuur elimineren (de bestudeerde populaties zullen niet allemaal dezelfde leeftijdsstructuur hebben, noch hetzelfde percentage mannen en vrouwen tellen).

Maar daarmee zijn we er nog niet. Het sterftecijfer verschilt in de feiten sterk al naargelang het sociaal-economische niveau en het is waarschijnlijk dat het aandeel van de deze niveaus zeer verschillend is al naargelang de herkomst. Om dit sociaal-economische 'verstorende' effect weg te werken, zullen we niet alleen moeten standaardiseren voor leeftijd en geslacht, maar ook voor sociaal-economisch niveau.

Bij dit soort oefeningen moeten we wel opletten dat we niet alle verschillen gaan uitwissen door te standaardiseren voor elke bepalende variabele.

Standaardisering is gebruikelijk bij gezondheidsgegevens, zeker wanneer ze op gewestelijk niveau worden gepubliceerd en betrekking hebben op grote populaties of steekproeven. Op lokaal niveau zijn gestandaardiseerde waarden zeldzamer.

Op lokaal niveau moet u, bij gebrek aan gestandaardiseerde gegevens, bijzondere aandacht besteden aan mogelijke structureffecten die verband houden met een 'specifieke' samenstelling van de populatie. Het sterftecijfer kan bijvoorbeeld laag zijn omdat de populatie jong is en niet omdat de gezondheidsrisico's laag zijn.

Om een reëel lokaal cijfer te verkrijgen, mogen we zeker niet standaardiseren.

Een op lokaal niveau bruikbare oplossing om de effecten weg te werken die verband houden met verschillen in de samenstelling van de populatie, is om de cijfers per groep op te splitsen. Sterftecijfers bij jonge mannen, bij oudere mannen, bij oudere vrouwen,... Dit heeft een dubbel voordeel: we kunnen de percentages van de categorieën vergelijken en we hebben toch ook een cijfer dat makkelijker te interpreteren is dan een gestandaardiseerde index.

2.3.2. Van relatieve naar absolute waarden, aandachtspunten bij het gebruiken van noemers

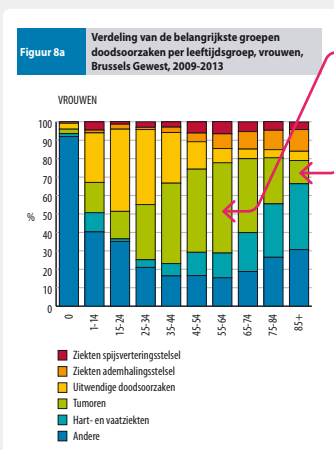
Om het belang van een fenomeen, zoals een ziekte of een situatie op de arbeidsmarkt, te beoordelen, volstaat het niet om het aantal getroffen personen te tellen (bv. het aantal zieken of werklozen). We moeten ook kijken naar hoe deze aantallen zieken of werklozen zich verhouden tot de volledige populatie. In de documenten van het Observatorium worden de gegevens daarom meestal weergegeven door hun relatieve belang (bv. in %), en niet onder de vorm van eenvoudige tellingen.

In sommige gevallen kan het evenwel toch nuttig zijn om de absolute cijfers te beschouwen, bijvoorbeeld wanneer u het volume van een dienstverlening wilt kalibreren, of prioriteiten wilt stellen al naargelang het aantal betrokken personen. Wanneer je beschikt over relatieve cijfers (bijvoorbeeld als een percentage) maar de absolute aantallen niet onmiddellijk beschikbaar zijn (u kan ze dan eventueel wel opvragen bij de instantie die de gegevens publiceert), is het vaak mogelijk om deze te reconstrueren door er de bevolkingscijfers bij te halen:

- zoek het aantal mensen op dat als noemer werd gebruikt bij de berekening van het percentage...
- ... en pas er het gegeven percentage op toe.

Aan de hand van een paar voorbeelden laten we niet alleen zien hoe u van percentages terug naar absolute cijfers gaat, maar tonen we ook hoe belangrijk het is om zich bewust te zijn van de noemers achter de percentages.

VOORBEELD

Het percentage sterfgevallen door tumoren is ongeveer 4 keer lager voor vrouwen van 85 jaar en ouder dan voor 55-64-jarigen.

Maar in een tabel (elders in de tekst) zien we dat het sterftecijfer op 85 jaar en ouder bijna 8 keer hoger is dan het cijfer op 55-64 jaar.

	0	1-14	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-84	85+
Vrouwen	125	67	74	167	342	854	1621	2721	6687	12272
Mannen	159	76	141	278	603	1410	2652	3836	6290	5724

Bron: Statistische formulieren voor overlijden, Observatorium voor gezondheid en Welzijn Brussel

⇒ Een percentage dat 4 keer lager is, maar op een totaal dat bijna 8 keer hoger is... dat betekent nog altijd dat er bijna twee keer zoveel tumordoden vallen van 85 jaar en ouder dan van 55-64.

Elke staaf vertegenwoordigt hier het totaal aantal waargenomen sterfgevallen in de respectieve leeftijdscategorieën waarbij de kleuren de verschillende doodsoorzaken aangeven. Als we naar de tabel ernaast kijken, zien we dat de 'staaf' van de 1-14-jarige vrouwen slechts betrekking heeft op een totaal in de noemer van 67 sterfgevallen (= 100 %), terwijl de 'staaf' van de 85-jarigen en ouder 12.272 vrouwen vertegenwoordigt!

VOORBEELD

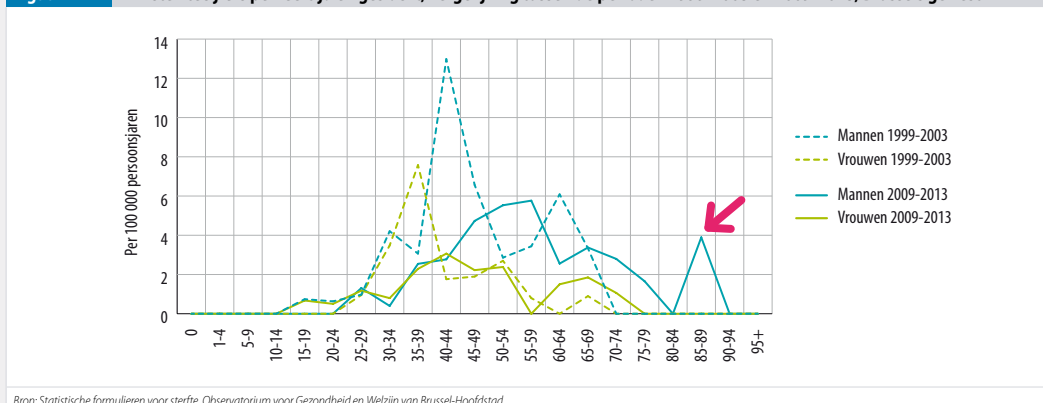
Activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidscijfers per leeftijdsgroep, 2013						
5-3	Activiteitsgraad (%)		Tewerkstellingsgraad (%)		Werkloosheidsgraad (%)	
	Sint-Jans-Molenbeek	Brussels gewest	Sint-Jans-Molenbeek	Brussels gewest	Sint-Jans-Molenbeek	Brussels gewest
15 tot 24 jaar	32,4	28,7	18,4	18,3	43,4	36,3
25 tot 49 jaar	74,5	73,1	52,8	57,1	29,1	21,9
50 tot 64 jaar	55,1	58,8	39,5	42,1	28,2	20,1
Totaal	61,9	61,9	43,0	47,9	30,5	22,7

Bron: Steunpunt WSE

In 2013 bedroeg het jeugdwerkloosheidscijfer in Molenbeek 43,4 %. Maar let op: dit betekent niet dat bijna één jongere op twee werkloos is. Om een werkloosheidspercentage te berekenen, delen we het aantal werklozen door alleen de actieve beroepsbevolking, d.w.z. de bevolking die op de arbeidsmarkt aanwezig is (met inbegrip van de werklozen omdat zij op deze markt naar een baan zoeken). Een aanzienlijk deel van de jongeren van 15-24 jaar studeert echter nog (en anderen studeren niet maar zijn ook niet werkzoekend, en worden bijgevolg ook als 'inactief' op de arbeidsmarkt beschouwd). De activiteitsgraad van deze jongeren (het % van degenen die actief zij d.w.z. zich op de arbeidsmarkt bevinden) is dan ook zeer laag, namelijk slechts 32,4 % van alle 15-24-jarigen. In verhouding tot het totale aantal 15-24-jarigen bedraagt het aandeel werklozen dus 14 %: 43,4 % van de 32,4 % van de beroepsbevolking, of zo u wilt, 32,4 % - 18,4 % als we de tewerkstellingsgraad van de activiteitsgraad aftrekken, die beide als een % van de totale bevolking van 15-24 jaar worden berekend.

VOORBEELD

Figuur 4 HIV-sterftecijfers per leeftijd en geslacht, vergelijking tussen de perioden 1999-2003 en 2009-2013, Brussels gewest

Uit deze grafiek zou u kunnen afleiden dat er in het eerste decennium van de jaren 2000 een explosieve toename van HIV-sterfte onder mannen van 85-89 jaar is. Daar is niets van aan. Het totale aantal mannen tussen 85 en 89 jaar is slechts ongeveer 5000. Dit betekent dat een aandeel van 4/100.000... slechts 0,2 sterfgevallen vertegenwoordigt (d.w.z. slechts één waargenomen sterfgeval in de ganse 5 jaarsperiode 2009-2013). Terugkeren naar de absolute waarden, voorkomt dat we gaan zoeken naar een verklaring waar eenvoudig toeval waarschijnlijk de enige uitleg is.

3. ANDERE ONMISBARE STATISTISCHE BRONNEN

Het doel van dit gedeelte is niet om een exhaustieve lijst van statistische bronnen op te stellen, maar wel om de aandacht te vestigen op de meest interessante, namelijk degene die aan de volgende kenmerken voldoen:

- ze bieden herhalende en regelmatig bijgewerkte gegevens,
- ze bieden, in twee talen, een nauwkeurige beschrijving van de gegevens en, in veel gevallen, het begin van een interpretatie ervan,
- ze hebben betrekking op Brussel of laten voldoende detail toe om vragen te beantwoorden over Brussel.

3.1. BISA, HET BRUSSELS INSTITUUT VOOR STATISTIEK EN ANALYSE

Het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse verzamelt, genereert en verspreidt statistieken over het Brusselse gewest. Daarnaast staat het instituut ook in voor de uitvoering of ondersteuning van sociaal-economische analyses en evalueert het overheidsbeleid.

→ [<https://bisa.brussels/>]

3.1.1. Tal van gegevenstabellen

Op de website van het BISA kunt u voor tal van thema's tabellen met statistische reeksen downloaden, over verschillende jaren en vaak ook per gemeente:

- **Bevolking**, met de volgende bevolkingsstatistieken: jaarlijkse evolutie, leeftijd, nationaliteiten, huishoudens, loop van de bevolking en bevolkingsprojecties.
- **Inkomens en uitgaven van de huishoudens**, met de fiscale statistieken van de inkomens, de statistieken van de huishoudbudgetenquête en de regionale rekeningen.
- **Bestaansonzekerheid en sociale bijstand**, met statistieken over de begunstigden van door de OCMW's toegekende bijstandsmaatregelen en de begunstigden van andere vormen van sociale bijstand.
- **Gezondheid**, met statistieken over geboortes, levensverwachting en sterfte, het aanbod van gezondheidszorg, huisvestingsvoorzieningen voor ouderen, de gezondheidstoestand en medische praktijken.
- **Jonge kinderen**, met statistieken over het aantal en de capaciteit van de kinderopvangvoorzieningen voor jonge kinderen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.
- **Onderwijs**, met de statistieken over de schoolbevolking, de onderwijsinstellingen, de verplaatsingen, de schoolloopbaan en het onderwijspersoneel.
- **Arbeidsmarkt**, met de statistieken over de bevolking op beroepsactieve leeftijd, de werkloosheid, de werkende beroepsbevolking, de tewerkstelling op Brusselse bodem en de kenmerken van de tewerkstelling.

- **Economie**, met statistieken over de economische activiteit, ondernemingen, de conjunctuur en de gewestelijke economische vooruitzichten.
- **Onderzoek en technologie**, met statistieken over onderzoek en ontwikkeling (O&O) en informatie- en communicatietechnologie (ICT).
- **Overheidsfinanciën**, met statistieken over de financiën van de gemeenschappen en gewesten, de gemeenten en de Brusselse OCMW's.
- **Ruimtelijke ordening en vastgoed**, met statistieken over bodembezetting, het gebouwenbestand, de huisvestingspremies, de industrieparken en de sociale woningen.
- **Milieu en Energie**, met statistieken over grondgebied en leefmilieu, milieu en maatschappij en energie.
- **Mobiliteit en vervoer**, met statistieken over het verkeer en de verkeersveiligheid, de actieve mobiliteit, het openbaar vervoer, het goederenvervoer en de verplaatsingsgewoonten.
- **Veiligheid**, met statistieken over de criminaliteit, het politiepersoneel, de verkeersveiligheid en de interventies van de Dienst Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp.
- **Toerisme en cultuur**, met statistieken over het aantal overnachtingen van personen in hotels en gelijkaardige verblijven, alsook de statistieken met betrekking tot de bioscopen.
- **Verkiezingen**, met de resultaten van de verschillende verkiezingen die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hebben plaatsgevonden.

De statistische gegevens van het BISA zijn vaak 'ruwe' gegevens (meestal absolute getallen of bedragen). Maar deze worden systematisch vergezeld van een methodologische fiche die belicht hoe de gegevens worden verzameld.

The screenshot shows the BISA website interface. At the top, there is a navigation bar with 'bisa perspective.brussels' logo and links for 'Nieuws', 'Opdrachten', and 'Het instituut'. Below this is a breadcrumb trail: 'Home > Thema's > Bestaansonzekerheid en Sociale bijstand > Openbare Centra voor Maatsch...'. The main heading is 'Bestaansonzekerheid en Sociale bijstand'. On the left, there are two sub-topics: 'Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW)' and 'Andere vormen van sociale bijstand'. The main content area is titled 'Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW)' and contains the following text:

Hier vindt u het aantal begunstigden terug dat bijstand heeft gekregen van de OCMW's.

Het BISA stelt historische reeksen ter beschikking over het aantal begunstigden van verschillende bijstandsmaatregelen toegankelijk door de OCMW's (voor zover deze recht geven op een financiële tussenkomst van de FOD Maatschappelijke Integratie). Het gaat met name om het leefloon, om equivalente financiële hulp of om de installatiepremie.

Deze statistieken worden op nationaal en gewestelijk niveau en op niveau van de Brusselse gemeenten voorgesteld en worden opgedeeld volgens verschillende variabelen, zoals leeftijd, geslacht, nationaliteit, ...

Opmerking: De gepubliceerde gegevens zijn de meest recente; voor meer gedetailleerde cijfers of cijfers in verband met andere perioden: [stuur uw aanvraag via het formulier](#).

Below the text, there is a table with three rows, each with a document icon, a title, and a 'Downloaden' button:

Methodologie	Downloaden
Tabellen - Integratie - 2022/01	Downloaden
Tabellen - Hulp - 2022/01	Downloaden

At the bottom of the page, there is a 'Grafieken' section with a pie chart icon.

3.1.2. Publicaties die statistieken contextualiseren

Het BISA biedt ook talrijke publicaties, die toegang geven tot meer uitgebreide commentaren bij en interpretaties van de cijfers. Het meest toegankelijke format is de 'Focus' reeks, waarin elk nummer in een paar pagina's een thema behandelt. In korte teksten die met grafieken, tabellen en/of kaarten worden geïllustreerd, worden de belangrijkste thema's en problematieken van de sociaal-economische actualiteit van het Brusselse gewest uiteengezet.

bisa
perspective.brussels
brussels instituut voor statistiek en analyse

FOCUS NR. 47
BETAALBARE KINDEROPZORG IN KWETSBARE WIJKEN IN HET BRUSSELS GEWEST

DIETER DEWY

Wat is de sociaaleconomische context van jonge kinderen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG)? In welke mate komt het aanbod aan inkomensgerelateerde kinderopvang de vraag tegemoet? En zijn deze voorzieningen getegen in eerder kwetsbare wijken of niet? Dit zijn de drie vragen waarop deze Focus een antwoord probeert te geven.

Het belang van betaalbare kinderopvang

Deze Focus onderzoekt of betaalbare kinderopvangsoorten zijn gelegen in de Brusselse wijken waar de nood aan deze voorzieningen het hoogst is. Daarom voor de bereiding van kinderopvang, onderwijs, cultuur of sport moeten beleidsmakers aan verschillende criteria, naast alleen de beschikbaarheid in van belang, maar ook de betaalbaarheid, beschikbaarheid, inclusiviteit en kwaliteit!

In het Brussels Gewest zijn er kinderopvangvoorzieningen waar de prijs die gezinnen betalen voor de opvang bepaald wordt op basis van het gezinsinkomen ('inkomensgerelateerd') en de beschikbaarheid op.

Voorzieningen die vrij zijn het betalen van de prijs die gezinnen moeten betalen voor de opvang ('niet inkomensgerelateerd') en die in het algemeen duurder zijn.

Volgens de laatste gegevens is iets minder dan twee op drie (63,2%) kinderopvangvoorzieningen in het Gewest inkomensgerelateerd.

BISA, 2020 (8) In een vorige studie van het BISA (2020 (2)) werd aangenomen dat het kinderopvangaanbod sterk verschilt tussen de Brusselse gemeenten en wijken. Maar is dit ook het geval voor de inkomensgerelateerde opvang?

Brussel is het armste gewest van België in de gebieden met het laagste inkomensniveau, met name betaalbaar inkomen per inwoner (BISA, 2020 (8)). Ook op het vlak van armoede en digitale inclusie Brussel scoort lager dan de andere gewesten (Flandre, Wallonië en Brussel) (Lander, 2016; Curo & Vandenberghe, 2018; 20). Maar binnen het gewest zijn er grote sociaaleconomische verschillen. Terwijl een van de tien armste gemeenten in België zich in het Gewest bevindt, is het gemiddelde inkomensniveau van het nationale kinderopvangaanbod hoger dan dat van de andere Brusselse gemeenten (BISA, 2020 (8); Statbel, 2020 (8)). Bovendien die inkomensgerelateerde kinderopvangvoorzieningen zich daar waar de nood aan betaalbare opvang het hoogst is?

Eerder onderzoek heeft aangegeven dat in de meerderheid van de wijken met het laagste inkomensniveau de dekkinggraad is laag (1), wat kan wijzen op een gebrek aan voldoende betaalbare kinderopvangvoorzieningen. Ook in wijken waar gemiddelde enoudergezinnen wonen is de dekkinggraad laag (3). Eigen deken families, 2019 (8)(1).

Hoger dekkinggraad De vijfde en laatste indicator heeft betrekking op het aandeel 0-2 jarigen waarvan minstens één ouder geen EU-nationaliteit heeft. Een met EU-migratieachtergrond hangt vaak samen met een meer kwetsbare positie op de arbeidsmarkt, minder geldige bezittingen en een moeilijker toegang tot financiële instellingen (Curo & Vandenberghe, 2018 (2)). In alle wijken van de arme kwartel was dit aandeel in 2020 hoger dan 40%, het is ook hoog in verschillende wijken in het noordwesten, het noorden en het noordoosten van de tweede kroon.

Geen associatie tussen de sociaaleconomische context van jonge kinderen en de dekkinggraad op basis van de inkomensgerelateerde kinderopvang

De inkomensgerelateerde dekkinggraad bedroeg in 2019 **26,9%** op gewestelijk niveau. Dit betekent dat er voor iets meer dan één kind op vier een plaats is in een kinderopvangvoorziening waar de prijs die gezinnen betalen voor de opvang afhankelijk is van het gezinsinkomen. De inkomensgerelateerde dekkinggraad is beduidend lager dan de dekkinggraad die rekening houdt met alle plaatsen, namelijk 41,07%.

In 52 woonwijken is de inkomensgerelateerde dekkinggraad hoger dan het gewestelijk gemiddelde. 17 van deze wijken zijn gelegen in de Vijfhoek of de eerste kroon en 35 in de tweede kroon. Verder is het aantal wijken met een hoge inkomensgerelateerde dekkinggraad hoger in tweede kroon in vergelijking met de eerste kroon, en dan vooral aan de grenzen van het Gewest.

DE INKOMENSGERELATEERDE DEKINGSGRAAD OP WIJKEN (2019)

Yttelbik, wijk in tweede kroon
Arme wijken
Woonwijken
Arme wijken

0,000 - 0,128
0,128 - 0,252
0,252 - 0,285
0,285 - 0,402
0,402 - 0,462

Brussel, BISA & Statbel (8), Kind en Gezin, ONE, bron: BISA, bron: BISA

Geen associatie tussen de sociaaleconomische context van jonge kinderen en de dekkinggraad op basis van de inkomensgerelateerde kinderopvang

De kaarten tonen in foto af aan dat er op wijkniveau geen verband is tussen de sociaaleconomische context van jonge kinderen en de dekkinggraad op basis van de inkomensgerelateerde kinderopvang. Een andere methode om deze relatie te onderzoeken is door het gebruik van associatiematen zoals een correlatiecoëfficiënt (1) (1) (toon voor de Brusselse woonwijken de correlatie tussen enerzijds de inkomensgerelateerde dekkinggraad en anderzijds de sociaaleconomische indicatoren. Hieruit blijkt het volgende:

1. Er is enkel een licht positieve correlatie tussen het aandeel sociale woningen en de inkomensgerelateerde dekkinggraad, maar niet met de andere sociaaleconomische indicatoren. Dit betekent dat in wijken waar het aandeel sociale woningen relatief hoog is, ook de dekkinggraad relatief hoog is.
2. Er is geen verband tussen de sociaaleconomische indicatoren en de dekkinggraad die rekening houdt met alle plaatsen.

Het belangrijkste besluit van deze analyse is dat er op wijkniveau geen verband is tussen de sociaaleconomische context van jonge kinderen en de inkomensgerelateerde dekkinggraad, met uitzondering van het aandeel sociale woningen. Dit wordt ook duidelijk geïllustreerd in de scatterplot op basis van het mediane betaalbaar inkomen der gezinnen en de inkomensgerelateerde dekkinggraad.

SCATTERPLOT VAN HET MEDIAAN BETAALBAAR INKOMEN DER GEZINNEN (2018) EN DE INKOMENSGERELATEERDE DEKINGSGRAAD (2019)

0,00 0,50 1,00 1,50 2,00 2,50 3,00
0,000 10,000 20,000 30,000 40,000 50,000

Mediaan betaalbaar inkomen der gezinnen (€) (2018)
BISA & Statbel (8) Gemeente Directie Statistiek - Statistiek Bureau (8) Data statistiek van de inkomens, BISA & Statbel (8), Kind en Gezin, ONE, bron: BISA

3.1.3. De Wijkmonitoring

➔ [<https://wijkmonitoring.brussels/>]

De Wijkmonitoring, die eveneens door het BISA wordt gesuperviseerd, is een interactief instrument om de Brusselse wijken op te volgen. De 145 stedelijke observatie-eenheden, wijken of 'monitoring districts' genoemd, maken het mogelijk om het gewestelijke gebied op subgemeentelijke schaal nauwkeurig en eenvoudig in kaart te brengen. Het doel van de wijkmonitoring is om een selectie van indicatoren ter beschikking te stellen die de dynamiek en de territoriale ongelijkheden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kenmerken. Kaarten, tabellen en grafieken illustreren de situatie van de wijken aan de hand van verschillende thema's: demografie, economie, huisvesting, leefomgeving enz.

Zo biedt de Wijkmonitoring elke internetgebruiker snel en gemakkelijk toegang tot een breed scala van statistische informatie over een bepaalde wijk. Deze informatie wordt regelmatig bijgewerkt in zoverre de bronnen dit toelaten. De Wijkmonitoring biedt eveneens de mogelijkheid om wijken met elkaar te vergelijken aan de hand van indicatoren zoals, bijvoorbeeld, de gemiddelde leeftijd van de bevolking, het aandeel enoudergezinnen, het aandeel sociale woningen of het jeugdwerkloosheidscijfer.

Er zijn verschillende ingangen om op de Wijkmonitoring website te navigeren:

- een ingang langs kaarten, met thematische kaarten waarop de indicatoren zichtbaar gemaakt worden voor de verschillende gebiedsindelingen op het grondgebied van het gewest
- een ingang langs tabellen, waarmee interactief vergelijkende tabellen kunnen opgesteld worden voor gebieden of perioden die de gebruiker selecteert.

De cartografische ingang laat toe om interactieve kaarten weer te geven, op wijk- of gemeenteniveau, voor de volgende thematische indicatoren:

- Bevolking
- Arbeidsmarkt
- Inkomen
- Huisvesting
- Gebouwen en voorzieningen
- Mobiliteit
- Milieu
- Gezondheid
- Onderwijs
- Jonge kinderen
- Participatie

Na het selecteren van een thema kan een specifiek onderwerp binnen dit thema worden gekozen alsook een indicator omtrent het gekozen onderwerp. Voor de kaart uiteindelijk wordt getoond dient ook nog een referentieperiode en een indelingsniveau (wijken of gemeenten) te worden bepaald.

De rubriek met tabellen biedt de mogelijkheid om online gepersonaliseerde vergelijkende tabellen op te stellen. Via een interface in 3 stappen kan een tabel worden opgesteld door een of meerdere indicatoren voor een of meerdere gebieden en voor een of meerdere jaren te selecteren.

Het is eveneens mogelijk om een grote tabel met alle indicatoren en alle beschikbare jaren voor een bepaald gebied te exporteren.

TIP

Om de waarde van de indicator voor een bepaald gebied zowel op de kaart als op de bijbehorende grafiek en tabel te doen verschijnen of oplichten, hoeft u alleen maar met de muis over de kaart te bewegen. Meer in het algemeen is er een berg informatie toegankelijk via de interface, waarbij u tal van functies beschikbaar zijn die geactiveerd kunnen worden.

Met behulp van de 'som' functie is het mogelijk om waarden voor verschillende wijken samen te verkrijgen.

U kunt de kaart als pdf of jpg-afbeelding exporteren, zodat u ze in uw eigen rapport kunt opnemen.

U kunt de cijfergegevens in een spreadsheet opvragen.

Het is bovendien mogelijk om kaartlagen te importeren om deze in andere cartografische software te gebruiken.

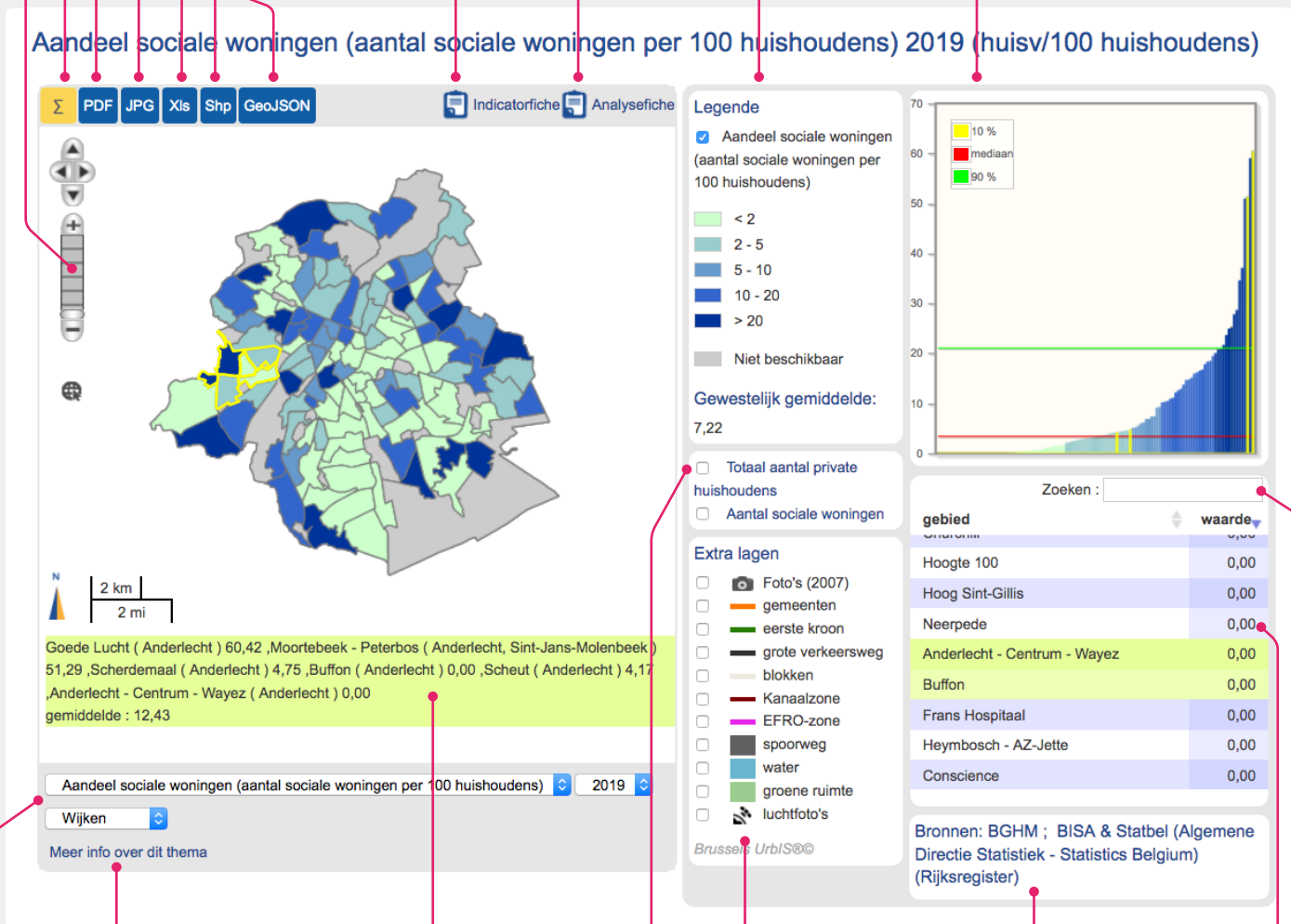
De indicatorfiche geeft uitleg over de indicator en de berekeningsmethode.

De analysefiche bevat een korte tekst waarin de kaart inhoudelijk wordt geanalyseerd.

Aan de hand van de legende kunt u de link leggen tussen de kleuren van de kaart en de waarden van de indicator.

Een grafiek toont de verdeling van de waarden, de mediaan en of de wijk in de bovenste of onderste 10 % van de waarden zit. De op de kaart geselecteerde wijken worden opgelicht (omgekeerd kan ook).

Met een cursor zoomt u in op de kaart.

Onder de kaart vindt u een link naar andere statistieken die beschikbaar zijn op de website van het BISA.

De resultaten van de selectie worden weergegeven, of het nu gaat om een individuele wijk of om een som van wijken.

Om zich makkelijker te kunnen situeren of om de interpretatie van de kaart te vergemakkelijken, kunt u extra kaartlagen activeren.

De bronnen worden in beknopte vorm weergegeven (meer details in de indicatorfiche).

Via de interface kunt u de keuze van de indicator, het referentiejaar en indelingsniveau aanpassen.

Bij sommige kaarten kunt u lagen toevoegen om bepaalde cijfers in absolute waarden weer te geven.

De waarden voor alle wijken worden in een tabel weergegeven. De geselecteerde wijk(en) is (zijn) gemarkeerd.

Zoekinstrument om toegang te krijgen tot een wijk waarvan u de naam kent.

HET INDELINGSNIVEAU VAN LOKALE STATISTIEKEN: GEMEENTEN, WIJKEN EN STATISTISCHE SECTOREN

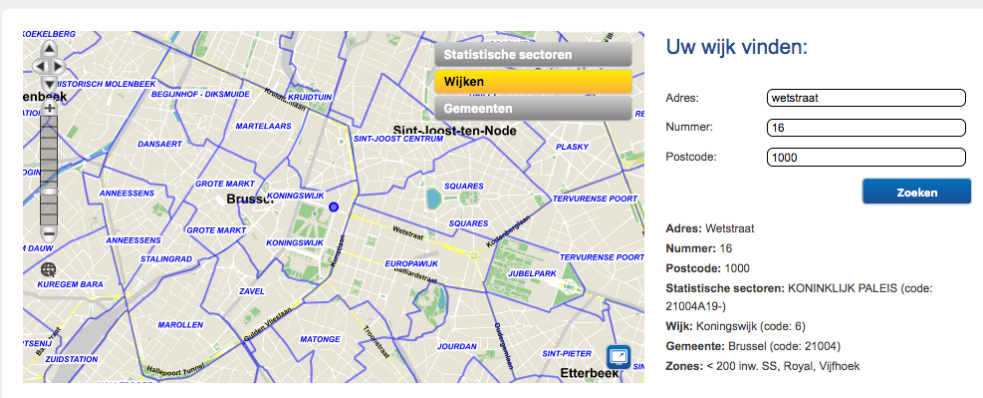
De statistieken zijn in de regel beschikbaar op gemeentelijk niveau. Maar het is soms minder vanzelfsprekend om informatie over een deel van een gemeente, bijvoorbeeld een wijk, te verkrijgen. De atlassen die beschikbaar zijn op onder meer de website van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn kunnen hieraan tegemoet komen. Maar vooral specifieke websites bieden gemakkelijk toegang tot actuele statistieken op deze niveaus in het Brusselse gewest (Wijkmonitoring) of gezondheidsstatistieken ([atlas van het InterMutualistisch Agentschap - pag. 59](#)).

Waar de gemeenten goed kenbaar zijn - ze komen overeen met het meest lokale niveau van politiek en administratief beheer - worden statistieken soms ook op een geografisch kleinere schaal gepubliceerd:

- De statistische sectoren die Statbel of het InterMutualistisch Agentschap gebruiken, hebben identificatiecodes die bestaan uit een voorvoegsel (21 008 voor Ganshoren bijvoorbeeld) en een achtervoegsel dat overeenkomt met een reeks straten of huizenblokken van de gemeente (A01 -, A02 -...).
- De wijken van de Wijkmonitoring zijn samenvoegingen van statistische sectoren die specifiek zijn voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De grenzen van deze wijken vallen echter niet altijd samen met de gemeentelijke grenzen gezien ze zich over verschillende gemeenten kunnen uitstrekken.

Deze verschillende indelingen kunnen makkelijk gevisualiseerd worden op de homepage van de Wijkmonitoring. Het is ook mogelijk om op adres te zoeken en zodoende de desbetreffende statistische sectoren, wijken en gemeente te bekomen. Bovendien is het mogelijk om in en uit te zoomen op deze kaart om de geografische context van een wijk of statistische sector beter te begrijpen.

Er is een mogelijkheid voorzien om een login voor de website van de Wijkmonitoring (via 'Contact') aan te vragen, die toegang geeft tot de gegevens per statistische sector.

The screenshot displays a map of Brussels with various districts and sectors highlighted. A search form titled 'Uw wijk vinden:' is visible on the right side of the map. The form includes input fields for 'Adres:' (containing 'wetstraat'), 'Nummer:' (containing '16'), and 'Postcode:' (containing '1000'). A 'Zoeken' button is located below the form. Below the form, the search results are displayed: 'Adres: Wetstraat', 'Nummer: 16', 'Postcode: 1000', 'Statistische sectoren: KONINKLIJK PALEIS (code: 21004A19-)', 'Wijk: Koningswijk (code: 6)', 'Gemeente: Brussel (code: 21004)', and 'Zones: < 200 inw. SS, Royal, Vijfhoek'.

Bron: <https://wijkmonitoring.brussels>.

3.2. LEEFMILIEU BRUSSEL

→ [<https://leefmilieu.brussels/het-leefmilieu-een-stand-van-zaken>]

Net als het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn stelt Leefmilieu Brussel talrijke publicaties met statistieken en bijkomende toelichting op, maar dan op het gebied van het milieu. Deze zijn gemakkelijk online toegankelijk via de pagina 'Het leefmilieu: een stand van zaken' en de rubrieken 'Factsheets', 'Milieu-Atlas' en 'Verslag over de Staat van het Leefmilieu'.

De factsheets (beschikbaar in pdf-formaat onderaan het beschrijvingsvenster dat wordt geopend als u op de titel van de fiche klikt) behandelen talrijke thema's op basis van een grote verscheidenheid aan statistische bronnen, waarvan er vele regelmatig worden bijgewerkt. Meerdere fiches handelen over gezondheids-milieu thema's.

Het geografische schaalniveau varieert van het gewest over de statistische sector tot de straatkant. Sommige kaarten op kleine schaal zijn beschikbaar via een atlas met enkele interactieve functies (keuze uit gegevensreeksen en kaartachtergronden, opzoeken van een gelocaliseerde waarde) met doorverwijzingen naar begeleidende documenten die nuttig zijn om de kaart te begrijpen.

Onderstaand schema geeft de inhoudsopgave van de fiches en de atlas, met enkele voorbeelden van subthema's, en de locatie van enkele bronnen voor de atlas.

HET LEEFMILIEU, EEN STAND VAN ZAKEN

> In 't kort

> Volledige versie +

> Key Messages 2020

Factsheets

> Milieu-Atlas

> Methodologie

> Verslag over de Staat van het Leefmilieu: Archief +

- ➔ [Lucht](#)
- ➔ [Energie](#)
- ➔ [Klimaat](#)
- ➔ [Afval](#)
- ➔ [Geluid](#)
- ➔ [Water](#)
- ➔ [Groene ruimten, fauna en flora](#)
- ➔ [Duurzame voeding en stadslandbouw](#)
- ➔ [Grondgebruik en bebouwing](#)
- ➔ [Verontreinigde bodems](#)
- ➔ [Ondernemingen, risicobeheer](#)
- ➔ [Mobiliteit en Leefmilieu](#)
- ➔ [Gezondheid en Leefmilieu](#)
- ➔ [Milieubeleidsinstrumenten](#)
- ➔ [Leefmilieu \(Algemeen\)](#)
- ➔ [Werkmiddelen en Methodologieën](#)

Beheer van verontreinigde bodems / Informatietools: inventaris van de bodemtoestand / Technische hulpmiddelen: identificatie en behandeling van verontreinigde bodems / Economische hulpmiddelen: financiering van werkzaamheden

Akoestische begrippen en hinderindices / Luchtverontreiniging in het BHG / Impact van lawaai op overlast, leefkwaliteit en gezondheid / Saturnisme / Kwaliteit van het leidingwater / Borstkanker / Astma / Chronisch obstructieve longziekte / Fijne deeltjes (PM₁₀, PM_{2,5}) / Koolmonoxidevergiftiging / RCIB, instrument voor het stellen van milieudiagnoses over de binnenluchtvervuiling / Hart- en vaatziekten / Radon / Formaldehyde / Blootstelling aan lawaai in kinderdagverblijven / Hormonale aandoeningen / enz.

Perceptie van de woonomgeving door de inwoners / Scorebord van de milieu-indicatoren

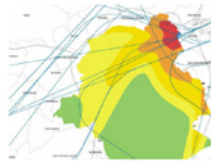
Geannoteerde fiches met statistieken, kaarten, referenties...

HET LEEFMILIEU, EEN STAND VAN ZAKEN

- > In 't kort
- > Volledige versie +
- > Key Messages 2020
- > Factsheets
- > Milieu-Atlas
- > Methodologie
- > Verslag over de Staat van het Leefmilieu: Archief +

Milieu-Atlas

De atlas is een verzameling van interactieve kaarten die de toestand van de staat van het leefmilieu in Brussel illustreert. De atlas kadert in de Brusselse onderaanste belevende die ruimtelijke informatie. Deze is de omzetting van de Europese "INSPIRE"-richtlijn (2007/2/EC). INSPIRE staat voor "Infrastructure for Spatial Information in Europe".

Om toegang te krijgen tot de atlas klik je op één van de thema's hieronder. Om de legenda te zien, klik je op het pictogram "Legende" (☰) in de rechtsbovenhoek van de kaart. Om de gewenste gegevens weer te geven, klik je op het pictogram onder "Gegevens en onderzoek" (🔍) en vind je het oog (👁) aan/uit in de lijst die verschijnt.

Alle kaarten van de milieu atlas worden gepubliceerd in de publicaties van de staat van het leefmilieu. U vindt er een verduidelijking van de context en aanduidingen voor het lezen en interpreteren van de kaart. Voor de indicatoren worden

Hulp bij het gebruik van de atlas

Thema Geluid

- > Geluidsniveaus van het wegverkeer
- > Geluidsniveaus van het vliegverkeer
- > Geluidsniveaus van het spoorwegverkeer
- > Strategie voor akoestische comfortzones
- > Multi-blootstellingsgeluidsniveaus

Thema Lucht

- > Luchtkwaliteit - Blootstelling aan Black Carbon

Geolocalisatietool

Meet-instrument

Keuze van kaartachtergrond

Keuze van gegevens

Informatie op de kaart

Links naar nuttige fiches

Legende

Zoomfunctie

3.3. HET INTERMUTUALISTISCH AGENTSCHAP (IMA)

→ [<https://aim-ima.be/?lang=nl>]

Het InterMutualistisch Agentschap verzamelt en analyseert gegevens over de gezondheidszorg. Deze gegevens zijn afkomstig van de zeven Belgische ziekenfondsen die, via hun terugbetalingsactiviteiten, toegang hebben tot zeer uitgebreide gegevens over de zorg voor personen die (administratief) in orde zijn en recht hebben op terugbetaling in het kader van de verplichte ziekteverzekering.

Hierbij merken we op dat een niet verwaarloosbaar aandeel van de bevolking niet in de IMA-databank is opgenomen (onzichtbare/verborgen groepen). Dit aandeel is hoger voor Brussel (6,5 %) dan voor België in zijn geheel (2,4 %). Dit onderstreept het feit dat administratieve databanken (en in zekere mate ok de surveys) over het algemeen slecht de 'onzichtbare', of eerder 'statistisch verborgen', groepen documenteren (omdat ze dakloos zijn, zonder wettelijke status op het grondgebied verblijven, moeilijk bereikbaar zijn of geen toegang hebben tot digitale technologie en daarom niet aan surveys deelnemen enz.). Dit is een van de redenen om niet alles in te zetten op kwantitatieve benaderingen. Kwalitatieve methoden (of bepaalde specifieke tellingen, zoals deze van de daklozen) daarentegen kunnen ervoor zorgen dat onzichtbare/verborgen doelgroepen onder de aandacht worden gebracht. [[Katern Kwalitatieve methoden - pag. 78](#)]

Wat de verzekerden betreft, hebben de voornaamste gegevens betrekking op:

- de ontvangen zorg en de gebruikte geneesmiddelen (aan de hand waarvan onder meer de gezondheidstoestand kan worden ingeschat, soorten pathologieën kunnen worden afgeleid en de prevalentie ervan kan worden geschat enz.),
- het soort geraadpleegde dienstverleners (met de frequentie),
- de sociaal-demografische kenmerken van de verzekerden (leeftijd geslacht, laag inkomen, huishoudentype, positie op de arbeidsmarkt, woonplaats, enz.).

Daarnaast beschikt het IMA onrechtstreeks ook over informatie omtrent de zorgverleners.

Op de website van het IMA vindt u alle van commentaar voorziene statistische analyses sinds de start ervan in 2015.

De vaakst gebruikte schaal op de website is nationaal, maar er worden vaak statistieken voor de 3 gewesten afzonderlijk gegeven en dus voor het BHG opgenomen.

Via zijn **atlas** biedt het IMA ook een breed scala van statistieken op lokaal niveau (per statistische sector).

→ [<https://atlas.aim-ima.be/base-de-donnees/?rw=1&lang=nl>]

Met dit instrument kunt u tal van gezondheidsgerelateerde indicatoren op kaart zetten (en downloaden), ook op zeer lokaal niveau (statistische sector). Bovendien kunt u ook lijsten, grafieken en evolutie-indices maken of verschillende indicatoren aan elkaar koppelen. Al deze mogelijkheden worden in een korte en gemakkelijk te lezen gebruikershandleiding beschreven. Het lezen van de becommentarieerde documenten blijft over het algemeen heel nuttig voor het interpreteren van de resultaten.

Sommige verslagen hebben de vorm van een wetenschappelijk artikel en zijn moeilijk te lezen. Maar de meeste geven inzichtelijke analyses van de behandelde onderwerpen. Controleer op voorhand of het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn deze analyses niet in een toegankelijker vorm heeft overgenomen.

Keuze van de weer te geven indicator
(hier: 'Prevalentie van diabetes' in de rubriek 'Gezondheidstoestand by proxy')

Weergave:
 in de vorm van een lijst (met of zonder kleur afhankelijk van de waardeklasse)
 in de vorm van een kaart (met gekleurde gebieden of cirkels)

Legende

The screenshot shows the IMA-AIM website interface. At the top left is the logo and name 'IMA • AIM Intermutualistisch Agentschap'. Below it is a search bar and navigation icons. The main content area is titled 'Prevalentie diabetes - 2018 - Wijken (t.e.m. 2018)'. On the left, there is a sidebar with a search bar and a menu of categories like 'Demografie en sociale rechten', 'Zorggebruik', etc. The central part is a map of Belgium with a color-coded legend for diabetes prevalence. The legend shows five categories: < 39,5 (lightest blue), 39,5 < 49,5, 49,5 < 59,5, 59,5 < 69,5, and >= 69,5 (darkest blue). A tooltip for 'MAROLLEN: 81' is visible on the map. At the bottom, there is a timeline for years from 2009 to 2018, with 2018 selected. On the right, there is a 'Legenda' section with the same color scale and additional information like 'Eenheid: aantal per 1.000' and 'Bron: http://www.ima-aim.be'.

Gebruikers-handleiding

Keuze van de vorm van de indicator
(%, evolutie...)

Keuze van het jaar(hier 2018)

Keuze van de geografische schaal
(hier: de statistische sector)

Metadata:
betekenis van de indicator

Om de metadata van de indicator weer te geven, klikt u met de rechtermuisknop op de indicator in het menu aan de linkerkant

METADATAFICHE

CUBE_002_001/STAT_002_001
Naam
Prevalentie diabetes
Definitie
Aantal rechthebbenden met afleveringen anti-diabetica of met naar diabetes verwijzende nomenclatuur (diabetesconventie, diabetes opvolging (voorheen diabetespas), zorgtraject diabetes) per 1.000 rechthebbenden per leeftijdscategorie, geslacht en verhoogde tegemoetkoming
Berekeningswijze
<ul style="list-style-type: none"> • TELLER = Aantal rechthebbenden uit de noemer met afleveringen anti-diabetica (ATC code A10) of met naar diabetes verwijzende nomenclatuur (diabetesconventie, diabetes opvolging (voorheen diabetespas), zorgtraject diabetes) • NOEMER = Aantal rechthebbenden per leeftijdscategorie, geslacht en verhoogde tegemoetkoming / 1.000 <ul style="list-style-type: none"> o Vrouwen die bevelen tijdens het onderzochte jaar werden uitgesloten om zwangerschapsdiabetes uit te sluiten o De leeftijdscategorieën zijn 0-24 jaar, 25-44 jaar, 45-64 jaar, 65-74 jaar en 75+
Meeteenheid
Aantal per 1.000 rechthebbenden
Brondata
-IMA DB Populatie: in deze DB worden sinds 2002 alle socio-economische en demografische indicatoren van de populatie binnen de verplichte ziekteverzekering (dus quasi de totale Belgische bevolking) geregistreerd. Het IMA beschikt voor deze DB over een tijdsreeks sinds 2002. Omwille van de noodzaak van een systematisch gebruik van deze DB voor quasi alle projecten, heeft deze DB in de loop der jaren een systematische verdieping, verfijning en verbetering van de erin aanwezige data gekend.

4. EEN TOOL OM HET AANBOD TE INVENTARISEREN: SOCIAAL BRUSSEL ONLINE

De actoren in een gebied identificeren of kwantificeren, is geen gemakkelijke taak. Gelukkig zijn er in Brussel hulpbronnen die de informatie over het aanbod bundelen.

Sociaal Brussel is een tweetalige online tool die het aanbod aan diensten en organisaties die actief zijn op het vlak van gezondheid en welzijn in het Brusselse gewest inventariseert en in kaart brengt. Dit instrument werd ontwikkeld en wordt onderhouden door het Centrum voor Maatschappelijke Documentatie en Coördinatie (CMDC-CDCS) vzw.

Deze website bevat meer dan 4000 vestigingsplaatsen van organisaties en diensten. De site is gratis toegankelijk en laat toe het aanbod te inventariseren, op te lijsten en in kaart te brengen op basis van thema's of geografische gebieden.

→ [<https://sociaal.brussels/>]

De website is zodanig ontworpen dat u hem zelfstandig kunt gebruiken. Onder de rubrieken 'Ontdek Sociaal Brussel in video's' en 'Downloads' op de pagina <https://sociaal.brussels/page/a-propos-de-la-carte-sociale> vindt u nuttige gebruikershandleidingen en instructievideo's.

Voor complexe zoekopdrachten, hulp bij het gebruik van de website of ondersteuning kunt u altijd contact opnemen met het team van Sociaal Brussel. [[Hulpbronnengids](#)]

4.1. WELKE DIENSTEN EN ORGANISATIES STAAN ALLEMAAL TEN DIENSTE VAN DE BRUSSELAARS?

Sociaal Brussel inventariseert:

- organisaties zonder winstgevend oogmerk (vzw's, private stichtingen, ziekenfondsen, feitelijke verenigingen enz.) die erkend of gesubsidieerd zijn of niet officieel erkend noch gesubsidieerd zijn maar wel door het terrein erkend worden (samenwerking met professionele actoren uit de erkende sectoren enz.),
- openbare diensten,
- particuliere diensten met winstoogmerk die enkel kunnen worden geopend en uitgebaat als ze door een overheidsinstantie worden erkend die zo garandeert dat de kwaliteitsnormen gerespecteerd worden: kinderopvangvoorzieningen, rusthuizen (rusthuizen en rust- en verzorgingstehuizen), serviceflats, sociale kredietinstellingen.

Brussel Sociaal vermeldt niet of nog niet:

- zelfstandige dienstverleners (artsen, fysiotherapeuten, psychologen in hun privépraktijk),
- groeperingen van zelfstandigen, zelfs als dit in de vorm van een vzw is,
- sportieve en culturele organisaties die geen verband houden met gezondheid en welzijn,
- onderwijsinstellingen.

Meer informatie over de criteria en de logica van deze inventaris vindt u op <https://sociaal.brussels/page/a-propos-de-la-carte-sociale>.

4.2. WELKE THEMA'S?

Sociaal Brussel bestrijkt momenteel de volgende sectoren:

Activiteitensectoren

De thematische boomstructuur en de beschrijving van de categorieën vindt u onder 'Downloads' op de pagina <https://sociaal.brussels/page/a-propos-de-la-carte-sociale>.

4.3. WELKE GEGEVENS?

Voor elke locatie is er een voorstellingspagina met, in het Nederlands en Frans:

- de namen van de organisatie: officiële naam, gangbare naam, acroniem,
- de contactgegevens: adres, telefoon- en faxnummer, e-mailadres, website,
- de activiteiten,
- toelichtingen over het doelpubliek,
- het werkgebied: wijk(en), gemeente(n), gewest(en),
- de taal waarin de gebruiker kan worden onthaald,
- het soort aanbod: ter plaatse, aan huis, telefonisch, online, straathoekwerk, residentieel,
- de modaliteiten van het eerste contact indien deze bijzonder zijn,
- de openingsuren voor dit eerste contact,
- de erkenning(en) en erkennende overheid (overheden),
- andere eventuele subsidies,
- de rechtsvorm, het ondernemingsnummer,
- het officiële taalstatuut,
- alle nuttige opmerkingen.

De aanwezige velden worden opgesomd en in detail beschreven in Excel-bestanden die u op de site kunt downloaden. Informatie over de inhoud van de velden en over de mogelijke standaardisering van de gegevens en de gebruikte bronnen vindt u in de rubriek 'Downloads' op de pagina <https://sociaal.brussels/page/a-propos-de-la-carte-sociale>.

4.4. WELKE INSTRUMENTEN?

De website Sociaal Brussel maakt het mogelijk om:

- gemakkelijk op naam of ondernemingsnummer te zoeken,
- op één of meerdere criteria te zoeken of om criteria te combineren: activiteiten, plaats of werkgebied, taalaanbod, erkenning of erkennende instantie, soort aanbod, rechtsvorm of taalstatus,
- gegevens in kaart te brengen (exporteren via screenshot),
- een gepersonaliseerde My Bruso directory op de website aan te maken,
- Excel-exports aan te maken en de gegevens van Sociaal Brussel via open-data en webservice te hergebruiken.

Ontdek een sector

Voer een zoekopdracht uit

Stel een kaart op

My Bruso

Gebruiksaanwijzingen en informatie over de website

Een organisatie melden

De website biedt eveneens de mogelijkheid om het gezondheids- en welzijnsaanbod in kaart te brengen en om geolocatiedata van organisaties te exporteren.

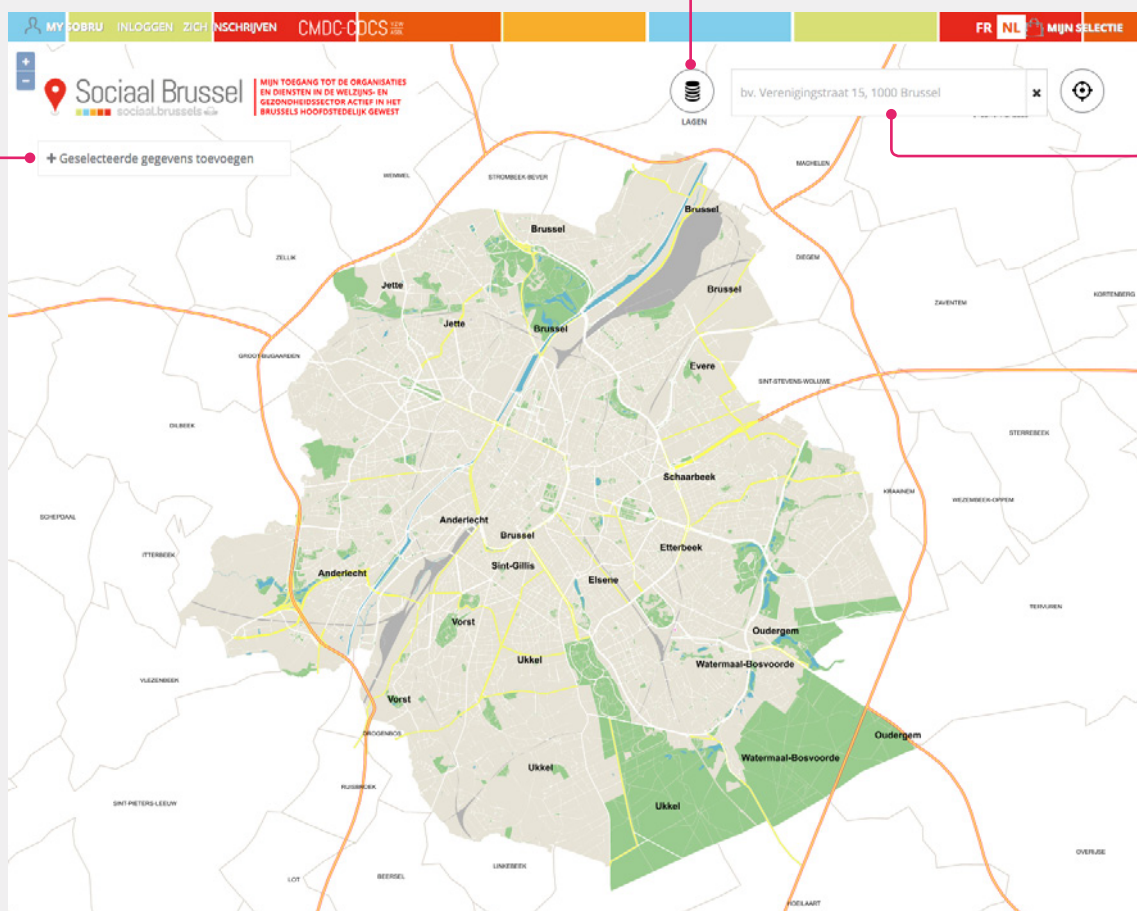
Een Excel-export van een zoekopdracht omvat onder meer:

- de contactgegevens van organisaties,
- de X-, Y-, lengte- en breedtegraadcoördinaten van organisaties (als u over cartografische vaardigheden beschikt),
- de monitoringwijk, het nummer van de monitoringwijk, de statistische sector en het nummer van de statistische sector waarin een organisatie is gevestigd (zodat gemakkelijk het verband kan worden gelegd met de verdelingen die traditioneel voor de publicatie van statistieken worden gebruikt).

Via het tabblad 'Op kaart weergeven' kunt u een kaart maken op basis van een of meerdere zoekcriteria: <https://sociaal.brussels/map>.

Een of meerdere gegevensselectie(s) toevoegen

- via de interactieve zoekfunctie, direct op de kaart
- uit mappen die u in 'My Bruso' hebt opgeslagen (als u een account hebt aangemaakt en bent ingelogd)

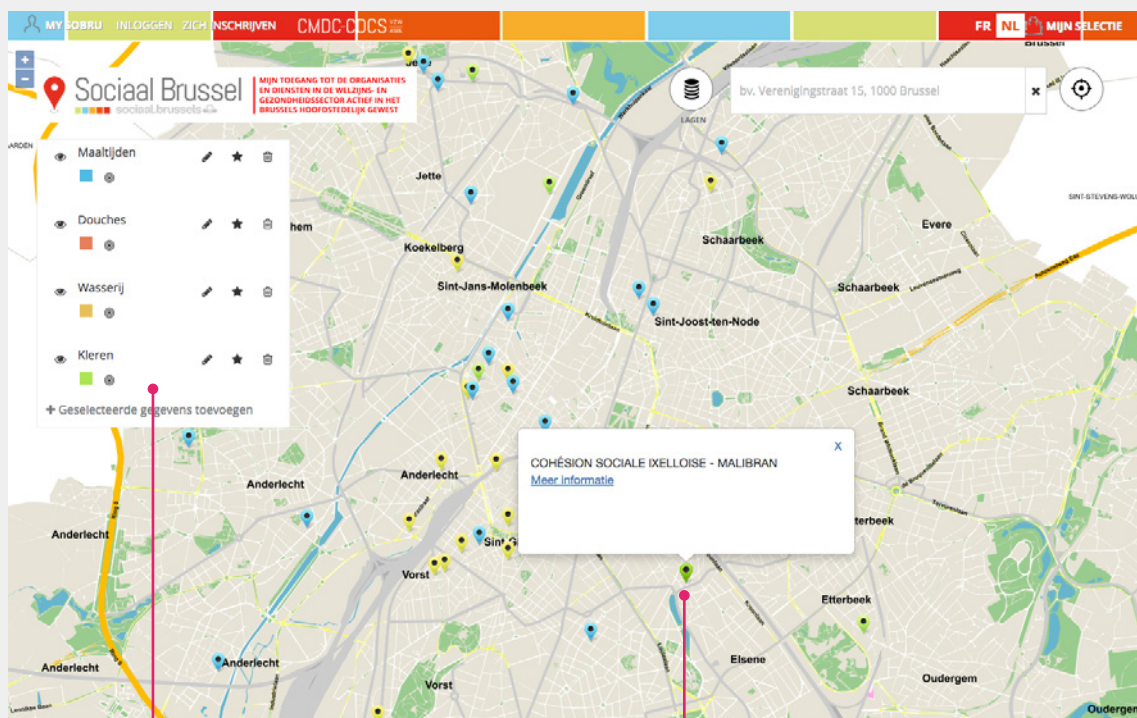

U verkrijgt een kaart met een legende die u via een screenshot kunt exporteren, zoals in ons voorbeeld:

VOORBEELD

Het aanbod aan voedselhulp (sociale restaurants, verdeling van voedselpakketten, sociale kruidenierswinkels, solidariteitskoelkasten enz.) in Sint-Gillis, Vorst en Elsene 16-12-2021.

U kunt op de interactieve kaart van de website op de pointers klikken om de voorstellingsfiche van de organisatie te bekijken.

Legende voor uw gegevensselectie

Markers die u kunt aanklikken

5. STATISTIEKEN AANPASSEN, COMBINEREN, CREËREN OM AAN UW BEHOEFTE TE VOLDOEN

De publicaties met toegelichte statistieken gaan vaak over het gewest, hoewel dit soort documenten soms ook beschikbaar zijn met cijfers op lokaal of tussenliggend niveau (dit is bijvoorbeeld het geval voor de gemeentefiches of de Wijkmonitoring).

Er kunnen echter verschillende redenen zijn om statistieken zonder toelichting op lokaal niveau te gebruiken en te combineren. Bijvoorbeeld:

- om de lokale situatie te vergelijken met deze van de gemeente, het gewest, andere vergelijkbare gebieden,
- om een lokale gezondheids- en welzijnsomgeving beter te beschrijven en te begrijpen, bijvoorbeeld om de gebruikte (of gevraagde) middelen voor een lokale dienst of voorziening in context te plaatsen,
- om lokale gebieden te identificeren waar zich gezondheids- of welzijnsproblemen voordoen, bijvoorbeeld om te helpen bij de keuze van de locatie van een dienst of voorziening,
- om specifieke lokale behoeften te evalueren of kwantificeren.

5.1. OMGAAN MET DE BEPERKINGEN VAN LOKALE STATISTIEKEN

Eerst en vooral willen we erop wijzen dat niet alle administratieve data in de vorm van statistieken worden gepubliceerd, vooral niet op lokaal niveau. Wij zullen ons dus concentreren op strategieën die gebruikmaken van wat gemakkelijk beschikbaar is. Dit mag u er echter niet van weerhouden om, als u de tijd hebt, na te gaan over welke bijkomende gegevens de verschillende overheidsdiensten beschikken, eventueel met de steun van uw sectorfederatie.

Het probleem is dat zelfs wanneer er statistieken op lokaal niveau beschikbaar zijn, deze vaak aan twee beperkingen onderhevig zijn.

Eenzijds bestrijken ze een beperkter scala van thema's.

VOORBEELD

De statistieken over de eetgewoonten van verschillende bevolkingsgroepen zijn gebaseerd op onderzoeken die het evenwel niet mogelijk maken om de eetgewoonten op wijkniveau in kaart te brengen.

VOORBEELD

Statistieken over de schuldenlast van huishoudens zijn in het beste geval enkel op gemeentelijk niveau beschikbaar.

Anderzijds worden ze vaak in een ruwere vorm dan op gewestelijk niveau verstrekt.

VOORBEELD

Statistieken op wijkniveau zijn vaak enkel beschikbaar voor de totale populatie, zonder onderscheid naar leeftijd en geslacht.

Om te kunnen werken met statistieken die op lokaal niveau (wijk, gemeente) beschikbaar zijn, raadpleegt u best eerst de synthesesdocumenten met toelichtingen die beschikbaar zijn voor het thema dat u onderzoekt. Dit zal u helpen:

- om een idee te krijgen van eventuele beschikbare statistieken,
- om mogelijke problemen met de ruwheid van lokale cijfers te identificeren,
- om referentiewaarden te vinden waarmee u uw lokale waarden kunt vergelijken.

Controleer ook zorgvuldig de metadata als deze beschikbaar zijn. Deze wijzen in sommige gevallen op de beperkingen van de beschikbaar gestelde statistieken.

Als er geen lokale statistieken beschikbaar zijn die een directe meting zijn van de indicator van uw onderzochte thema kan u overwegen om gebruik te maken van 'vervangende' statistieken (proxy's) die wel op tot op het lokaal niveau beschikbaar zijn. Gebruik hiertoe de samenhangen die naar voren komen in de toegelichte statistieken van het verschijnsel op gewestelijk niveau.

VOORBEELD

Er bestaan gegevens over de schuldenlast door niet-terugbetaalde kredieten (via de Kredietcentrale voor particulieren van de NBB), maar geen gecentraliseerde gegevens over de "levensschulden" (de meest voorkomende - schulden in verband met huur, lasten, gezondheidskosten enz.). Sommige schuldbemiddelingsdiensten coderen hun gegevens in een databank, andere nog niet (zie <https://www.ccc-ggc.brussels.nl/observatbru/publications/overmatige-schuldenlast-het-brussels-hoofdstedelijk-gewest-gevolg-en>). Geen schuldstatistieken beschikbaar voor uw lokale gebied? Onderzoek dan het verband tussen inkomen en schuld in de verslagen die op gewestelijk of nationaal niveau beschikbaar zijn en bestudeer vervolgens de inkomensstatistieken die wel op lokaal niveau beschikbaar zijn.

VOORBEELD

U bent op zoek naar informatie over de plaatselijke eetgewoonten, maar er zijn geen statistieken beschikbaar. Aangezien voeding nog steeds grotendeels door culturele achtergrond wordt bepaald, waarom dan niet het aandeel van deze of gene nationaliteit in de lokale bevolking onderzoeken?

Aangezien gestandaardiseerde gegevens op wijkniveau schaars en wanneer er ook geen cijfers per leeftijdscategorie beschikbaar zijn voor een fenomeen dat naargelang de leeftijd sterk varieert (bv. meer specifiek voor ouderen), kunt u proberen om het cijfer van uw lokale bevolking te vergelijken met de waarden van andere wijken met sterk gelijkaardige leeftijdsstructuur (bv. met een vergelijkbaar aandeel ouderen).

5.2. POGING TOT KWANTIFICERING OP LOKAAL NIVEAU

Een behoefte binnen een bepaald gebied kwantificeren, is een vaak voorkomende reden om statistieken te gebruiken. Maar het is niet altijd eenvoudig om dit op lokaal niveau te doen. Zoals hierboven al uitgelegd is het gebruik van proxy's dan een mogelijke, zo niet de enige oplossing. De inschatting van een behoefte wordt klassiek in drie fasen onderverdeeld, die elk enkele aandachtspunten hebben.

5.2.1. Behoefte kwantificeren

Zelfs bij een slechts ruwe benaderende inschatting van de behoefte worden we vaak met twee moeilijkheden geconfronteerd.

Ten eerste zijn er vaak geen statistieken beschikbaar die een rechtstreeks antwoord geven op de vraag. Men is dan gedwongen om simplifiërende veronderstellingen aan te nemen waarbij men dan vaak zal baseren op statistieken die op een hoger schaalniveau werden gemeten.

VOORBEELD

Er zijn geen statistieken beschikbaar om de lokale behoefte aan plaatsen in huiswerkscholen voor het lager onderwijs in Molenbeek te becijferen. In dit geval zou men bijvoorbeeld kunnen gebruikmaken van de beschikbare gegevens in de gemeentelijke fiches [2.2.3. Zoom op de gemeenten - pag. 44] en het percentage leerlingen schatten dat hulp zou moeten krijgen:

- *waarbij men aanneemt dat dit percentage minstens 17 % bedraagt, het percentage leerlingen dat bij de aanvang van het middelbaar onderwijs een achterstand van minstens 2 jaar heeft,*
- *of waarbij men ervan uitgaat dat de meerderheid van de leerlingen die in de technische en beroepsopleidingen terecht komen, "gedegradeerd" werden naar een lager opleidingsniveau en hadden moeten worden geholpen.*

Deze schatting, die dan grofweg tussen de 20 en 50% zal liggen, heeft natuurlijk een enorme marge, maar het is misschien beter dan niets en het is vast ook mogelijk om iets preciezer te zijn door andere criteria te gebruiken of combineren. De onnauwkeurigheid kan ook gewoon geaccepteerd worden als men transparant is over de gebruikte veronderstellingen.

De tweede moeilijkheid is dat er voor het becijferen van de behoefte absolute cijfers nodig zijn (gewoonlijk aantallen personen) En geen relatieve waarden (bv. percentages) die vaker beschikbaar zijn. Daarom is het vaak nodig om de effectieve aantallen te berekenen door het percentage van de statistiek toe te passen op het totale aantal personen in de onderzochte populatie dat men misschien wel kan terugvinden.

VOORBEELD

Om het potentiële publiek voor huiswerkhulp in Molenbeek te beoordelen, kan gebruik worden gemaakt van een aantal de statistieken uit de Wijkmonitoring.

[3.1.3. Wijkmonitoring - pag. 52]

- *Het aandeel van de 6-11-jarigen in de totale populatie (eventueel iets verhoogd om rekening te houden met de schoolachterstand).*
- *De totale populatie waarop het aandeel van de 6-11-jarigen zal worden toegepast om een aantal kinderen te verkrijgen.*

Vervolgens passen we het aandeel van de begunstigden uit het vorige punt toe op dit effectieve aantal om zodoende een schatting van het potentieel aantal begunstigde kinderen te verkrijgen.

Het combineren van hypothetische benaderingen en schattingen leidt zelden tot nauwkeurige cijfers. Een ruwe inschatting waarvan we de logica en de grenzen kunnen begrijpen, is evenwel altijd beter dan niets.

5.2.2. Het aanbod kwantificeren

Sommige precieze gegevens over diensten of voorzieningen zijn moeilijk te terug te vinden, bijvoorbeeld gegevens over opvangcapaciteit, verzadiging (werkelijk beschikbare plaatsen), de openingsuren van de activiteiten...

De inventaris van het aanbod met deze informatie aanvullen is niet altijd eenvoudig.

Het impliceert een precieze methodologie met:

- een definitie die voldoende operationeel is om een lokale inventaris op te kunnen stellen,
- een eventuele becijfering met de ingezamelde gegevens.

VOORBEELD

Moet u betaalde huiswerkhulp meetellen? Moet u rekening houden met niet-erkende plaatsen voor schoolondersteuning? Wat is een 'plaats' in een huiswerkschool? Moet er gerekend worden in aantal ingeschreven kinderen? In kinderuren per week? Op nog een andere manier?

Ook al is er soms veel informatie online beschikbaar, is de telefoon soms nog altijd de snelste manier om informatie aan te vullen of om ten minste een ruwe schatting te kunnen maken.

TIP

Het is doorgaans nodig om uw inventaris tot buiten de grenzen van de wijk uit te breiden. Bewoners kunnen namelijk gebruikmaken van diensten en voorzieningen in aangrenzende wijken. Bijgevolg moet u zich een paar belangrijke vragen stellen: tot op welke afstand moet ik gaan? Hoe houd ik ook rekening met de vraag vanuit deze wijken? In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het - voor alles wat onder de bevoegdheid van de gemeenschappen valt (onderwijs, cultuur...) - vaak nodig om Nederlandstalige en Franstalige gegevens samen te leggen.

5.2.3. Behoeftte en aanbod vergelijken

Om behoefte en aanbod te vergelijken, volstaat het in de eenvoudigste gevallen, voor zeer nabije diensten en voorzieningen, om voor een vergelijking op lokaal niveau, de behoefte en het aanbod binnen de wijk te naast elkaar te leggen. Bij diensten die minder beperkt zijn tot de nabije omgeving moet u evenwel niet alleen rekening houden met het aanbod net buiten de wijk (dat ook een bijdrage levert aan de dienstverlening voor de wijk), maar ook met de vraag uit naburige wijken (die de diensten en voorzieningen zodanig kan verzadigen dat ze niet meer echt beschikbaar zijn).

Ten slot noteren we nog dat, in de meest ingewikkelde gevallen, ook nog rekening moet worden gehouden met de behoeften van de mensen die in de wijk of haar nabije omgeving komen werken.

TIPS

Een behoefte becijferen, is niet altijd eenvoudig. Vergewis u ervan dat dit echt noodzakelijk is! Een interessant alternatief kan zijn om onrechtstreeks te werken. Stel statistieken op die de tekenen van onbevredigde lokale behoeften objectiveren (gemiddelde tijd om een afspraak te krijgen, wachtlijst, mensen aanwezig in een ruimte op het theoretische sluitingsuur, tijd die aan elke gebruiker kan worden besteed...). Op deze manier kan u uw eigen statistieken produceren!

Vóór u aan uw eigen inventaris begint, bestudeert u best eerst de betrouwbare en gestandaardiseerde informatiebronnen, zoals de website van Sociaal Brussel. U kan ook altijd een beroep doen op hun ervaring en steun. [[Hulpbronnengids](#)]

5.3. ZELF STATISTIEKEN OPMAKEN

Ingeval er helemaal geen cijfers of informatie beschikbaar zijn over een verschijnsel dat u wilt documenteren, kunt u, nadat u eerst hebt geprobeerd om niet-gepubliceerde gegevens te vinden binnen de diensten of overheidsinstanties die zelfs maar indirect met dit verschijnsel te maken hebben, overwegen om uw eigen statistieken op te stellen. Deze kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt om:

- een autoriteit op de hoogte te brengen van een situatie die u op het terrein waarneemt en waarvan u vindt dat er te weinig rekening mee wordt gehouden,
- te wijzen op een ontoereikend aanbod van een dienst,
- standpunten te confronteren,
- de gebruikelijke gegevens die overheidsinstanties of federaties verzamelen en opvragen, te vergelijken met wat er vanuit het terrein naar voor wordt gebracht. Komt dit overeen met de dringende behoeften, met de problemen waarmee de Brusselaars vaak worden geconfronteerd,
- ...

Controleer vóór u begint of:

- er echt geen statistieken, zelfs gedateerde, beschikbaar zijn (sommige statistieken die niet online beschikbaar zijn, kunnen op verzoek worden verkregen),
- het niet mogelijk is om gegevens van andere diensten/sectoren of interne gegevens te verzamelen (geanonimiseerd of geaggregeerd),
- u geen vervangende gegevens kunt vinden die u kunt gebruiken als benaderende markers van het verschijnsel waarin u bent geïnteresseerd (zie onderstaande voorbeelden).

VOORBEELD

U zult waarschijnlijk niet onmiddellijk gegevens vinden over de toename van het aantal daklozen dat gebruikmaakt van medische voorzieningen in uw gemeente. Niettemin voert Brussel periodiek een telling van de daklozen uit (<https://brusshelp.org/index.php/nl/>). Uit deze telling blijkt dat hun aantal sterk groeit, vooral buiten de Vijfhoek. Het gebruik van deze verschillende gegevens kan volstaan om te stellen dat er een toename is van het aantal daklozen in de opvangvoorzieningen van een bepaalde gemeente.

VOORBEELD

Uw organisatie wordt geconfronteerd met een toename van het aantal gezinnen dat wegens niet-betaling van hun waterrekening door Vivaqua voor het gerecht wordt gedaagd en u wilt nagaan of dit een algemene tendens in de wijk is. Er zijn geen statistieken over acties bij de vrederechter wegens achterstallige betalingen van waterrekeningen. Vivaqua is echter wel op de hoogte van de evolutie en het aantal onbetaalde rekeningen (per gemeente). Waar het aantal onbetaalde rekeningen toeneemt, kunnen we een parallele toename van gerechtelijke stappen door Vivaqua wegens niet-betaalde rekeningen verwachten.

Aangezien uw hulpbronnen beperkt zijn, stelt u best een doel dat hiermee verenigbaar is.

Aangezien het organiseren en analyseren van surveys een omslachtig werk is, geeft u best de voorkeur aan tellingen in het kader van uw eigen activiteit (gegevens over uw acties, uw begunstigen of uw doelgroepen, die u zullen toelaten om deze acties op te volgen of te evalueren).

TIPS

Besluit niet overhaast om een survey te organiseren. Enerzijds is het vaak moeilijk om conclusies te trekken uit slechts een paar individuele gevallen, maar anderzijds is het ook erg arbeidsintensief om een voldoende aantal mensen aan een lange vragenlijst te onderwerpen. Geef dus de voorkeur aan eenvoudige tellingen.

Probeer bij uw tellingen enkele veel voorkomende verstoringen te vermijden: effecten die samenhangen met de samenstelling/structuur van de populatie of het publiek en dubbele tellingen.

Zoals we reeds hebben gezegd, is de vaststelling van de behoeften door de lokale vraag en het lokale aanbod te vergelijken, vaak een nogal delicaat proces. Vandaar kan het ook al zeer interessant zijn om een behoefte te documenteren aan de hand van de manier waarop deze behoefte binnen uw eigen activiteiten aan het licht komt.

VOORBEELD

Telling van het aantal aanvragen dat u wegens een gebrek aan middelen niet hebt kunnen behandelen (inschrijvingsverzoeken voor uw activiteiten, specifieke aanvragen die niet konden worden verwerkt enz.). Houdt een wachtlijst bij en volg deze op in cijfers.

Tijd die nodig is om dossiers te behandelen (eventueel per categorie).

Aantal personen die contact met uw vereniging hebben opgenomen en die tot een nieuw specifiek profiel lijken te behoren, dat tot dusver niet is opgemerkt of in aanmerking is genomen.

Lokale tellingen in uw wijk kunnen zeer onthullend zijn. Ook hier kunnen vrij eenvoudige tellingen soms zeer nuttig zijn om een behoefte of een probleem te documenteren.

VOORBEELD

Regelmatische telling van het aantal mensen dat zich nog in een park bevindt op het moment dat het wordt gesloten (wat erop kan wijzen dat de openingstijden te beperkt zijn).

Schatting (door herhaalde controle op systematisch vastgestelde tijdstippen) van de lengte van de wachtrijen (of de gemiddelde toegangstijd) voor de geldautomaat in de wijk, aan een bepaald loket, of zelfs de frequentie waarmee uitrustingen defect zijn (roltrappen, enz.).

Zelfs als uw statistieken geen aanspraak op perfectie kunnen maken, kan het rekening houden met bepaalde aandachtspunten de kwaliteit ervan verbeteren. Het komt vaak voor dat een verschijnsel sterk varieert al naargelang de categorie van personen of de situatie: leeftijd, geslacht, afkomst, sociaal-professionele categorie, sociale afkomst, wijk waarin men woont, tijd van het jaar enz.

VOORBEELD

Moeilijkheden met digitale hulpmiddelen variëren sterk naargelang de leeftijd. Het is dan beter om per leeftijdsgroep te werken. Probeer dus om binnen homogene bevolkingscategorieën te tellen.

Vermijd dubbele tellingen. Probeer om te tellen op basis van een 'unieke identificatie' (bv. in een wachtlijst op naam).

VOORBEELD

Eén persoon belt verschillende keren om toegang te krijgen tot dezelfde dienst of verschillende mensen bellen voor eenzelfde derde (hun kind bijvoorbeeld). In beide gevallen zou slechts één aanvraag mogen worden geteld.

6. KWALITATIEVE METHODEN EN STATISTIEKEN COMBINEREN

Waarom en hoe kwalitatieve methoden en statistieken in een analyse combineren? Hieronder vindt u enkele pistes.

WAAROM?

Om te **controleren** of u via verschillende methoden dezelfde resultaten verkrijgt.

Bevestiging van de resultaten

Methode 1 Methode 2

VOORBEELD

Een vragenlijstonderzoek (uitvoeren kwantitatieve methode) en groepsgesprekken (opzetten kwalitatieve methode) bij gebruikers van een hulpdienst om hun behoeften te achterhalen en de resultaten van de twee methoden vergelijken.

Om de zwakke punten van elke afzonderlijke methode te **compenseren** en te profiteren van de sterke punten van beide methoden:

- Kwantitatieve methoden maken het mogelijk om een groot aantal mensen aan je bevraging te laten deelnemen, om causale verbanden tussen de variabelen te kunnen analyseren, enz. Deze methoden zijn echter gebaseerd op de hypothesen van de onderzoeker en maken het niet gemakkelijk om mensen te bereiken die niet op hun gemak zijn met schriftelijke documenten of die 'onzichtbaar' zijn.
- Kwalitatieve methoden maken het mogelijk om de beleving en interpretatie van de deelnemers te begrijpen, om uitzonderlijke gevallen te onderzoeken en om complexe processen uit te diepen. Deze methoden geven voorrang aan de denkcategorieën van de respondenten. Ze kunnen ook gemakkelijker toegang verschaffen tot kwetsbare of verborgen groepen. Ze kunnen evenwel maar op een beperkte steekproef van de populatie worden uitgevoerd.

Kwalitatieve methoden

Kwantitatieve methoden

VOORBEELD

Een survey uitvoeren onder alle gebruikers van een dienst (kwantitatieve methode) om een overzicht van hun behoeften te krijgen, en daarbij het feit compenseren dat sommige groepen op hun ongemak zijn als ze moeten schrijven en riskeren ondervertegenwoordigd te zijn in de survey, door individuele gesprekken (kwalitatieve methode) met mensen uit deze groepen te voeren.

Om een antwoord op verschillende, maar complementaire vragen te formuleren.

Vraag 1
Kwantitatieve methoden

Vraag 2
Kwalitatieve methoden

omgevingsanalyse

VOORBEELD

Aan de hand van beschikbare statistieken over een wijk het demografische en sociaal-economische profiel van de potentiële gebruikers van een dienst bepalen (kwantitatieve methode) en individuele gesprekken voeren met bewoners om hun verwachtingen ten aanzien van deze dienst te achterhalen (kwalitatieve methode).

HOE?

De ene methode wordt gebruikt om de resultaten van de andere te helpen verklaren.

Methode 1 → Vraag

↓

Omgevingsanalyse ← Methode 2

VOORBEELD

Kwalitatieve interviews doen bij gebruikers om proberen te begrijpen waarom de populatie waartoe zij behoren minder goed is vertegenwoordigd in de bezoekersstatistieken van de dienst.

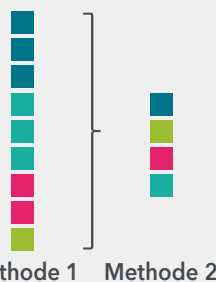
Instrumenten voor gegevensverzameling ontwikkelen.

VOORBEELD

Verkennde gesprekken met actoren uit verschillende hulp- en zorgberoepen voeren om de terminologie en de dimensies te bepalen die bij voorkeur wordt gebruikt in de vragenlijst die in de volgende stap naar alle professionele actoren in de wijk wordt gestuurd.

De steekproeftrekking vergemakkelijken van respondenten of situaties.

Methode 1 Methode 2

VOORBEELD

Aan de hand van de beschikbare statistieken over een wijk het demografische en sociaal-economische profiel bepalen van de personen die u op een kwalitatieve manier gaat bevragen.

De geloofwaardigheid van resultaten verhogen.

VOORBEELD

In het kader van een subsidieaanvraag kunnen cijfers worden gebruikt om een budget te rechtvaardigen en kwalitatieve gegevens om de behoeften van de gebruikers meer invulling te geven en te illustreren.

TIP

Vooraleer u overweegt om kwalitatieve methoden en statistieken te combineren, moet u zich de volgende vragen stellen:

- Beschikt u in het team dat de analyse gaat uitvoeren over mensen die met beide methoden vertrouwd zijn?
- Beschikt u over de nodige middelen (tijd en technische middelen)?
- Hoe gaat u de resultaten achteraf verspreiden? Zijn dezelfde plaatsen en informatiedragers geschikt voor beide soorten resultaten?
- Zal de steekproef dezelfde zijn of zal u bij het kwalitatieve onderzoek de voorkeur geven aan bepaalde categorieën en bij het kwantitatieve onderzoek aan andere?
- Hoe gaat u omgaan met eventuele tegenstrijdigheden in de resultaten van de twee methodologieën?

GEciteerde werken

Bryman, A. (2006, 6). **Integrating quantitative and qualitative research: how is it done?** *Qualitative Research*, pp. 97-113.

COLOFON

AUTEURS VAN DIT KATERN Pierre Marissal, Benjamin Wayens, Joël Girès en Xavier May, Institut de Gestion de l'Environnement et de l'Aménagement du Territoire (IGEAT) en EBxl, Université libre de Bruxelles.

BIJDRAGEN VAN EN HERLEZING DOOR Muriel Allard, SMES – Hamida Chikhi, Foyer vzw – Eric Colle, Christelijke Mutualiteit – Rita Concha, Foyer du Sud – Cécile Daron, ONE – Sonia De Clerck, Maison Biloba Huis – Eric Husson, Projet Lama – Myrrhine Kulcsar, OCMW Sint-Gillis – Xavier Melchior, ONE – Genti Metaj, Centre d'Accompagnement et Formation pour Adultes (CAFA asbl) – Florence Mullié, Aidants Proches asbl – Louise Ninin, Straatverplegers – Paola Magi, OCMW Vorst – Erdem Resne, Samenleven – Truus Roesems, Medikuregem – Olivier Shellingen, Projet Lama – Marco Schetgen, École de Santé Publique, ULB – Nathalie Thomas, SSM Le Méridien – Matthieu Tihon, Brusselse Federatie van Unie voor de Huisvesting (BFUH) – Olivia Vanmechelen, Kenniscentrum WWZ – Maguelone Vignes, Brusano.

COÖRDINATIE Marjorie Lelubre en Marion Bottero, Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS).

DANKBETUIGINGEN We bedanken het begeleidingscomité voor zijn nauwgezette en verrijkende follow-up gedurende het hele jaar: Gaëlle Amerijckx (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Andreas De Mesmaeker (perspective.brussels), Marion Englert (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Laurence Noël (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad) en Corinne Malchair (CDCS-CMDC).

Ten slotte willen we de medeauteurs van deze gids, de **deelnemers van de ondersteuningsgroep** (GPR) hartelijk bedanken voor hun inzet en bijdrage aan de co-constructie van dit instrument. Een taak die, zoals we allemaal weten, zeer veeleisend kan zijn in termen van persoonlijke investering en tijd. Gedurende het volledige proces was de inbreng van de GPR van onschatbare waarde. Hun kennis en expertise op het terrein zijn een ware verrijking voor deze leidraad. Hun concrete voorbeelden uit de dagelijkse praktijk en hun vragen en bedenkingen waren essentiële troeven om de hoofddoelstelling van dit project te realiseren: terreinactoren in de Brusselse gezondheids- en welzijnssector een nuttig instrument aanreiken dat volledig op hun realiteit is afgestemd.

Onze debatten waren intens, meeslepend en veeleisend en we hopen dat de rijkdom die de dialoog tussen onderzoekers en actoren op het terrein heeft opgeleverd, volledig tot uiting zal komen in dit slotdocument.

Een laatste woord van dank ook aan de **deskundigen** en **testpartners** (Cultures et Santé, Brusano, Question Santé, Les Pissenlits, perspective.brussels, Le Méridien en de OCMW's van Vorst en Schaarbeek). Hun respectieve bijdragen waren zeer verrijkend.

VERTALING ElaN Languages

HERLEZING Yolanda Puttemans (CDCS-CMDC); Wouter Reynkens (CDCS-CMDC); Olivia Vanmechelen (Kenniscentrum WWZ); Peter Verduyck (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad).

UITGAVE Verantwoordelijke uitgever: Nathalie Noël, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Belliardstraat 71/1, 1040 Brussel – Wettelijk depot: D/2021/9334/62

OM TE VERWIJZEN NAAR DEZE PUBLICATIE

MARISSAL Pierre, WAYENS Benjamin, GIRÈS Joël en MAY Xavier, 2022. Katern Cijfers en statistieken. In: LELUBRE Marjorie en BOTTERO Marion (coörd.), 2022, *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn*. Brussel: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn – Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Beschikbaar op: <https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Deze *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn* wordt aangevuld door de **Gids van Brusselse tools om een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn op te stellen**.

INLEIDEND
KATERN

KATERN
CIJFERS EN
STATISTIEKEN

KATERN
KWALITATIEVE
METHODEN

KATERN
OPMAAK EN
VERSPREIDING

KATERN
AANBEVELINGEN EN/
OF ACTIEPISTES

KATERN
CO-CONSTRUCTIE

LEIDRAAD VOOR HET
OPSTELLEN VAN EEN LOKALE
OMGEVINGSANALYSE
GEZONDHEID EN WELZIJN

KWALITATIEVE METHODEN

CÉLINE MAHIEU

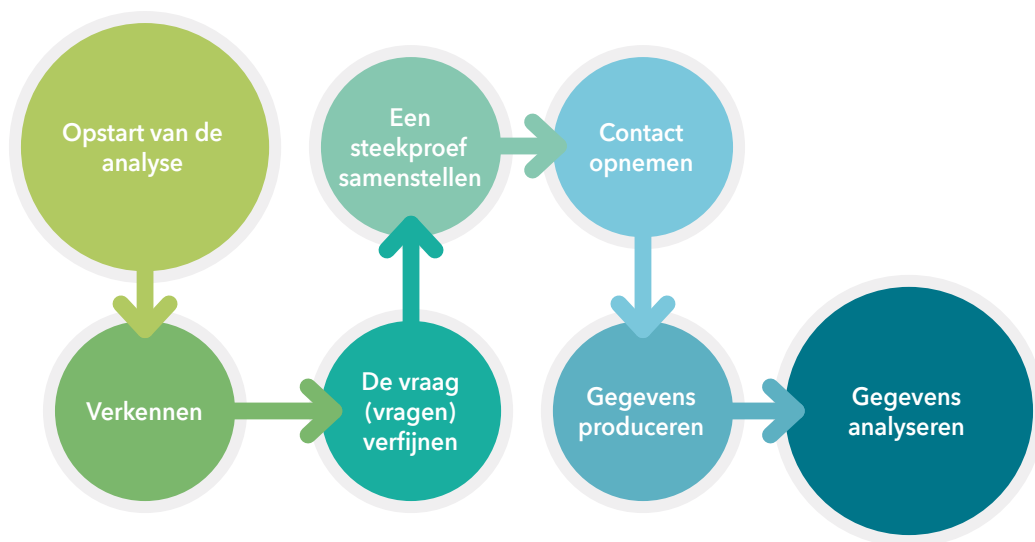
Professor ULB-Santé publique
Centre de recherche interdisciplinaire
en approches sociales de la santé

DOELSTELLINGEN VAN DIT KATERN

- De verschillende **stappen** presenteren van het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn met behulp van kwalitatieve methoden.
- De plaats van elk van deze stappen in de analyse verduidelijken (**het 'waarom?'**).
- De belangrijkste elementen of ingrediënten beschrijven die de realisatie van deze stap mogelijk maken (**het 'hoe?'**).

1. INLEIDING TOT KWALITATIEVE METHODEN VOOR EEN LOKALE OMGEVINGSANALYSE GEZONDHEID EN WELZIJN

Hoe een geldige omgevingsanalyse opmaken aan de hand van kwalitatieve methoden? De kwaliteit en doeltreffendheid van de analyses, hangen af van hoe de methoden geselecteerd en toegepast worden. Het doel van dit katern is om enkele basisinstrumenten aan te reiken en basisadvies te geven zodat u beter kan bepalen wat elke methode wel en niet aan uw analyse kan bijdragen en zodat u in staat te stellen om de gegevens zo te genereren en/of te analyseren dat u er uw doelstellingen mee kan bereiken. Hiertoe kunnen best enkele stappen gevolgd worden.

In dit katern stellen we de verschillende stappen van de analyse in chronologische volgorde voor. Daarbij dient wel opgemerkt dat bij kwalitatieve methoden iteraties kunnen nodig zijn waarbij stappen herhaald moeten worden. Tijdens de gegevensverzameling bijvoorbeeld is het niet ongewoon dat de gesprekken met bewoners of terreinactoren leiden tot een herformulering, en soms zelfs een wijziging van de doelstellingen en vraagstellingen die het uitgangspunt vormden van de analyse. Het is om die reden ook ten stelligste aan te bevelen om al aan de gegevensanalyse te beginnen terwijl de gegevensverzameling nog aan de gang is en er dus niet mee te wachten tot de gegevensverzameling is afgerond.

2. VERKENNEN

2.1. WAAROM?

Een omgevingsanalyse kan worden opgestart op vraag van een politieke overheid, als een stap die nodig is om een subsidie te verkrijgen/behouden, om aan de wens van terreinactoren te voldoen die hun werkingsgebied beter willen begrijpen en/of specifieke acties omtrent een bepaald thema willen opzetten [Inleidend katern - pag. 14](#). Vaak zijn de contouren van zo een verzoek echter nog vaag, wordt het achterliggende belang niet expliciet geformuleerd en is het nodig dat de onderzoeker(s) zich de omgevingsanalyse toeëigenen.

Vooraleer met de eigenlijke analyse te beginnen is het dus belangrijk voor de relevantie van de analyse en de geloofwaardigheid van de onderzoeker(s) om een **eerste verkennende stap** in te bouwen met als doel:

- de belangrijkste kwesties van de analyse te bepalen: de achterliggende doelstellingen van de opdrachtgevers, maar ook de doelstellingen van de actoren die aan het proces zullen deelnemen (bewoners, professionele actoren, lokale beleidsmakers enz.) [[Inleidend katern - pag. 14](#)],
- te weten wat er rond het thema al gedaan werd in Brussel of elders,
- zich vertrouwd te maken met de terminologie die de terreinactoren gebruiken,
- na te gaan welke gegevens er al beschikbaar zijn over het gebied en waarop de analyse kan voortbouwen (bv.: Wijkmonitoring, [Katern Cijfers en statistieken - pag. 32](#)),
- de wetenschappelijke concepten te kennen die de gegevensverzameling en de analyse kunnen onderbouwen,
- mogelijke belemmeringen voor de gegevensverzameling (bv. moeilijke toegang tot een bepaald publiek) en de beschikbare hefboomen te identificeren (bv. als de toegang moeilijk verloopt door een taalbarrière, zijn er dan vrijwillige vertalers beschikbaar in de gemeente?),
- potentiële partners te identificeren om de analyse in co-constructie mee uit te voeren (zie [Katern Co-constructie - pag. 144](#)).

2.2. HOE?

In de concrete praktijk kan deze verkennende fase de volgende elementen bevatten:

- enkele verkennende gesprekken met de opdrachtgevers en/of sleutelactoren¹ die vaak toelaten om de analyse nog beter af te bakenen (en soms om te onderhandelen over deze afbakening),
- de observatie van wat er gebeurt op belangrijke locaties in het onderzochte gebied,
- een verkennende wandeling door de buurt maken (zie bijvoorbeeld de verkennende wandeling die in de [Hulpbronnengids](#) wordt beschreven bij het verslag over het initiatief 'De Brabantwijk: de samenwerking versterken' en 'Sint-Joost en Schaarbeek: een stem geven aan wie niet gehoord wordt'),
- het maken van een overzicht van de 'grijze' literatuur: rapporten, voorgaande omgevingsanalyses, notulen van vergaderingen enz.,

¹ Deze sleutelactoren kunnen deskundigen zijn (onderzoekers of woordvoerders van de sector), maar ook cruciale figuren in het leven van de wijk die de specifieke context helpen begrijpen.

- het maken van een doordachte wetenschappelijke literatuurstudie ten behoeve van de theoretische onderbouwing van de analyse (zie kader hieronder).

TRANSVERSAAL ASPECT 1:

DE THEORIE EEN PLAATS GEVEN

Bij kwalitatieve methoden probeert de onderzoeker zo dicht mogelijk te blijven bij de betekenis die de bevroegde personen aan hun actie geven. Dit betekent bijvoorbeeld dat in de interviews met open vragen gewerkt wordt, de antwoorden zo weinig mogelijk voorgestructureerd worden, en er ten allen prijze vermeden wordt om een kant-en-klare theorie op een onderzocht domein te plakken. Het kan anderszins wel helpen om zich de voor de onderzoeksvraag bruikbare theoretische concepten eigen te maken om de relevante vragen te kunnen stellen (bijvoorbeeld om geen belangrijke dimensies over het hoofd te zien door eventuele blinde vlekken bij de onderzoeker), maar ook om de parameters te kennen waarmee bij de steekproeftrekking en het opmaken van de gespreksleidraden rekening moet worden gehouden, en om bij in de fase van de analyse van de verzamelde gegevens het simpele beschrijven van de geobserveerde feiten te overstijgen en een echte interpretatie uit te werken.

VOORBEELD

Om inzicht te krijgen in de obstakels die mensen ondervinden om toegang te krijgen tot bepaalde gezondheids- of welzijnsdiensten kan het concept 'non take-up' of de modellen omtrent sociale gezondheidsongelijkheden behulpzaam zijn om de verschillende relevante dimensies van deze problematiek te beschouwen en een gespreksleidend voor de betrokken doelgroep(en) op te stellen zonder hierbij belangrijke aspecten uit het oog te verliezen.

VOORBEELD

Om het aanbod aan diensten voor dak- en thuislozen door te lichten, kunnen actor- netwerktheorieën helpen om de analyse te structureren en inzicht te krijgen in de voorwaarden waaronder heel diverse actoren met verschillende doelstellingen (al dan niet) samenwerken in verschillende stadia.

TIP

Hoe de relevante theoretische referenties (concepten en modellen) vinden?

- Bepaalde databanken, zoals Proquest voor de menswetenschappen (<https://www.proquest.com>) of Pubmed voor de gezondheidswetenschappen (<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov>), geven toegang tot samenvattingen van wetenschappelijke artikels waarin de meest gebruikte concepten binnen het domein van de analyse kunnen gevonden worden.
- Bepaalde digitale wetenschappelijke bronnen zijn vrij toegankelijk en bieden thematische dossiers, syntheserapporten, verschillende perspectieven op actuele gebeurtenissen, enz. Voorbeelden hiervan zijn de Franse websites OpenEdition (www.openedition.org) en Erudit (www.erudit.org/fr) of in Brussel de website van het Brussels Studies Institute (<https://bsi.brussels/nl/>).
- Andere bronnen zijn betalend, maar gedeeltelijk online toegankelijk of volledig raadpleegbaar via de universiteitsbibliotheken (bv. de catalogus van publicaties binnen de menswetenschappen Cairn: www.cairn.info).

3. DE ANALYSEVRA(A)G(EN) VERFIJNEN

De verkennende fase moet toelaten om de vraag (vragen) waarop de analyse een antwoord moet geven, verder te verfijnen.

3.1. WAAROM?

Zodra de vraagstelling geformuleerd is:

- kan worden nagegaan of de stakeholders akkoord gaan met de afbakening van de analyse,
- kan deze gedurende het volledige project als kompas dienen om:
 - de steekproef van te bevragen actoren te selecteren,
 - een keuze te maken van de te bevragen thema's (en hoofdvragen en bijvragen in de gespreksleidraad te onderscheiden),
 - de centrale focus van de analyse te bepalen.

De vraagstelling kan in de loop van het onderzoek nog worden aangepast als blijkt dat ze niet helemaal geschikt zijn binnen de eigen analysecontext, maar ze bij de aanvang van het proces oplijsten zal de methodologische keuzes vergemakkelijken.

3.2. HOE?

Bij het formuleren van de vragen die door de analyse moeten beantwoord worden, is het goed om zich volgende vragen te stellen:

- **Is de vraag duidelijk:** is de vraag begrijpelijk voor iedereen, en in het bijzonder voor de actoren die bij het analyseproces zijn betrokken (de onderzoekers, de bevrageden, de opdrachtgevers enz.)?
- **Is de vraag relevant:** heeft de vraag betrekking op de belangrijke kwesties in het onderzochte gebied, houdt de vraag verband met de gezondheids- en welzijnssector, werd de vraag al niet vroeger op bevredigende wijze beantwoord?
- **Is de vraag te beantwoorden binnen de analysecontext en met de beschikbare middelen (haalbaarheid):** is het haalbaar om de gestelde vraag te beantwoorden binnen de beschikbare tijd, met de inzetbare middelen, rekening houdend met de toegankelijkheid van de doelgroep enz.? Zo nodig zal de vraag geherformuleerd moeten worden zodat ze op in realistische omstandigheden kan worden behandeld.

VOORBEELD

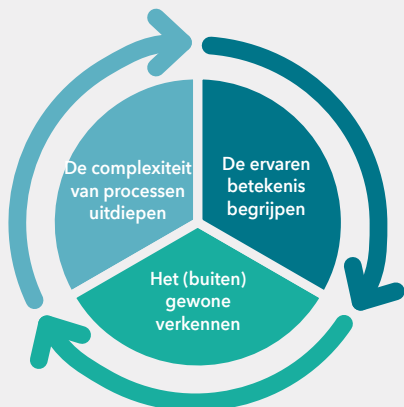
Stel dat u van bepaalde diensten in een gemeente de toegankelijkheid voor kwetsbare groepen wilt onderzoeken, maar uw enquêteurs hebben weinig ervaring en de tijd voor de analyse is beperkt. In dit geval ondervraagt u best professionele actoren uit de gezondheids- en welzijnssector (maatschappelijk werkers, wijkagenten, artsen, apothekers enz.) in plaats van de bewoners rechtstreeks te ondervragen. Deze laatste optie vereist soms de toestemming van een ethische commissie, wat te lang kan duren om binnen de beschikbare tijd te verkrijgen, alsook een goede beheersing van de relatie tussen ondervrager en bevraagde die niet van beginnende onderzoekers kan worden vereist. Het haalbaarheids criterium betekent dus dat u soms compromissen zal moeten sluiten. Als u wel degelijk over de nodige hulpbronnen beschikt (opgeleide enquêteurs en voldoende tijd om rekening te houden met de ethische kwesties in verband met kwetsbare groepen), is het altijd te verkiezen om rechtstreeks met de betrokken groepen te spreken in plaats van tussenpersonen te ondervragen.

- **Zijn kwalitatieve methoden het meest geschikt om de vragen te beantwoorden van de actoren die bij het analyseproces zijn betrokken?** Het is van belang te beoordelen in hoeverre deze methoden specifieke kenniselementen aanbrengen en/of de kwantitatieve resultaten aanvullen vooraleer u besluit om ze al dan niet te gebruiken.

De troeven van kwalitatieve methoden zijn dat ze inzicht geven in de ervaren betekenis, dat ze het gewone exploreren (en het vanzelfsprekende in vraag stellen) en dat ze de complexiteit van sociale processen grondig kunnen uitpluizen. Gefundeerd op een verdieping van gecontextualiseerde situaties en op vergelijkingen (van individuele situaties, van organisaties, van wijken, enz.), maken ze het mogelijk om, onder bepaalde voorwaarden, thematische veralgemeningen te maken, maar niet om verschijnselen te kwantificeren of om oorzakelijke verbanden tussen variabelen te leggen.

Kwalitatieve en kwantitatieve methoden zijn dus op verschillende principes gebaseerd, maar kunnen complementair worden gebruikt om een relevante analyse te maken. [Zie pag. 109](#) voor voorbeelden van hoe u deze twee benaderingen met elkaar kan verbinden.

WAT KWALITATIEVE METHODEN MOGELIJK MAKEN...

1.1. DE ERVAREN BETEKENIS BEGRIJPEN

kwantitatieve methoden hebben als bijzonder kenmerk dat ze trachten om de betekenis die mensen aan hun eigen en andermans activiteiten geven, te documenteren en te analyseren om zodoende individuele trajecten en sociale interacties (of het gebrek hieraan) binnen een bepaald gebied te begrijpen. Het gebruik van kwalitatieve methoden om een lokale gezondheids- en welzijnsanalyse op te maken, is op drie gegevenheden gestoeld. Ten eerste geeft ieder van ons - burger, patiënt, beroepskracht, zorgverlener, mantelzorger, beleidsmaker - een bepaalde betekenis aan ons eigen gedrag. Ten tweede geeft ieder van ons ook een eigen betekenis aan wat anderen doen - onze collega's, onze burens, onze kinderen, degenen die ons verzorgen of waarmee we samen zorg verlenen. Ten derde heeft de betekenis die we aan onze eigen en andermans activiteiten geven, niet alleen invloed op ons eigen traject, maar ook op **gezamenlijke activiteiten** zoals de interacties tussen individuele actoren die binnen de gezondheids- en welzijnszorg in een gebied actief zijn.

De toegang voor kankerpatiënten tot zorg en psychosociale begeleiding afgestemd op hun levensproject, wordt niet alleen door

hun gezondheidstoestand beïnvloed, maar ook door de manier waarop ze hun ziekte, hun thuis, hun wijk, hun beroepsactiviteit bekijken en door de manier waarop ze de respectieve rollen van hun verwanten en professionele zorgverleners zien. Maar deze toegang hangt omgekeerd ook af van de manier waarop zorgverstrekkers betekenis geven aan hun werk, de manier waarop de procedures in de betrokken diensten de prioriteiten en beslissingen van de besluitvormers weerspiegelen, de manier waarop het familienetwerk bepaalde waarden voorstaat en/of de mogelijkheid heeft om het engagement naar de zieke voorrang te geven op andere engagementen.

Dit veronderstelt een houding van 'welwillende neutraliteit' van eenieder die een kwalitatief onderzoek uitvoert: zich onthouden, althans voor de duur van de lokale omgevingsanalyse, van het vellen van een oordeel over de betekenissen die de onderzochte personen aan hun activiteit geven.

Eerder dan er van uit te gaan dat mensen die hun voorgeschreven behandeling niet volgen of die geen gebruik maken van de diensten waarop ze recht hebben, zich irrationeel gedragen, zal er dus geprobeerd worden om de verschillende achterliggende beweegredenen voor deze keuzes te begrijpen. Deze motieven kunnen bijvoorbeeld verband houden met de manier waarop de behandeling in strijd is met andere prioriteiten van deze mensen, met het door hun gepercipieerde risico op stigmatisering, met de relatienetwerken waaraan ze belang hechten enz.

1.2. HET (BUITEN)GEWONE EXPLOREREN

Een ander belangrijk kenmerk van kwalitatieve methoden, dat gedeeltelijk uit het voorgaande voortvloeit, is dat **wat gewoon is zal onderzocht worden, dat wat evident lijkt tegen het licht wordt gehouden om naar voor te brengen hoe mensen en**

organisaties de dingen dagelijks ervaren.

Zonder de kracht van officiële opdrachten en regels te ontkennen, zijn de vragen van het kwalitatieve onderzoek in het dagelijkse leven van de onderzochte mensen geworteld en verwijzen ze naar de gewone ervaringen van de deelnemers om de individuele en collectieve drijfveren erachter te begrijpen en de concrete manier te vatten waarop ze zich deze regels en opdrachten zelf eigen maken.

Ziekenhuizen behandelen zieken, scholen leiden beroepskrachten op, sociale diensten bevorderen sociale integratie,... Dit soort vanzelfsprekendheden worden door de kwalitatieve methoden aan de kaak gesteld. Hoe wordt wat de initiële bedoeling was herwerkt binnen het alledaagse en gewone leven? Hoe worden deze initiële officiële opdrachten door de beroepsactoren vervolgens, in functie van hun eigen zingevingskader, individueel en collectief hertaald in hun activiteiten? Welke invloed hebben de kenmerken van de wijk of gemeente (het specifieke karakter van de bewoners, van het netwerk van actoren enz.) op de kwaliteitsnormen waartoe de organisatie zich heeft verbonden? Hoe maken de betrokkenen zich de voorschriften, organigrammen en protocollen eigen die hun activiteit reguleren?

Kwalitatieve methoden worden bijgevolg vaak gebruikt om gebieden te verkennen waarover weinig is bekend...

Hoe ervaart het groeiende aantal mensen met een cultureel diverse achtergrond het ouder worden, als uit de cijfers blijkt dat hun aantal in de thuiszorg en in rusthuizen relatief laag is?

... of om het vanzelfsprekende in vraag te stellen.

Op basis van welke parameters worden de criteria voor toelating tot diensten, de protocollen en de procedures al dan niet toegepast zoals dit door de terreinactoren was voorzien?

1.3. DE COMPLEXITEIT VAN SOCIALE PROCESSEN UITDIEPEN

Omdat kwalitatieve onderzoeken zich ankeren in de context van het gewone leven, is het meestal niet mogelijk om een element te isoleren dat specifieke en meetbare effecten veroorzaakt, zoals dat bij kwantitatieve methoden wel het geval is. Kwalitatieve methoden nodigen actoren uit om over het meer of minder recente individuele of collectieve ervaringen te spreken. Soms analyseren ze de gevoerde onderhandelingen tussen de actoren - waaronder de gesloten compromissen tussen verschillende visies binnen de gezondheids- en welzijnssector - zoals deze in documenten, procedures, gemeenschappelijke doelstellingen, enz. werden vastgelegd.

Om inzicht te krijgen in het aanbod op het vlak van geestelijke gezondheid in een gemeente kunt u voor een middellange of lange periode de concrete bijeenkomsten observeren waarin de samenwerking tussen de eerstelijns- en tweedelijnsstructuren binnen de gezondheids- en welzijnssector in verschillende wijken uitgewerkt worden: wat zijn de contouren van deze samenwerkingen? Wat limiteert ze?

Oorzakelijke verbanden tussen variabelen kunnen met **kwalitatieve methoden dus niet worden teruggevonden**, maar ze **kunnen wel recht doen aan complexe processen en contexten waarin de hefbomen en obstakels voor een veranderingsproject met elkaar zijn verweven. Deze aandacht voor de context leidt ertoe dat kwalitatieve methoden de voorkeur krijgen als men iets diepgaand wil bestuderen**. Actoren die een kwalitatieve aanpak volgen zullen de voorkeur geven aan een beperkt aantal gevallen en parameters waarbij ze bij de analyse de kleinste uithoekjes zullen verkennen eerder dan het risico te lopen dat interpretaties buiten de context te maken wanneer men er oppervlakkig over heen gaat.

TRANSVERSAAL ASPECT 2:

WELKE POSITIE INNEMEN ALS ONDERZOEKER?

Bij kwalitatieve methoden is de persoon die het onderzoek uitvoert een essentieel onderdeel het interpretatieproces. Het is onmogelijk om de betekenis te vatten die beroepskrachten, dienstverleners, burgers of verzorgers aan hun activiteiten en aan deze van anderen geven en om de interactieprocessen te begrijpen die hierdoor in een gebied ontstaan, zonder een zekere mate en kwaliteit van betrokkenheid ten opzichte van de respectieve personen. Deze band met het gebied en inleving in de actoren die er werkzaam zijn, zijn onmisbare elementen van de kwalitatieve aanpak. Hiermee wordt dus erkend dat de onderzoeker en zijn geschiedenis en ervaringen geen storend element zijn dat moet worden uitgeschakeld om verstoringen in de wetenschappelijke benadering te vermijden, maar integendeel een **integraal deel uitmaken van de wetenschappelijke zorgvuldigheid**: het interpretatievermogen van de onderzoeker wordt bepaald door zijn vermogen om dicht genoeg bij de mensen te komen van wie hij het al dan niet observeerbare gedrag wil begrijpen. Deze band met het gebied en met de actoren erbinnen is absoluut noodzakelijk bij kwalitatieve methoden en **wordt gecontrabalanceerd door een intense wetenschapscultuur en nauwkeurige instrumenten die de onderzoeker(s) helpen om de juiste afstand te vinden in het analyseproces**. De hierboven bedoelde welwillende neutraliteit is een essentieel instrument bij analyses die gebruik maken van kwalitatieve methoden. Het is niet alleen zaak om blijk te geven van een zekere tolerantie tegenover de betekenissen en praktijken van diegenen die bij het onderzoek zijn betrokken, maar ook om zichzelf gedurende het hele proces te bevragen omtrent de eigen positionering.

TIP**Volg een reflectieve aanpak vanaf het begin van de diagnose**

Om het analyseproces juist te contextualiseren en eventuele vooroordelen te identificeren, vindt u hier een korte vragenleidraad die u best vooraf overloopt:

Context van de studie:

- Waarom vandaag deze vraag?
- Zou deze vraag ook gerezen kunnen zijn in een andere historische/geografische context?* Waarom?

Positionering van de onderzoeker:

- Wat zijn vandaag mijn vooringenomenheden² omtrent de vraagstelling?
- Wat is mijn huidige betrokkenheid bij het thema?
- Hoe riskeert mijn identiteit (geslacht, leeftijd, beroep, eerdere banden...) de deelnemers aan het onderzoek te beïnvloeden?

***VOORBEELD**

Een omgevingsanalyse die zich richt op de beleving van ouderen die thuis wonen heeft vandaag een heel andere betekenis dan twintig of dertig jaar geleden. Het is belangrijk om zich van meet af aan bewust te zijn van deze context (de beleidsprioriteiten neigen meer en meer naar het uitstellen van de institutionalisering van ouderen in rusthuizen) en van de manier waarop deze het verloop kan beïnvloeden, maar ook op de vraagstelling zelf waarop het onderzoek is gebaseerd.

² Vooringenomenheden zijn de ideeën, voorstellingen en oordelen die eenieder heeft voorafgaand aan het onderzoek. Ieder van ons heeft immers vooringenomenheden die samenhangen met zijn vooropleiding, zijn familieachtergrond, zijn ervaring, zijn band met de bestudeerde doelgroep. Als we ons hiervan bewust zijn, kunnen we openstaan (zowel bij de formulering van de vragen als bij de analyse) voor wat tijdens de analyse op het terrein deze vooringenomenheden zou kunnen weerleggen.

4. EEN KWALITATIEVE STEEKPROEF SAMENSTELLEN

4.1. WAAROM?

Aangezien het over het algemeen niet mogelijk is om een kwalitatief onderzoek uit te voeren bij de volledige populatie die u wilt onderzoeken, moet u gevallen selecteren (steekproef) die garanderen dat de resultaten een goede afspiegeling zijn van de behoeften of bestudeerde fenomenen (bv. hindernissen bij de toegang tot de dienst, hoe de verenigingen in de wijk worden bekeken). Een van de troeven van kwalitatieve methoden, doordat deze de mogelijkheid bieden om in direct contact te treden met mensen en soms de voorkeur geven aan mondelinge interacties in plaats van schriftelijke documenten, is dat deze methode **toegang verschaft tot kwetsbare groepen** die vaak 'onzichtbaar' zijn in administratieve gegevens en vragenlijstonderzoeken.

Hoewel ze allebei deze **veralgemeningsdoelstelling** huldigen, verschillen de principes van een steekproeftrekking bij kwalitatieve methoden sterk van deze bij kwantitatieve methoden. Bij kwalitatieve methoden wordt naar thematische volledigheid gestreefd (heb ik alle uitdagingen, houdingen en behoeften verzameld?), zonder dat deze noodzakelijkerwijs ook buiten de bestudeerde context geldt.

VOORBEELD

De behoeften inzake huisvestingssteun voor jongeren zijn niet dezelfde als deze voor gezinnen en het kan een keuze zijn om de analyse op slechts een van deze twee doelgroepen te richten.

Het doel is om een **intensieve, diepgaande en gesitueerde kennis** van een fenomeen te verwerven. Daarbij is het dan zaak om gevallen in de steekproef op te nemen die veel informatie bevatten, d.w.z. de gevallen waarvan we het meest kunnen leren. Bijgevolg kan er gekozen worden om atypische gevallen of randgevallen op te nemen.

VOORBEELD

In een studie die ze voor het Office de la Naissance et de l'Enfance (ONE) uitvoerden, bekeken Mahieu et al. (2021) de verschillende profielen van betrokkenheid van vaders bij de zorg voor hun kind(eren) (zie https://www.one.be/fileadmin/user_upload/siteone/PRO/Recherches/ONE_Academy/Rapport-recherche-evolution-role-paternel-ULB-UCL.pdf). Ook al zien zeer weinig mannen zichzelf als de 'predominante ouder', is het toch belangrijk om in een omgevingsanalyse de verwachtingen te analyseren van deze vaders die zich een belangrijker rol dan de moeder aanmeten in het leven van hun kinderen. Zij behoren immers tot de gevallen waarmee medewerkers in de kinderopvang rekening zullen moeten houden als ze zich willen voorbereiden op de verscheidenheid van de profielen waarmee ze worden geconfronteerd (naast de 'evenwaardige vaders', de 'onzekere vaders' en de vaders die alleen maar hun echtgenotes bijstaan').

4.2. HOE?

1. **De doelgroep bepalen:** verkennende gesprekken met sleutelfiguren, literatuuronderzoek of voorafgaande observatie zouden moeten toelaten om te bepalen wie direct (doelgroep) of indirect (beroepskrachten, beleidsmakers) bij uw analyseproces is betrokken. Deze stappen in de verkennende fase van de analyse moeten u ook in staat stellen om enkele voorlopige hypothesen te formuleren over de criteria die een verschil maken binnen de onderzochte doelgroep.

VOORBEELD

De behoeften inzake begeleiding bij professionele re-integratie verschillen al naargelang het opleidingsniveau, het geslacht, de leeftijd enz.

2. **De selectie van de personen of plaatsen** die u uiteindelijk in de analyse zal opnemen, hangt af van uw doelstellingen:

Doelstelling	Steekproefstrategie
Aangeven wat gebruikelijk of gemiddeld is	 <p>Keuze voor typische gevallen</p>
Leren van ongewone verschijningsvormen	 <p>Keuze voor extreme gevallen of gevallen die van de norm afwijken BV. Dit kan betekenen dat er gebruikers die in conflict zijn met bepaalde wijkorganisaties bij de analyse worden betrokken. Door deze gebruikers in het onderzoek op te nemen, kunnen de structurerende elementen in het dienstenaanbod van de wijk belicht worden die anders niet aan bod zouden komen.</p>
Het volledige scala van een fenomeen belichten	 <p>Zo gevarieerd mogelijke steekproef BV. Bij het onderzoek naar de manier waarop huisartsen hun sociale verantwoordelijkheid ten aanzien van hun patiënten ervaren en opnemen, zal het belangrijk zijn om artsen te ontmoeten die op uiteenlopende manieren op deze dimensie zijn betrokken. De in de literatuur voorkomende sociaal-demografische (geslacht, aantal jaren in het vak) en organisatorische variabelen kunnen als basis dienen voor een eerste 'theoretische' steekproefbenadering, maar zijn lang niet voldoende. Deze steekproef moet worden aangevuld met enerzijds artsen die sterk op de sociale dimensies gericht zijn en, anderzijds, artsen die zich hier ver van af houden. Op deze manier kan een diepgaand inzicht worden verworven in de zin die ze aan hun werk geven met betrekking tot deze dimensies en de manier waarop hun praktijkcontext bijdraagt aan hun engagement of het net belemmert.</p>
Een afgebakend aspect van het fenomeen onder de aandacht brengen	 <p>Homogene steekproef BV. Beslissen om bij een onderzoek naar de begeleiding bij professionele re-integratie enkel vrouwen op te nemen die na zwangerschapsverlof terugkeren.</p>

3. **De steekproef voor kwalitatieve methoden wordt niet voor eens en voor altijd aan het begin van de analyse vastgelegd, maar evolueert in de loop van het onderzoek.** Er wordt niet op een kwantitatieve maar op een kwalitatieve weelde gemikt (de rijkdom van de gevallen in het licht van de gestelde vraag) van de gevallen die in het onderzoek zijn opgenomen. Bij kwalitatieve methoden wordt de steekproef dus gaandeweg opgebouwd, afhankelijk van de gegevens die verzameld en geanalyseerd worden. Er worden geen bijkomende gevallen meer opgenomen als blijkt dat, in weerwil van de inspanningen om een zo divers mogelijke steekproef te bekomen (met inbegrepen soorten gevallen die afwijken van de categorieën in de theoretische steekproef die op basis van de literatuur werd opgebouwd en met extreme gevallen die door de terreinactoren werden aangebracht), er geen nieuwe elementen meer bijkomen voor de analyse (bv. opnieuw met betrekking tot het hierboven gegeven voorbeeld aangaande het ONE-onderzoek, wanneer men geen nieuwe types van houdingen ten opzichte van het vaderschap meer vindt). Dit noemen we het **verzadigingscriterium**, dat van groot belang is om het vermogen van kwalitatieve analyses om veralgemeenbare uitspraken te doen te kunnen garanderen.

Bij de uitvoering van een lokale omgevingsanalyse moet echter ook altijd rekening worden gehouden met het eerder genoemde **haalbaarheidscriterium - pag. 82**. Men kan genoeg nemen met een eerder 'verkennend' onderzoek dat het verzadigingscriterium niet zal bereiken, maar wel al zeer waardevolle aanwijzingen zal kunnen opleveren in functie van het gestelde doel (zie **Inleidend katern - pag. 14**). Er kan ook gekozen worden om de steekproef te beperken tot een meer homogene subgroep die dan in detail kan onderzocht worden (voorbeeld: bij een studie naar eetgedrag zich uitsluitend concentreren op de moeders, die hierbij in vele gezinnen een cruciale rol spelen).

4.3. CONTACTEREN

Een van de sleutelmomenten bij een omgevingsanalyse die gebruik maakt van kwalitatieve methoden is het contacteren van de deelnemers aan het onderzoek. Hierbij is het belangrijk om:

- de **plaatsen** die door de onderzochte doelgroep bezocht worden op te lijsten en de **tussenpersonen** identificeren die kunnen helpen om contact te leggen met toekomstige deelnemers en ze te rekruteren voor deelname aan de analyse
- **hartelijk** te zijn: doe niet alles schriftelijk. Een telefoontje of een bezoek kan in eerste instantie soms veel doeltreffender zijn dan een e-mail, ook al kan in een later stadium misschien enige formalisering nodig zijn
- zichzelf en de **context van de analyse** voor te stellen
- duidelijk aan te geven waar de motivatie voor het onderwerp van de analyse vandaan komt (en vooral wat de potentiële deelnemer zou kunnen motiveren): om de motivatie te bevorderen kunnen **de verwachte effecten voorgesteld worden** door ze te verbinden aan de toekomstige belangen van de deelnemer bij het onderzochte onderwerp.

VOORBEELD

Als een onderzoeker apothekers voor een omgevingsanalyse wil werven, zal hij/zij eerder de aandacht van de ondervraagden krijgen en er een kwaliteitsvol interview bij kunnen afnemen wanneer hij/zij bijvoorbeeld uiteenzet waarom het van belang is om inzicht te krijgen in de rol van apothekers bij de toegang tot geneesmiddelen, dan wanneer hij/zij alleen de officiële context van het onderzoek belicht (sponsors, financiering, enz.).

- **de deelnemer te valoriseren:** deelname aan een omgevingsanalyse kan voor sommige actoren intimiderend zijn; het is in dit stadium cruciaal om hen gerust te stellen over hun bekwaamheid om de vragen te beantwoorden (zij zijn de enige deskundigen als het over hun eigen beleving gaat)
- te verduidelijken dat **deelname geheel vrijwillig is**. Dit laatste aspect is vooral van belang als terreinactoren de omgevingsanalyse uitvoeren, om elke misverstand te vermijden omtrent het verband tussen deelname aan het onderzoek en toegang tot bepaalde diensten
- de geplande **duur** van het gesprek, de **plaats** (werk, thuis, andere) en de modaliteiten (face-to-face, online, telefonisch enz.) toe te lichten of af te spreken
- te **anticiperen op de concrete omstandigheden van de bevraging:** in het bijzonder om samen met de deelnemers de meest geschikte plaats en tijd vast te stellen (bij een interview is het van belang dat de bevroegde zich op een plaats bevindt waar hij zich op zijn gemak voelt en op een tijdstip waarop hij niet te veel zal worden gestoord enz.)
- desgevallend toe te lichten dat een **opname van het gesprek** nodig is voor de methodologie en de **anonimisatie** van de verzamelde gegevens en resultaten toe te lichten
- te verduidelijken **hoe de resultaten gebruikt zullen worden** en de deelnemer op de hoogte te brengen van het feit dat hij/zij de mogelijkheid zal hebben om de resultaten in te bekijken als dit binnen het analyseproces kan voorzien worden
- eventueel een **samenvattende e-mail** naar de persoon te versturen die met het gesprek heeft ingestemd, waarin de omstandigheden van het gesprek en de contactgegevens van de onderzoeker worden vermeld.

Zie kader **Transversale aspect 3 - pag. 92**.

TIPS

Als u een beroep doet op een tussenpersoon om deelnemers te werven (bv. een ergotherapeut om mensen met een handicap in een analyse op te nemen), moet u deze persoon naar behoren informeren over de steekproefcriteria (om willekeur te voorkomen) en over de ethische aspecten met betrekking tot de uitvoering van het onderzoek (anonimisering, vrijwillige deelname enz.).

Houd een logboek bij: noteer met wie u contact hebt opgenomen, wie de non-respondenten zijn en wat de redenen zijn van hun niet-deelname: is een persoon nooit bereikbaar, voelt iemand zich niet gelegitimeerd enz. Weigeringen kunnen betekenisvol zijn en relevant om in de analyse te worden opgenomen.

VOORBEELDTEKST VOOR CONTACTNAME

NB: afhankelijk van de situatie en het publiek tot wie u zich richt, kan een deel van deze tekst bij de aanvang van het gesprek zelf gebruikt worden, zodat de contactname niet te veel tijd in beslag neemt.

Hallo, bedankt om even tijd vrij te maken opdat ik u wat meer kan vertellen over de omgevingsanalyse die ik momenteel in uw gemeente uitvoer. We willen hiermee een beter zicht krijgen op de verschillende manieren waarop de Brusselaars hun wijk zien. De wijk waarin u woont, bepaalt immers mee uw welzijn. Mijn bedoeling is om de goede en slechte ervaringen te begrijpen, de beschikbare hulpbronnen en obstakels in kaart te brengen, en de moeilijkheden en de strategieën die aangewend worden om zich goed te voelen in de wijk waarin men woont of verblijft te inventariseren.

Ik werk voor..... en deze bevraging wordt uitgevoerd in het kader van..... De gegevens zullen door..... worden geanalyseerd en kunnen nadien nog voor verder onderzoek worden gebruikt.

Tijdens het gesprek, dat ongeveer drie kwartier zal duren, zal ik u een aantal vragen stellen. Het is de bedoeling dat u zo vrij mogelijk praat over uw ervaringen, uw mening, en misschien wat u hebt meegemaakt. Er zijn dus geen juiste of foute antwoorden, het is uw beleving die me interesseert.

U kunt op elk moment beslissen om het gesprek te annuleren of te stoppen. Alles wat u zegt, wordt strikt anoniem verwerkt. Als u echter graag wil worden geciteerd, kan dat ook. Stemt u ermee in dat ik ons gesprek opneem, opdat het interview vlot kan verlopen zonder dat ik alles moet noteren? Deze opname is enkel toegankelijk voor..... Bent u bereid om deel te nemen? Wanneer en waar past dit voor u het best?

TRANSVERSAL ASPECT 3:

ETHIEK

Het is van primordiaal belang dat de ethiek een leidend principe is bij elke lokale omgevingsanalyse.

Hierbij zijn drie elementen essentieel:

- **Risico's beoordelen en uitsluiten:** Deelname aan de studie mag voor de bevroegde personen geen enkel risico inhouden. Zo mag het onderzoek hun relatie met de terreinactoren die hen nadien moeten begeleiden, niet verstoren en hun administratieve of materiële situatie niet veranderen. De gestelde vragen mogen geen invloed hebben op hun mentaal welbevinden en de bevroegden mogen niet het gevoel hebben dat hun deelname verplicht is. Bij werkingen waarbij gemarginaliseerde actoren zijn betrokken, is het zelfs ook de bedoeling om bij te dragen aan hun empowerment.
- **Ethische principes permanent toepassen:** De ethiek moet dus sturend zijn voor het hele analyseproces, vanaf het formuleren van de vraagstelling, over de inzameling van gegevens (anonimisering indien de betrokkene dit wenst, gecontroleerde toegang tot de gegevens enz.) tot en met de voorstelling van de resultaten (deelnemers voor deze fase uitnodigen, kan in sommige gevallen worden beschouwd als een billijke tegenprestatie voor de tijd die ze in het onderzoek hebben geïnvesteerd).

Soms willen deelnemers duidelijk worden geïdentificeerd als de auteurs van hun relaas. Maar in de meeste gevallen zult u de verhalen moeten anonimiseren. Dit betekent niet alleen dat u de naam van de ondervraagde niet mag vermelden, maar ook dat u moet vermijden dat het op grond van de kenmerken waarmee de ondervraagde persoon werd beschreven, mogelijk is om deze persoon in de analyse indirect te identificeren. In plaats van de precieze leeftijd en het geslacht van de persoon te vermelden (een 51-jarige bewoonster), vermeldt u bij een leeftijdsgroep ('een vijftiger'). In plaats van de opdrachten en de precieze locatie van een organisatie te vermelden ('een organisatie die zich inzet voor daklozen in wijk Q'), geeft u een algemenere omschrijving ('een organisatie die zich inzet voor kwetsbare groepen in gemeente C').

- **Er voor zorgen dat voorschriften en wetten worden nageleefd:** Wanneer kwetsbare personen of patiënten deelnemen aan de bevraging is de goedkeuring van een ethisch comité nodig. Bovendien moet u tijdens het volledige onderzoeksproces rekening houden met de AVG. Formulieren voor 'informed consent' of charters die aan het begin van het gegevensverzamelingsproces moeten worden ondertekend, zijn belangrijke garanties. Ingeval gesprekken worden opgenomen, moet de toegang tot de audio- of videobestanden strikt beperkt worden tot een klein aantal onderzoekers die gebonden zijn aan de vertrouwelijkheid van de analyse. Deze bestanden en eventuele transcripties van gesprekken moeten ook op beveiligde servers worden opgeslagen.

5. KWALITATIEVE GEGEVENS PRODUCEREN

Bij kwalitatieve methoden is het eigenlijk juist om niet te spreken over “verzamelde” maar eerder over “geproduceerde” of zelfs “gecoproduceerde” gegevens. Meestal zijn de gegevens immers het resultaat van een interactie tussen de onderzoeker en de ‘proefpersonen’. De vragen of het animatiemateriaal van de onderzoeker zetten de proefpersoon ertoe aan om na te denken over de eigen praktijken of situatie en om hier betekenis aan te geven of bij te ‘produceren’. In dit katern stellen we de **drie meest gebruikte methoden van gegevensproductie** voor: individuele interviews, groepsgesprekken en observatie.

5.1. INDIVIDUELE INTERVIEWS

5.1.1. Waarom?

Door individuele interviews te voeren, kan de onderzoeker de **overtuigingen, houdingen, waarden en gedragingen zoals deze door de bevroegde personen beleefd worden**, grondig onderzoeken. In deze gesprekken kunnen de onderwerpen waarvan u de relatie met gezondheid of maatschappelijke integratie wilt bestuderen, rechtstreeks worden bevroegd.

VOORBEELD

Individuele interviews bieden bijvoorbeeld de mogelijkheid om kleine ondernemers zich te laten uitspreken over hun professionele parcours, hun relatie met klanten, de elementen die vanuit hun oogpunt hun welzijn op het werk bevorderen of belemmeren enz.

Deze interviews kunnen ook bij **tussenpersonen** worden afgenomen. Om de beleving van kwetsbare personen te kennen, waarbij het niet mogelijk is om hen rechtstreeks te bevroegen, worden vaak interviews afgenomen van mensen die beroepsmatig dicht bij deze mensen staan. In sommige gevallen zal men de voorkeur geven aan het interviewen van ‘sleutelpersonen’, die bijvoorbeeld verantwoordelijk zijn voor een programma in de wijk.

VOORBEELD

Om inzicht te krijgen in de dynamiek van een lokaal samenwerkingsproject, zal men de initiatiefnemers en de belangrijkste betrokken partners ontmoeten.

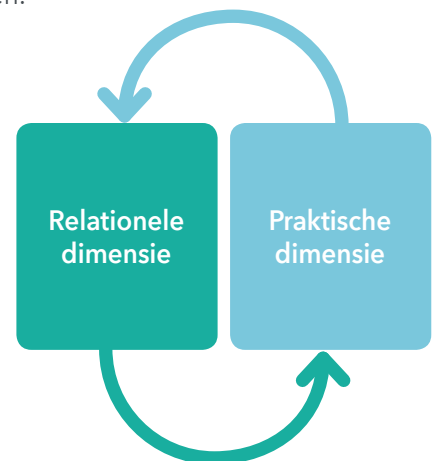
Tijdens individuele interviews kan er zich een hechte vertrouwensband ontwikkelen tussen de onderzoeker en de bevrageerde. Volgens Rocare, MTT, Adea (2006) moet in de onderstaande gevallen de voorkeur worden gegeven aan individuele interviews:

- wanneer het onderwerp **te persoonlijk of te gevoelig** is om in groep te bespreken
- als de mening van één persoon gemakkelijk kan worden **beïnvloed** door de mening van andere leden van de groep
- als het van belang is wat de bevrageerden wel en niet weten over een onderwerp. In een groep kunnen de goed geïnformeerde deelnemers degenen die minder geïnformeerden afblokken, waardoor het moeilijk wordt om **onwetendheid over of foute percepties van de besproken aspecten te verkennen**.
- wanneer **logistieke problemen** het vrijwel onmogelijk maken om gespreksgroepen te organiseren: bijvoorbeeld als deelnemers zich geografisch ver uit elkaar bevinden en de reistijd en -kosten een hindernis vormen
- als het **vertrouwelijke karakter** van het verhaal van de deelnemer essentieel is
- als de gespreksdeelnemers uit **concurrerende structuren** komen en terughoudend kunnen zijn om hun ideeën in groep te uiten
- wanneer het van belang is om de deelnemer in een **specifieke omgeving** te ondervragen
- als de gesprekken dienen om deelnemers voor latere groeps gesprekken te selecteren en **rekruteren**.

5.1.2. Hoe?

Tijdens een interview is het belangrijk om een zo diepgaand mogelijk uitwisseling tussen onderzoeker en respondent te bekomen, opdat men tot de kern van de zaak kan komen (Kaufmann 1996). Dit is de reden waarom bij kwalitatieve interviews een **gespreksleidraad** wordt gebruikt. Zo een leidraad kan **weinig sturend** zijn, zoals in het geval van 'levensverhaalgesprekken' die de chronologie van de gebeurtenissen volgen zoals de respondenten deze hebben beleefd (bv. ouders van gehandicapte kinderen die vertellen over hun ervaringen en interacties met psychosociale hulpverleners sinds de bekendmaking van de diagnose). Gesprekken kunnen daarnaast ook '**semigestructureerd**' zijn. In dat geval verloopt het gesprek volgens vooropgestelde thema's of open vraagstellingen die moeten garanderen dat alle interessedomeneinen tijdens het gesprek aan bod komen. Zelfs in het laatste geval **is het belangrijk om de gespreksleidraad flexibel te gebruiken, om deze aan de terminologie van de respondent aan te passen en om open te staan voor de manier waarop de respondent de thema's verwoordt**. Het komt vaak voor dat de volgorde van de vragen tijdens het gesprek wordt gewijzigd om de gedachtegang van de respondent te volgen.

Een interviewsituatie is een delicaat evenwicht tussen een relationele dimensie (de vertrouwensband is van essentieel belang aangezien de deelnemer wordt gevraagd om zich uit te spreken over kwesties die hem vaak na aan het hart liggen) en een praktische dimensie (het gaat niet om een vrijblijvend gesprek, aan de hand van de verzamelde gegevens moet een omgevingsanalyse opgemaakt kunnen worden en het gesprek moet worden bijgestuurd als het buiten het overeengekomen thema afdwaalt). De gespreksleidraad is een essentieel instrument om dit evenwicht te behouden.

Hoewel de gespreksleidraad flexibel zal worden gebruikt, moet hij toch zorgvuldig worden opgesteld om te verzekeren dat alle te bestuderen aspecten aan bod zullen komen. Hieronder vindt u enkele tips voor een doeltreffende gespreksleidraad:

 Werk een rode draad uit

 Begin met een lijst van doelstellingen die u zichzelf stelt voor gegevensverzameling en stel pas daarna de vragen op. Zo voorkomt u dat u onnodige vragen stelt of, integendeel, dat u belangrijke dimensies die tijdens de verkennende fase naar voor kwamen, zou vergeten.

 De eerste vraag zet de toon van het gesprek en wordt bijna altijd in haar vooropgestelde vorm gesteld. Kies dus voor een eenvoudige vraag die het ijs kan breken. Let er daarbij op dat u een open vraag formuleert, om te voorkomen dat de respondent zich in een oppervlakkige antwoordstijl schikt. U kan ook kiezen voor een strategische vraag die de respondent uitnodigt om zich van meet af aan in het interview en de vraagstellingen te gooien.

 Om het volgen van de leidraad te vergemakkelijken kan je **belangrijke woorden** van de vragen vetgedrukt plaatsen.

 Herinner aan het begin van het gesprek aan **de doelstellingen** en het verloop van het gesprek.

 Groep de vragen per thema, zorg voor samenhang, organiseer ze chronologisch, benadruk wat centraal staat, verifieer wat bijkomstig is, elimineer wat overbodig is. De vragen kunnen dan in hoofdvragen en bijvragen worden ingedeeld. Stel eerst de hoofdvragen en behandel de andere vragen (die precisie toevoegen aan de antwoorden) enkel als de aspecten waarop ze betrekking hebben niet spontaan door de respondent worden vernoemd.

 Waar de eerste vraag altijd gesteld wordt is het vervolgens evenwel van belang om zich **door de respondent te laten leiden** en indien nodig de volgorde van de vragen te herschikken (verder ingaan op wat de respondent naar voor brengt en later terugkomen op de vraag die men hiertoe eventueel heeft overgeslagen).

 Pas de woordenschat aan de gesprekspartner aan, zodat deze laatste zich gerespecteerd voelt en tegelijkertijd de gebruikte termen begrijpt.

 Het gesprek eindigt op de klassieke manier, waarbij u de respondent nog de mogelijkheid geeft om elementen toe te voegen of te verduidelijken. Vraag uw gesprekspartner ook om **aan te geven hoe hij of zij zich tijdens het gesprek heeft gevoeld**. Zo bekomt u misschien nog bijkomende interpretatie-elementen en kan u zich nog verbeteren al interviewer.

VOORBEELD VAN EEN GESPREKSLEIDRAAD VOOR LOKALE ACTOREN OVER HUN ROL EN LOKALE SAMENWERKINGEN OP HET GEBIED VAN DE GEESTELIJKE GEZONDHEID

Organisatie

- Kunt u uw functie beschrijven?
- Kunt u de organisatie beschrijven waarvoor u werkt?
- Hoe houden uw opdrachten en de opdrachten van uw organisatie verband met geestelijke gezondheid?

Ervaren situaties

- Met welke psychologische problemen komen uw gebruikers bij u?
- Zijn er typische situaties, situaties die u zeer vaak tegenkomt, die psychisch lijden veruitwendigen? Welke?
- Hebt u te maken met noodsituaties? Crisissituaties? Welke?
- Met welke problemen komt u niet graag in aanraking?

Opname (van een persoon met psychisch lijden)

- Hoe voelt u zich bij deze verschillende situaties?
- Welke situaties kan u op uw niveau behandelen?
- Hoe verloopt een opname?
- Wat zijn de obstakels in deze situaties (waarin u een persoon ontmoet die psychisch lijdt)?
- Wat zijn de hefboomen, wat werkt goed in deze situaties (waar er sprake is van psychisch lijden)?

Thema's die overlopen moeten worden- Belemmeringen en hefboomen in termen van...?

- Vaardigheden?
- Financiering?
- Netwerk?
- Continuïteit van zorg?

Samenwerkingen

- Bent u op de hoogte van het zorgtraject van uw gebruikers met geestelijke gezondheidsproblemen? Breuken in het traject?
- In welke situaties weet u niet waar u terecht kunt?
- Welke situaties komen niet aan in de 2e lijn?
- Welke contacten heeft u met verschillende diensten voor geestelijke gezondheidszorg? Welke problemen komt u hierbij tegen?

Gebied

- Wat is de situatie m.b.t. geestelijke gezondheid in de wijk?
- Hoe ziet het aanbod aan geestelijke gezondheidszorg er uit in dit gebied?
- Hoe verbindt uw praktijk zich met andere actoren op het gebied van gezondheidszorg en sociale bijstand in de wijk?
- Wat bevordert de samenwerking tussen actoren in de wijk?
- Wat belemmert daarentegen de samenwerking in de wijk?
- Welke instrumenten/middelen ondersteunen de samenwerking tussen actoren in de wijk?

Vooruitblik

- Hoe evolueert de geestelijke gezondheidszorg in de gemeente volgens u?
- Denkt u dat de lokale actoren in staat zijn om deze evolutie het hoofd te bieden?
- Wat hebt u vandaag nodig om met deze geestelijke gezondheidssituaties om te gaan?
- Welke pistes kunnen er worden bewandeld?

Zijn er elementen die tijdens dit gesprek nog niet aan bod zijn gekomen, maar die volgens u wel belangrijk zijn voor het aanpakken van de geestelijke gezondheidsproblemen in uw wijk en voor de samenwerking omtrent dit thema?

TER VERDERE VERDIEPING

Mahieu et al 2021, *La santé mentale des Bruxellois : quels sont les besoins de la «première ligne» et comment améliorer la collaboration entre métiers, entre structures et entre lignes ?* (<https://www.academia.edu/64069281>)

5.2. GROEPSGESPREKKEN

5.2.1. Waarom?

Bij een groepsgesprek ligt de nadruk op de **interacties tussen deelnemers**. Het biedt de mogelijkheid om deze interacties, de gedeelde en verschillende meningen binnen een groep, de normen die al dan niet worden gedeeld, enz. te observeren. Deze interacties kunnen soms ook aanleiding geven tot een gezamenlijke analyse of een gemeenschappelijke zoektocht naar oplossingen. Bij het groepsgesprek zijn idealiter tussen de 6 en 12 deelnemers betrokken. Deze cijfers zijn louter indicatief en het is vaak zo dat dit ideale minimum en maximum aantal deelnemers niet kan worden nageleefd. Als de groep uit meer dan twaalf personen bestaat, zal het draaiboek aangepast worden om ervoor te zorgen dat iedereen voldoende aan het woord kan komen. Dit kan door bijvoorbeeld door een deel van de sessie op te splitsen of uitwisseling in kleinere groepjes te voorzien. Als de groep uit minder dan zes personen bestaat, zal het draaiboek herdacht worden om de uitwisselingen te intensiveren, bijvoorbeeld met meer materiaal dat tot vertellen kan aanzetten. Als er minder dan drie, vier deelnemers zijn, zal de voorkeur gegeven worden aan individuele gesprekken.

De voor- en nadelen van groepsgesprekken (met name in vergelijking met individuele gesprekken) zijn:

- + Toegang tot interacties tussen deelnemers (machtsverhoudingen, argumenten die door de groep worden aanvaard/afgewezen enz.)
- + Toegang tot verschillende standpunten omtrent meer gevoelige kwesties (bv. evaluatie van de dienst) - hangt af van de bedrijfscultuur
- + Toegang tot de groepsnormen

- Minder geschikt voor toegang tot afwijkende of marginale standpunten
- Mogelijke geremdheid in de standpunten van mensen met een minder zekere status (bv. juniors in het zorgteam of in het ondersteuningsteam)
- Risico's voor de deelnemers (ethische overwegingen)

5.2.2. Hoe?

Een groepsgesprek is niet hetzelfde als een individueel gesprek maar dan met meerdere personen. Een lijstje maken met vragen die aan bod moeten komen, volstaat hierbij niet. Er moet een echt draaiboek met gesprekstechnieken worden ontwikkeld dat de verschillende deelnemers in staat zal stellen om zich uit te drukken en om met elkaar van gedachten te wisselen en tegelijkertijd garandeert dat alle dimensies die van belang zijn voor de lokale omgevingsanalyse aan bod zullen komen.

1

EERSTE INGREDIËNT: MATERIAAL OM INTERACTIES UIT TE LOKKEN

Hieronder vindt u enkele voorbeelden van materialen die u kan gebruiken om de discussies rond uw onderzochte thema's vlot op gang te brengen:

- naamkaartjes (zodat iedereen weet wie er aan tafel zit)
- koekjes, warme dranken (om vanaf het begin van het groepsgesprek een gemoedelijke sfeer te creëren)
- getuigenissen (verhalen die de deelnemers zelf vertellen zoals in de MAG-methode die we verderop in deze gids bespreken [[Katern Co-constructie - pag. 144](#)] of verhalen die de gespreksleiders aanbrengen)
- kaarten die bepaalde situaties voorstellen die de deelnemers moeten rangschikken (bijvoorbeeld volgens een bepaald criterium zoals het risico voor de gezondheid)
- afbeeldingen, bijvoorbeeld foto's van strategische plaatsen in de wijk (gekozen op basis van de vraagstelling van de omgevingsanalyse), die de bewoners van commentaar moeten voorzien
- vragen (bv. die de deelnemers beurtelings beantwoorden of waarover ze discussiëren om consensus in de groep te bereiken)
- een plattegrond van een wijk (waarop de deelnemers markeringen kunnen aanbrengen die de diversiteit van hun ervaringen weerspiegelen: plaatsen waar ze kunnen uitrusten, waar ze zich op hun gemak voelen, waar ze steun zoeken, enz.),
- 'tegendraadse' kaartjes met gegevens of uitspraken die de vooropgezette ideeën van de deelnemers in vraag stellen en hen uitnodigen om een standpunt in te nemen.

2

TWEDE INGREDIËNT: STRATEGIEËN OM DE MACHTSVERHOUDINGEN TE BEHEREN

In de meeste groepen ontwikkelen zich machtsverhoudingen, hetzij vooraf bestaande in het geval van een hiërarchische verhouding, hetzij ontstaand tijdens de interactie als gevolg van de aanwezige persoonlijkheden. U moet het doel van de analyse bepalen en dienovereenkomstig een strategie aannemen.

- Als het doel net is om deze machtsverhoudingen te analyseren, zal men het zo opzetten dat deze geobserveerd kunnen worden, maar wordt er niet geprobeerd om ze te veranderen.
- Als het doel is om deze verhoudingen te neutraliseren, kan bijvoorbeeld aan iedereen worden gevraagd om het antwoord op de gestelde vraag op te schrijven en een beurtrol worden ingevoerd om te voorkomen dat dominante persoonlijkheden de interacties overheersen.
- Als het doel is om deze verhoudingen (tijdens het gesprek) te wijzigen, kunnen er strategieën gebruikt worden om de deelnemers te empoweren (bv. door hen actief bij de analyse, bij de zoektocht naar oplossingen en bij de voorstelling ervan te betrekken).
- Om verschillende meningen een plaats te geven, kunnen stemmomenten ingelast worden (bv. met stickers) of kunnen u deze verschillen in kaart worden gebracht.

3

DERDE INGREDIËNT: ROLVERDELING

Het is uitzonderlijk dat slechts één persoon een groepsgesprek leidt. Over het algemeen wordt aangeraden dat er twee onderzoekers aanwezig zijn die de volgende rollen vervullen:

een gespreksleider:

- kan actief luisteren
- voorbereiding (duidelijke instructies zonder dat het keurslijf wordt)
- onthaal (glimlach, koekjes, kent de (voor)naam van de deelnemers enz.)
- flexibele omgang met onverwachte gebeurtenissen (emoties, laattijdigheid van deelnemers enz.)
- velt geen oordeel
- ontspannen lichaamstaal
- moedigt deelnemers aan om te praten
- zorgt ervoor dat het gesprek niet afglijdt

een secretaris:

- zorgt dat het opnameapparaat op een goede plaats ligt
- houdt de tijd in het oog
- maakt notities (van verbaal en soms non-verbaal gedrag)
- vat het gesprek op het einde eventueel samen en laat deze door de groep valideren.

4

VIERDE INGREDIËNT: TIJDSBEHEER

Bij groepsgesprekken, meer nog dan bij individuele gesprekken, is tijdsbeheer een essentiële factor. Het draaiboek moet de tijd voorzien die voor elke activiteit nodig is. Hier wordt vervolgens dan wel soepel mee omgegaan en past men zich aan het tempo van de deelnemers aan. Er dient dan wel over gewaakt dat het gesprek niet afglijdt waardoor een aantal van de geplande activiteiten en thema's in gevaar er zouden bij inschieten.

TIP

Het is soms moeilijk om **een moment te vinden** om een groep samen te brengen voor een groepsgesprek. Waar mogelijk kan het efficiënt zijn om zich qua tijdstip en plaats op de agenda van de betrokken groep te enten (bv. vragen om het groepsgesprek te voeren tijdens een of meer wekelijkse teamvergaderingen).

5.3. DE OBSERVATIE

5.3.1. Waarom?

Observaties gunnen ons een blik op **individueel en collectief gedrag**. Hughes (1996) omschrijft het zo: 'terreinwerk betekent in dit geval de observatie van mensen in situ: dit betekent hen opzoeken waar ze zich bevinden, in hun gezelschap blijven en een rol opnemen die voor hen aanvaardbaar is en de mogelijkheid biedt om een aantal van hun gedragingen van dichtbij te observeren en deze te beschrijven op een manier die nuttig is voor de sociale wetenschappen, en zonder hierbij de geobserveerden schade te berokkenen'. Zijn plaats op het terrein vinden vergt dus tijd. U moet kennismaken met de sleutelfiguren en een rol onderhandelen die niet storend is voor de geobserveerde mensen, maar wel toelaat om te observeren wat belangrijk is (zie **3e ingrediënt - pag. 103**).

Observaties verschaffen informatie over feitelijk gedrag. Directe observatie van gedrag is nuttig, omdat sommige gedragingen routines zijn waarvan mensen zich niet eens meer bewust zijn.

VOORBEELDEN

De routes die mensen in de stad nemen, de manier waarop ze straatmeubilair gebruiken (of niet gebruiken), de manier waarop ze plaats nemen in een wachtkamer, de manier waarop een netwerkvergadering van professionele actoren wordt georganiseerd,....

In dergelijke gevallen levert de observatie meer informatie op dan andere methoden van gegevensverzameling. Directe observatie stelt onderzoekers ook in staat om het gedrag te contextualiseren en het zo ook beter te begrijpen.

5.3.2. Hoe?

Vier ingrediënten moeten worden samengevoegd voor een succesvolle observatie:

1

EERSTE INGREDIËNT: EEN 'ETNORECEPTIEVE' HOUDING AANNEMEN

De onderzoeker moet **zich ten aanzien van zijn werkveld luisterend opstellen** (zich 'etnoreceptief' opstellen) en zich losmaken van een houding die op zijn eigen vooroordelen stoelt (vermijden om 'etnocentrisch' te zijn). Het is belangrijk dat de onderzoeker die een lokale omgevingsanalyse maakt, zich bewust is van de invloeden van zijn eigen cultuur in de ruimste betekenis van het woord: de invloed van zijn familiale omgeving, van zijn opleiding, van de organisaties waarin hij heeft gewerkt, de wijken waarin hij is geweest, de generatie waartoe hij behoort, enz.

Etnoreceptiviteit

Openstaan voor de ander, nieuwsgierig zijn naar andere manieren van leven en anderen opvattingen, zich bewust zijn van uzelf en anderen.

Etnocentrisme

Het kleine wereldje waarin men leeft evident vinden, de wereld die men onderzoekt niet open beluisteren.

TIP

Voortdurend reflecteren tijdens de gegevensproductie

Zoals we hierboven reeds hebben gezegd, is reflectie een essentieel element van wetenschappelijke zorgvuldigheid bij kwalitatieve methoden. Een reflectieve houding stelt ons in staat om ons los te maken van het eigen 'etnocentrische' perspectief. Een logboek bijhouden, kan u helpen om deze reflexiviteit tijdens het hele proces van gegevensproductie te behouden. Vooral wanneer u observaties doet, maar ook bij individuele of groeps gesprekken. U kunt dit logboek in rubrieken structureren: beschrijvende notities opmerkingen, methodologische notities, analytische notities, prospectieve notities en persoonlijke beschouwingen.

TER VERDERE VERDIEPING

<https://annerevillard.com/observation-directe-et-enquete-de-terrain/fiche-pratique-a-quoi-sert-un-journal-de-terrain/>

2

TWEEDE INGREDIËNT: EEN ANALYTISCHE GEEST ONTWIKKELEN

Bij observatie wordt men met een dubbel risico geconfronteerd:

- het risico niet voorbij het beschrijven te komen en daardoor niet in staat te zijn te interpreteren en zin te geven aan wat u ziet (onderinterpretatie),
- en het omgekeerde risico dat men hoog boven de realiteit op het terrein 'zweeft' en overinterpreteert, dat men bij de analyse een te groot gewicht toekent aan wat louter anekdotisch is.

Analytische geest

Verbanden leggen tussen de beschreven specifieke gevallen door ze aan de gemeenschappelijke context te linken die het mogelijk maakt om ze te begrijpen (bronnen, limieten, sociale relaties eigen aan de wijk of de leefomgeving).

Fotografische geest

Momentopnames maken, maar de grootste moeite hebben om het bredere beeld te zien waarbinnen het geziene en gehoorde kan geïnterpreteerd worden.

TIP

Om een analytische geest te ontwikkelen en de twee hierboven beschreven risico's te vermijden zijn twee strategieën bijzonder interessant:

- zich gedurende lange tijd onderdompelen in de omgeving en systematisch aantekeningen maken. Observatie is een techniek voor gegevensproductie die vereist dat men zich een tijdlang verdiept in de bestudeerde omgeving. Op deze manier wordt voorkomen dat het belang van bepaalde gebeurtenissen overdreven groot wordt gemaakt ten opzichte van andere.
- Gebruik maken van de concepten en theoretische modellen die in de verkennende fase en tijdens de daaropvolgende fasen gevonden werden en deze vergelijken met de zorgvuldig genoteerde feitelijke beschrijvingen. Op voorwaarde dat de concepten niet botweg op de omgeving worden 'geplakt', laat deze vergelijking toe datgene wat geobserveerd werd, beter te interpreteren (en soms zelfs om de beschikbare conceptuele modellen te nuanceren, aan te vullen enz.).

3

DERDE INGREDIËNT: UW PLAATS VINDEN ALS OBSERVATOR IN RELATIE TOT DE OMGEVING

Als men zich als observator in een omgeving begeeft, moet men de juiste plaats vinden ten opzichte van de actoren die er gehuisvest zijn. Deze plaats moet niet alleen overeenstemmen met de doelstellingen die voor de analyse werd gesteld (sommige doelstellingen vereisen een actievare rol dan andere), maar ook zowel de onderzoeker als de deelnemers het gevoel geven dat zij zich in een situatie bevinden die 'juist' aanvoelt. **Deze plaats zal bijgevolg van geval tot geval verschillen (stagiair in een organisatie, medegespreksleider van een vergadering, wandelaar in de wijk enz.), maar het is belangrijk dat ze bepaalde ethische principes respecteert.** De verrichte observatie mag in geen geval de actoren in gevaar of in moeilijkheden te brengen, en als men in de mogelijkheid is om een van zijn functies op de voorgrond te plaatsen (bv. student volksgezondheid eerder dan verpleegkundige indien beide functies reëel zijn) kan men voorkomen te liegen of zijn doelstellingen te verhullen.

De typologie van Gold (1958) en Junker (1958) schuiven **vier posities naar voor die een onderzoeker kan aannemen in een observatiesituatie** met telkens vermelding van de risico's waarop de observator moet letten.

4

VIERDE INGREDIËNT: INSTRUMENTEN ONTWIKKELEN OM OBSERVATIE TE VERGEMAKKELIJKEN

Als ondersteuning van de observatie kan het nuttig zijn om zich te bedienen van observatiekaarten of -roosters die de blik van de observator kunnen sturen zonder hem daarbij in vooropgestelde categorieën op te sluiten. De Association de Prévention Spécialisée du Nord stelde 4 eenvoudige observatiefiches samen om een omgeving te verkennen, aan thematische observatie te doen, een gebeurtenis of een probleemsituatie te observeren (<https://www.diagnostic-territoire.org/documentation/observations-de-terrain>).

6. KWALITATIEVE GEGEVENS ANALYSEREN

6.1. WAAROM?

De interpretatie van gegevens staat centraal bij de analyse van kwalitatieve gegevens. Dit houdt in dat **verschillende facetten, die tegenstrijdig kunnen lijken, met elkaar moeten worden verzoend**. Het gaat erom 'het verhaal te vertellen' vanuit het gezichtspunt van de deelnemers aan de analyse en tegelijkertijd de draden van dit verhaal te ontrafelen om er de ruimere betekenissen op schaal van een gebied uit af te leiden.

VOORBEELD

De vraagstelling 'hoe ELK van de jongeren die we hebben ontmoet, zijn eigen behoeften inzake gezondheid en sociale bijstand ziet?' EN de vraagstelling 'is het mogelijk om TYPISCHE PROFIELEN van jongeren met verschillende behoeften op wijkniveau te identificeren?'

De complexiteit van het bestudeerde verschijnsel moet worden weergegeven en tegelijkertijd moeten de onderliggende structuren aangegeven worden die deze complexiteit 'zin geven'.

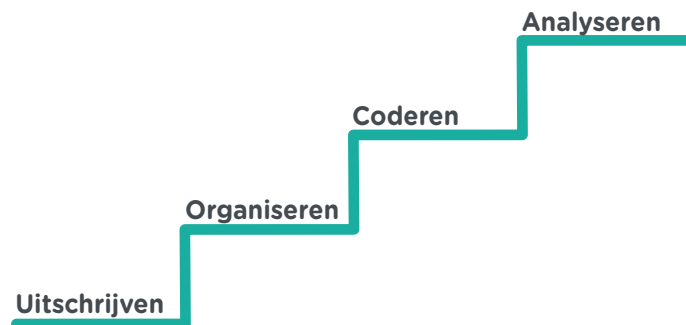
VOORBEELD

De vraagstelling 'hoe actoren van het lokale gezondheids- en welzijnsnetwerk CONCREET samenwerken?' EN de vraagstelling 'is het mogelijk om de LOGICA in deze samenwerkingen te onthullen zodat begrepen kan worden waarom bepaalde samenwerkingen geïnstalleerd worden en waarom bepaalde barrières tussen actoren blijven bestaan?'

Tussen het specifiek en veralgemeend bestaat de hele uitdaging van een kwalitatieve analyse erin om **een interpretatie uit te werken die verder gaat dan de pure beschrijving**.

6.2. HOE?

Bij kwalitatieve methoden wordt de analyse meestal gelijktijdig met de gegevensproductie uitgevoerd. Zodra de eerste gesprekken of observaties achter de rug zijn begint men met aantekeningen maken die zullen toelaten om de interpretatieve hypothesen geleidelijk op te bouwen, maar ook om deze in latere fasen van het onderzoek te verifiëren en en/of te verfijnen. De gespreksleidraad en/of de samenstelling van de steekproef kunnen hierbij gaandeweg worden aangepast om de analyse verder te kunnen uitdiepen. Wij stellen de analyse in stappen voor, waartussen de onderzoeker in functie van de vorderingen van de analyse heen en weer kan gaan, om zo van het meest singuliere naar het meest algemene te gaan.

1e stap: UITSCHRIJVEN

Gesprekken en/of observaties uitschrijven, is een belangrijke stap die integraal deel uitmaakt van de analyse gezien de onderzoeker zich zo het materiaal voor de eerste keer eigen kan maken. Uitgeschreven gesprekken of observaties laten onder andere ook toe om de weg te reconstrueren die de onderzoeker heeft afgelegd tussen hetgeen de deelnemers hem hebben verteld en de interpretaties die hij hieraan heeft gegeven.

Om praktische redenen (bv. in geval van lawaai) of wanneer de gesprekspartners niet wensen te worden opgenomen (hiervoor kunnen verschillende redenen zijn, sommige mensen hebben bv. in hun leven autoritaire regimes gekend), is het niet altijd mogelijk om opnames te maken. In dit geval probeert men om zo veel mogelijk aantekeningen te maken, waarin zo mogelijk de belangrijkste uitspraken van de persoon genoteerd worden.

2e stap: ORGANISEREN

Nadat het materiaal werd verzameld en uitgeschreven, gebeurt het wel eens dat de onderzoeker(s) zich overweldigd voel(t)(en) door de hoeveelheid verzamelde gegevens. De analyse kan dan vergemakkelijkt worden, door de gegevens samen te zetten die sterke overeenkomsten vertonen en dan binnen elk van deze 'stapels' gesprekken te beginnen met de analyse van het gesprek dat het meest is gedetailleerd, het rijkst is in termen van de gestelde analysevraag.

3e stap: CODEREN

In de derde stap van de analyse kent men 'codes' toe aan de verschillende elementen verzamelde gegevens. Dit gebeurt in twee fasen:

- 1° Segmentatie: de uitgeschreven gesprekken worden verknipt. Telkens er een nieuw idee opduikt, creëert men een nieuw segment (dit kan een groep woorden, zinnen of zelfs een hele alinea zijn).

2° De eigenlijke codering: men benoemt elk segment met een woord of een korte zin die het segment samenvat of de essentie ervan weergeeft.

De codering leidt vaak tot discussies tussen onderzoekers.

VOORBEELD

Drie verschillende coderingen die op hetzelfde gespreksfragment worden toegepast van een moeder die vertelt over hoe haar zoon op school wordt gepest (vertaald uit Saldana 2016):

1ia Mijn zoon, Barry, is door een zware periode gegaan, die waarschijnlijk in het 5e jaar begon en tot het 6e jaar duurde. Toen hij jonger was op school was hij **ii** iemand die mensen graag behaagde (*people-pleaser*) en zijn leraren hielden van hem.

2iiib Twee jongens in het bijzonder, waar hij op wilde lijken, waren niet... waren niet goed voor hem. Ze waren erg kritisch naar hem toe, ze vernederden hem voortdurend en hij is dat, denk ik, een hele tijd lang beginnen te internaliseren. **iiic** Op dat moment, in het 5e jaar, begin van het 6e jaar, begonnen ze hem echt allemaal af te wijzen (*they shunned him*) en opeens was zijn hele netwerk, zoals hij het kende, weg.

Beschrijvende code	In Vivo code	Procescode
1 Verhoudingen tussen studenten en leerkrachten	i 'zware periode' ii 'iemand die mensen graag behaagde'	a Mensen behagen
2 Slecht gezelschap	iii 'vernederden hem' iiii 'hem afwijzen'	b Afwijzing internaliseren c Verliest zijn netwerk
Focus op de beschrijving	Focus op de terminologie van de respondent	Focus op de acties

VOORBEELDEN VAN VRAGEN DIE ALS LEIDRAAD KUNNEN DIENEN BIJ ANALYSE EN CODERING

(vrij vertaald uit Saldana 2016)

- Wat valt me op aan dit fragment/dit gesprek/deze geobserveerde situatie?
- Wat verbaast me? Wat intrigeert me? Wat zit me dwars?
- Wat doen deze mensen? Wat proberen ze te bereiken?
- Hoe doen ze dit precies? Welke middelen of strategieën gebruiken ze?
- Hoe praten de deelnemers over wat er gebeurt? Hoe karakteriseren en begrijpen ze het?
- Welke hypothesen formuleren ze?
- Wat zie ik in deze situatie?
- Wat heb ik van deze aantekeningen geleerd?
- Waarom heb ik deze aantekeningen in mijn materiaal opgenomen?
- Hoe is wat hier gebeurt vergelijkbaar met, of verschillend van, andere incidenten of gebeurtenissen die ik elders in mijn onderzoeksmateriaal heb opgetekend?
- Wat is de bredere bijdrage of betekenis van dit incident/ deze gebeurtenis? Waarvan is het een voorbeeld?

Naarmate de analyse vordert, stellen de onderzoekers een lijst van codes samen die ze telkens opnieuw gebruiken als een deelnemer een soortgelijk idee vermeldt.

4e stap: ANALYSEREN

Door de observatiesituaties of de gevoerde gesprekken onderling met elkaar te vergelijken, kan er progressief een analyse worden gemaakt. Aan de hand van de codes wordt het mogelijk om overeenkomsten en verschillen tussen deelnemers en binnen het verhaal van een zelfde deelnemer te belichten (bijvoorbeeld om veranderingen in de beleving in de loop van de tijd te laten zien).

De analyse kan leiden tot:

- **een lijst van thema's:**

er kan een lijst van thema's worden opgemaakt die verband houden met de vraagstelling van de analyse (daarbij dient men er op te letten om ook verbanden te leggen tussen de thema's om te voorkomen dat ze gewoon naast elkaar worden gelegd).

VOORBEELD

Een lijst van de behoeften van jongeren op het gebied van relationele en seksuele voorlichting, de belemmeringen en de hefboomen die het mogelijk maken om al dan niet aan deze behoeften te voldoen.

- **typologieën en classificaties:**

het naar voor brengen van de hoofdlijnen van individuele gevallen om brede categorieën en de eigenschappen ervan te identificeren, waarbij de details van elk individu naar de achtergrond verdwijnen.

VOORBEELD

U kunt een twintigtal gebruikers van een OCMW-dienst interviewen om de vier of vijf hoofdcategorieën van gebruikers en het gamma van specifieke verwachtingen van elke categorie te bepalen.

- **de identificatie van wat de gemeenschappelijke ervaring is** in de belevingen die werden gedeeld door groep mensen die hetzelfde hebben meegemaakt.

VOORBEELD

De verschillende dimensies die de ervaring van dakloosheid kenmerken.

- **de uitwerking van een theorie die in het ontgonnen terrein van de omgevingsanalyse is geworteld:**

De analyse kan aan het licht brengen wat de voorwaarden zijn waaronder een bepaald verschijnsel zich voordoet, de verschillende stadia langs waar het zich heeft ontwikkeld enz.

VOORBEELD

Verschillende netwerken binnen eenzelfde gebied vergelijken om aan te tonen onder welke voorwaarden samenwerkingen zich hebben ontwikkeld waarbij verschillende beroepen inzake gezondheids- en welzijnssteuning waren betrokken, welke gemeenschappelijke stadia deze samenwerkingen hebben doorlopen enz.

Aangezien dit soort analyse sterk afhankelijk is van het interpretatievermogen van de onderzoekers is het van groot belang om voor ogen te houden dat de wetenschappelijke zorgvuldigheid van de analyse (en dus de geloofwaardigheid ervan) van verschillende criteria afhangt en dat een aantal goede praktijken deze kunnen ondersteunen.

Hoe garandeert u de zorgvuldigheid van de kwalitatieve analyse?

Criteria	Goede praktijken
Transparantie en reflexiviteit	Zorg voor een duidelijk verslag van de gebruikte procedures Bewaar notities en opnamen die anderen kunnen raadplegen. Beschrijf de rol van de onderzoeker tijdens het onderzoek.
Validiteit	Zorg bij elke interpretatie voor bewijzen vanuit de gegevens (citaten uit interviews). Analyseer afwijkende gevallen en tegenstrijdige gegevens Geef voldoende informatie over de context
Betrouwbaarheid	Maak een volledige analyse van alle gegevens. Betrek meer dan één analist/codeur .
Vergelijking en veralgemening	Vergelijk de gegevens van verschillende gevallen en met de resultaten van ander onderzoek. Evalueer de voorwaarden van transfereerbaarheid : in hoeverre kunnen de resultaten van de analyse overgezet worden naar andere contexten (andere wijken, milieus,...).

TER VERDERE VERDIEPING

Zie bijvoorbeeld Mahieu C., Fusulier F., Scachitti, C. voor voorbeelden van de wijze waarop de resultaten van een kwalitatief onderzoek moeten worden gerapporteerd. (2021), **Regards croisés des professionnels de la petite enfance et des pères sur l'évolution du rôle paternel**. Onderzoeksrapport. Brussel: ONE. https://www.one.be/fileadmin/user_upload/siteone/PRO/Recherches/ONE_Academy/Rapport-recherche-evolution-role-paternel-ULB-UCL.pdf

GEciteerde werken

- Gold, R. (1958, 36 3). *Roles in Sociological Field Observation*. Social Forces, pp. 217-223.
- Hughes, E. (1996). *La place du travail de terrain dans les sciences sociales*. In Le regard sociologique (p. 267). Parijs: EHESS.
- Junker, B. (1960). *Field Work: An Introduction to the Social Sciences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Revillard, A. (2021, 17 november). *Fiche pratique : à quoi sert un journal de terrain ?* Uit Anne Revillard. <https://annerevillard.com/observation-directe-et-enquete-de-terrain/fiche-pratique-a-quoi-sert-un-journal-de-terrain/>
- Saldana, J. (2016). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Londen: Sage.
- Mahieu, C., Solar, L., Fontaine, M., López Forés, L., Tojerow, I. (2021), *La santé mentale des Bruxellois : quels sont les besoins de la «première ligne» et comment améliorer la collaboration entre métiers, entre structures et entre lignes ?* Onderzoeksrapport. Brussel: ASBL Equipe. <https://www.academia.edu/64069281/>
- Mahieu, C., Fusulier, F., Scachitti, C. (2021), *Regards croisés des professionnels de la petite enfance et des pères sur l'évolution du rôle paternel*. Onderzoeksrapport. Brussel: ONE. https://www.one.be/fileadmin/user_upload/siteone/PRO/Recherches/ONE_Academy/Rapport-recherche-evolution-role-paternel-ULB-UCL.pdf

7. KWALITATIEVE METHODEN EN STATISTIEKEN COMBINEREN

Waarom en hoe kwalitatieve methoden en statistieken in een omgevingsanalyse combineren? Hieronder enkele pistes.

7.1. WAAROM?

Om te **controleren** of u via verschillende methoden dezelfde resultaten verkrijgt.

Bevestiging van de resultaten

Methode 1 Methode 2

VOORBEELD

Een vragenlijstonderzoek uitvoeren (kwantitatieve methoden) en groepsgesprekken organiseren (kwalitatieve methoden) bij gebruikers van een hulpdienst om hun behoeften te achterhalen en de resultaten van de twee methoden vergelijken.

Om de zwakke punten van elke afzonderlijke methode te **compenseren** en te profiteren van de sterke punten van beide methoden:

- Kwantitatieve methoden maken het mogelijk om een groot aantal mensen bij de analyse te betrekken, om causale verbanden tussen variabelen vast te stellen, enz. Deze methoden zijn echter gebaseerd op de hypothesen van de onderzoeker en laten niet makkelijk toe om mensen bij de analyse te betrekken die niet vertrouwd zijn met schriftelijke documenten of die 'onzichtbaar' zijn voor de overheidsdiensten.
- Kwalitatieve methoden maken het mogelijk om de beleving en interpretatie van de deelnemers te begrijpen, om gevallen die niet binnen het gemiddelde vallen te verkennen, en om de complexiteit van processen uit te diepen. Deze methoden geven de voorrang aan de denkcategorieën van de respondenten. Ze kunnen ook gemakkelijker toegang verschaffen tot kwetsbare of onzichtbare groepen. Maar ze kunnen slechts op een beperkte steekproef van de populatie worden uitgevoerd.

Kwalitatieve methoden

Kwantitatieve methoden

VOORBEELD

Een vragenlijstonderzoek uitvoeren bij alle gebruikers van een hulpdienst (kwantitatieve methoden) om een overzicht van hun behoeften te krijgen, en het feit dat sommige groepen zich niet op hun gemak voelen bij het gebruik van schriftelijke documenten, en bijgevolg mogelijk ondervetegenwoordigd zijn in het onderzoek, compenseren door individuele gesprekken (kwalitatieve methoden) met mensen uit deze groepen te voeren.

Om **andere maar complementaire vragen** te beantwoorden.

<p>Vraag 1 Kwantitatieve methoden</p> <p>Vraag 2 Kwalitatieve methoden</p> <p>Diagnose</p>	<p>VOORBEELD</p> <p><i>Aan de hand van beschikbare statistieken over een wijk het sociaal-demografische en sociaal-economische profiel van de potentiële gebruikers van een hulpdienst (kwantitatieve methoden) bepalen en individuele interviews doen met bewoners om hun verwachtingen van deze dienst te achterhalen (kwalitatieve methoden).</i></p>
--	---

7.2. HOE?

De ene methode wordt gebruikt om de resultaten van de andere **te helpen uitleggen**.

VOORBEELD

Kwalitatieve interviews doen bij gebruikers om proberen te begrijpen waarom de populatie waartoe zij behoren minder goed is vertegenwoordigd in de bezoekersstatistieken van de dienst.

Instrumenten voor gegevensverzameling ontwikkelen.

VOORBEELD

Verkennde gesprekken met actoren uit verschillende hulp- en zorgberoepen voeren om de terminologie en de dimensies te bepalen die bij voorkeur worden gebruikt in de vragenlijst die in een volgende stap naar alle professionele actoren in de wijk zal worden gestuurd.

De steekproeftrekking vergemakkelijken van respondenten of gevallen.

VOORBEELD

Aan de hand van de beschikbare statistieken over een wijk het sociaal-demografische en sociaal-economische profiel bepalen van de personen die op een kwalitatieve manier bevraagd zullen worden.

De geloofwaardigheid van resultaten verhogen.

VOORBEELD

In het kader van een subsidieaanvraag kunnen cijfers worden gebruikt om een budget te rechtvaardigen en kwalitatieve gegevens om de behoeften van de gebruikers te meer invulling te geven en te illustreren.

TIP

Wanneer men overweegt om kwalitatieve methoden en statistieken te combineren, moet men zich vooraf volgende vragen stellen:

- Beschikt u in het team dat de analyse moet maken, over mensen die met de ene en de andere methode vertrouwd zijn?
- Beschikt u over de nodige middelen (tijd en technische middelen)?
- Hoe gaat u de resultaten achteraf verspreiden? Zijn dezelfde plaatsen en informatiedragers geschikt voor beide soorten resultaten?
- Zal de steekproef dezelfde zijn of zal u bij het kwalitatieve onderzoek de voorkeur geven aan bepaalde categorieën en bij het kwantitatieve onderzoek aan andere?
- Hoe zal u omgaan met eventuele tegenstrijdigheden in de resultaten van de twee soorten methodologieën?

GEciteerde werken

Bryman, A. (2006, 6). **Integrating quantitative and qualitative research: how is it done?** *Qualitative Research*, pp. 97-113.

COLOFON

AUTEUR VAN DIT KATERN Céline Mahieu, École de Santé Publique, Centre de recherche interdisciplinaire en approches sociales de la santé (CRISS).

BIJDRAGEN VAN EN HERLEZING DOOR Muriel Allard, SMES – Hamida Chikhi, Foyer vzw – Eric Colle, Christelijke Mutualiteit – Rita Concha, Foyer du Sud – Cécile Daron, ONE – Sonia De Clerck, Maison Biloba Huis – Eric Husson, Projet Lama – Myrrhine Kulcsar, OCMW Sint-Gillis – Xavier Melchior, ONE – Genti Metaj, Centre d'Accompagnement et Formation pour Adultes (CAFA asbl) – Florence Mullié, Aidants Proches asbl – Louise Ninin, Straatverplegers – Paola Magi, OCMW Vorst – Erdem Resne, Samenleven – Truus Roesems, Medikuregem – Olivier Shellingen, Projet Lama – Marco Schetgen, École de Santé Publique, ULB – Nathalie Thomas, SSM Le Méridien – Matthieu Tihon, Brusselse Federatie van Unie voor de Huisvesting (BFUH) – Olivia Vanmechelen, Kenniscentrum WWZ – Maguelone Vignes, Brusano.

COÖRDINATIE Marjorie Lelubre en Marion Bottero, Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS).

DANKBETUIGINGEN We bedanken het begeleidingscomité voor zijn nauwgezette en verrijkende follow-up gedurende het hele jaar: Gaëlle Amerijckx (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Andreas De Mesmaeker (perspective.brussels), Marion Englert (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Laurence Noël (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad) en Corinne Malchair (CDCS-CMDC) en Genti Metaj.

Ten slotte willen we de medeauteurs van deze gids, de **deelnemers van de ondersteuningsgroep** (GPR) hartelijk bedanken voor hun inzet en bijdrage aan de co-constructie van dit instrument. Een taak die, zoals we allemaal weten, zeer veeleisend kan zijn in termen van persoonlijke investering en tijd. Gedurende het volledige proces was de inbreng van de GPR van onschatbare waarde. Hun kennis en expertise op het terrein zij een ware verrijking voor deze leidraad. Hun concrete voorbeelden uit de dagelijkse praktijk en hun vragen en bedenkingen waren essentiële troeven om de hoofddoelstelling van dit project te realiseren: terreinactoren in de Brusselse gezondheids- en welzijnssector een nuttig instrument aanreiken dat volledig op hun realiteit is afgestemd.

Onze debatten waren intens, meeslepend en veeleisend en we hopen dat de rijkdom die de dialoog tussen onderzoekers en actoren op het terrein heeft opgeleverd, volledig tot uiting zal komen in dit slotdocument.

Een laatste woord van dank ook aan de **deskundigen** en **testpartners** (Cultures et Santé, Brusano, Question Santé, Les Pissenlits, perspective.brussels, Le Méridien en de OCMW's van Vorst en Schaarbeek). Hun respectieve bijdragen waren zeer verrijkend.

VERTALING ElaN Languages

HERLEZING Yolanda Puttemans (CDCS-CMDC); Wouter Reynkens (CDCS-CMDC); Olivia Vanmechelen (Kenniscentrum WWZ); Peter Verduyck (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad).

UITGAVE Verantwoordelijke uitgever: Nathalie Noël, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Belliardstraat 71/1, 1040 Brussel – Wettelijk depot: D/2021/9334/62

OM TE VERWIJZEN NAAR DEZE PUBLICATIE

MAHIEU Céline. 2022. Katern Kwalitatieve methoden. In: LELUBRE Marjorie en BOTTERO Marion (coörd.). 2022. *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn*. Brussel: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn – Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Beschikbaar op: <https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Deze *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn* wordt aangevuld door de **Gids van Brusselse tools om een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn op te stellen**.

LEIDRAAD VOOR HET
OPSTELLEN VAN EEN LOKALE
OMGEVINGSANALYSE
GEZONDHEID EN WELZIJN

HOE DE RESULTATEN VAN DE **OMGEVINGSANALYSE** VORMGEVEN EN VERSPREIDEN?

DOELSTELLINGEN VAN DIT KATERN

- Het belang van de **verspreiding** van de resultaten van de analyse aangeven.
- De uitvoerder(s) van de analyse begeleiden bij de keuze van een **verspreidingsmedium** en de vormgeving ervan.
- De uitvoerder(s) van de analyse adviseren over de **vormgeving van de diagnose**, onder ander met betrekking tot de redactie in het geval van een schriftelijk medium.
- De uitvoerder(s) van de analyse ondersteunen bij de organisatie van een **verspreidingsstrategie** en het betrekken van **mogelijke partners**.

1. WAAROM DE RESULTATEN VAN UW OMGEVINGSANALYSE VERSPREIDEN?

De verspreiding van de resultaten van een omgevingsanalyse heeft verschillende belangen, afhankelijk van de actor die de analyse uitvoert. De analyse maakt een beter begrip mogelijk van een bepaalde situatie, een gebied of een vraagstelling door bepaalde begripselementen naar voren te brengen. De verspreiding van de analyse en de resultaten ervan biedt dus de mogelijkheid om **verslag uit te brengen van de verrichte werkzaamheden** maar ook om **de bevindingen en analyses te delen** met een groter aantal actoren dan de mogelijke partners die aan het proces hebben deelgenomen. Hierdoor kunnen deze resultaten ook een concrete impact op het terrein hebben, in andere contexten dan deze waarin de analyse aanvankelijk werd gemaakt.

Ingeval een analyse wordt uitgevoerd als opstap voor een bepaald project, **biedt de bekendmaking van de analyse ook de mogelijkheid om het project zelf bekend te maken**. Daarmee wordt er ook een stevigere onderbouw aan gegeven door te tonen dat het is gebaseerd op de bevindingen en analyses die in het kader van de omgevingsanalyse zijn uitgevoerd.

De verspreiding taat ook toe om **het geleverde werk en de inzet van de partners te valideren** en te laten zien wat de verschillende stakeholders hebben verwezenlijkt. Het is ook een ideale gelegenheid om **samenwerkingen uit te bouwen** met nieuwe actoren door hen kennis te laten maken met uw werk.

De verspreiding kan ook de gelegenheid bieden om **het denken van andere actoren te voeden** zodat deze op een later tijdstip andere projecten kunnen uitwerken. Het is een middel om bekendheid te geven aan **nieuwe en aanvullende informatie van zowel kwalitatieve als kwantitatieve aard**.

De resultaten van een omgevingsanalyse verspreiden, is ook een manier om **de collectieve kennis van verschillende bestaande analyses te bevorderen**. Zo kunnen latere analyses voortbouwen op het reeds verrichte werk en moeten deze niet van nul beginnen. Uw werk delen, stelt andere actoren in staat om zich op uw bevindingen te baseren en deze verder aan te vullen. Het vergemakkelijkt voor deze actoren ook de opmaak van de voorafgaande stand van zaken, die in het **Inleidend katern - pag. 14** werd vermeld.

Bovendien hebben diverse ervaringen op het terrein het belang aangetoond van de momenten waarop de analyse **'teruggegeven' wordt aan de betrokkenen en in het bijzonder de bewoners en gebruikers van de diensten** die hebben meegewerkt. Naast de ethische argumenten biedt deze teruggave **de deelnemers de mogelijkheid om kritische feedback te geven** over de resultaten van de hele onderneming en zo de analyse nog verder te verbeteren.

De verspreiding kan ook een gelegenheid zijn om te wijzen op **thema's en vraagstukken die niet in de gemaakte analyse aan bod zijn gekomen** omdat ze niet direct beantwoordden aan de gekozen doelstellingen, maar die niettemin uitdieping verdienen. Ze expliciteren biedt **andere actoren de gelegenheid om ze op te nemen** en zodoende een voortdurend voortschrijdend inzicht te bewerkstelligen.

Ten slotte maakt de verspreiding van de resultaten van de analyse het mogelijk om **bottom-up te werken ten aanzien van beleidsactoren of de bevoegde autoriteiten in het algemeen**. De actoren die aan de analyse meewerkten zijn niet noodzakelijk in de mogelijkheid om bepaalde standpunten in te nemen en te verdedigen. Het is dan van belang om de resultaten van de analyse bekend te maken bij de bevoegde overheden zodat deze er werk van kunnen maken. Op die manier is de verspreiding een sleutelfase om de bevindingen van het terrein bekend te maken, eventuele aanbevelingen en/of actiepunten voor te stellen en steun te krijgen voor de uitvoering ervan [**Katern Aanbevelingen en/of actiepunten - pag. 130**].

2. HOE DE RESULTATEN VAN UW OMGEVINGSANALYSE VORMGEVEN?

Het vormgeven van de analyse kan een ingewikkelde en vervelende oefening lijken. Vooral omdat u zich in dit stadium al veel inspanningen hebt getroost om gegevens te verzamelen en te analyseren en om ervoor te zorgen dat alle actoren betrokken bleven. Bovendien is de vormgeving tijdrovend, terwijl in deze fase er gewoonlijk nog weinig tijd beschikbaar is. **Deze fase is echter van essentieel belang en moet op voorhand worden voorbereid** om uitputting en stilvallen op het laatste moment te voorkomen.

2.1. AANVAARDEN DAT NIET ALLES GEZEGD KAN WORDEN

Eens alle gegevens verzameld zijn, zal de moeilijkheid er in bestaan om te **weten hoe de verschillende elementen waarover men beschikt, geordend en geprioriseerd moeten worden**. Het gaat er dan om te bepalen wat men onder de aandacht wil brengen en breder wil verspreiden. Deze keuze moet onder meer worden geleid door de vraagstelling die aan de basis lagen van de analyse. De eerste opdracht daarbij is dan om **die gegevens te selecteren die de doelstellingen en de zin van de onderneming verduidelijken** (hypothesetoetsing versus verkennende aanpak). [**Inleidend katern - pag. 14**]

Het kan misschien frustrerend zijn om elementen die interessant lijken, maar geen verband houden met uw oorspronkelijke doelstellingen, terzijde te schuiven, maar dit hoeft niet te betekenen dat deze gegevens volledig genegeerd zullen worden, eerder dat ze achter de hand worden gehouden als **nieuwe pistes die bij latere analyses verder kunnen geëxploreerd worden**. Deze elementen kunnen op een ander tijdstip, in een andere context en via een ander medium worden verspreid.

2.2. VERSPREIDINGSKANALEN IN FUNCTIE VAN DE BEOOGDE DOELGROEPEN EN DOELSTELLINGEN

Er zijn **diverse mogelijke verspreidingskanalen**. De vormgeving van een omgevingsanalyse bestaat niet noodzakelijk of uitsluitend uit het opmaken van een klassiek schriftelijk verslag. De verspreidingskanalen kunnen verschillend zijn naargelang het beoogde publiek: interne collega's, netwerkpartners, gebruikers van de diensten, bewoners van de wijk, beleidsmakers/overheden, iedereen tegelijk, ... Vormgeving en verspreiding van de resultaten van de analyse moeten dus uitgedacht worden in functie van deze verschillende doelgroepen.

Een schriftelijk verslag is echter vaak onvermijdelijk. Het kan interessant zijn om over twee versies te beschikken: een langere, volledige versie om een schriftelijke neerslag te hebben van het project, en een meer samengevatte versie. Deze schriftelijke documenten kunnen verrijkt worden met **visueel materiaal en grafieken**. Het is van belang om naast al het schriftelijke materiaal ook meer toegankelijke, leesbare en illustratieve elementen te presenteren (schema's, afbeeldingen enz.).

Al naargelang het doelpubliek kunnen ook **minder 'traditionele' media** gebruikt worden. Zo kunnen ook video-opnames interessant zijn, als men hiertoe over de nodige financiële middelen

en/of vaardigheden beschikt. Nog andere mogelijkheden zijn bijvoorbeeld meer artistieke media, zoals een fototentoonstelling, actietheater, conference enz. Het gebruik van al deze mogelijkheden is telkens afhankelijk van de beschikbare middelen, de belangen van de actoren en de aard van de boodschappen die men wil verspreiden.

Hieronder geven we enkele voorbeelden van verspreidingskanalen en het nut ervan, maar zonder dat we systematisch aan iedere doelgroep een bepaald medium willen toewijzen. Deze keuze moet gemaakt kunnen worden op basis van het onderwerp van de analyse, de doelstellingen, behoeften en verwachtingen.

AFHANKELIJK VAN DE BEHOEFTE ZIJN VERSCHILLENDE VERSPREIDINGSKANALEN DENKBAAR

Schriftelijk rapport: is een volledige weergave van de resultaten, onder meer bestemd voor de partners en opdrachtgevers. Een schriftelijk rapport laat toe een volledig verslag te bewaren en de kostprijs voor de verspreiding ervan blijft beperkt. Het rapport kan via verschillende kanalen worden verspreid. Als de analyse met bewoners of gebruikers van diensten werd gemaakt, kan het schriftelijke rapport een middel zijn om verslag uit te brengen van hun verhalen en uitspraken, met name door het gebruik van letterlijke citaten.

Presentatie van dia's/slides: vat samen en geeft de aandachtspunten aan, maar moet vaak begeleid worden met een mondelinge presentatie. De afgedrukte slides geeft biedt de mensen die de presentatie hebben bijgewoond een geheugensteun waarmee ze nadien kunnen reconstrueren wat er werd gezegd. De diavoorstelling kan een mondelinge presentatie dynamiseren, mits de spreker zich aan enkele richtlijnen houdt (weinig tekst, aanwezigheid van grafische elementen naast de tekst).

Visuele hulpmiddelen: het gebruik van grafieken, illustraties, pictogrammen en foto's voor een beter begrip van wat er wordt gezegd, voegt een extra dimensie aan het schriftelijke toe. De informatie kan sneller worden verwerkt.

Videopnames/geluidsfragmenten/podcasts: laten toe om de informatie samen te vatten, bv. voor interne collega's en gebruikers, in een multimediale aanpak en trekken in het algemeen meer aandacht/publiek (als u over de juiste middelen en vaardigheden beschikt).

Artistiek medium: meer universeel formaat, biedt ruimte voor subjectiviteit en individuele gevoeligheden bij de verspreiding van de gegevens. Vereist specifieke vaardigheden waarover terreinactoren intern zelden beschikken.

Probeer om **diverse verspreidingskanalen te gebruiken**, vooral als u verschillende soorten publiek wilt bereiken.

Bepaal eerst voor wie de informatie bestemd is vooraleer u een of meerdere verspreidingskanalen kiest.

Het schriftelijke medium is vaak een must, maar aarzel niet om hiernaast ook **minder traditionele media uit te proberen**.

2.3. SPECIFIEK ADVIES IN HET KADER VAN EEN SCHRIFTELIJK DOCUMENT

We beginnen dit onderdeel met het voorstellen van een structuur voor een inhoudsopgave. In elk geval moet de inhoud van het rapport uitgedacht en opgebouwd zijn in functie van **de vooropgestelde doelstellingen en de ruimere context van het project**. Onderstaand voorstel beoogt enkele richtsnoeren te geven voor de organisatie van de presentatie van een volledig analyseproces. Dit voorstel moet dan ook worden aangepast en beschrijft slechts een van vele mogelijke werkwijzen.

VOORBEELD VAN DE OPBOUW VAN EEN INHOUDSOPGAVE VAN EEN LOKALE GEZONDHEIDS- EN WELZIJNSANALYSE

Louter indicatief vindt u hieronder een voorstel voor een structuur van een inhoudsopgave in het kader van een schriftelijk rapport, met vormgeving en organisatie van de verschillende elementen die uit uw analyse voort komen. Deze elementen geven een idee van hoe een verslaggeving kan verlopen en welke informatie er kan in worden opgenomen. Dit moet gepersonaliseerd kunnen worden en aangepast aan de specifieke kenmerken van uw eigen omgevingsanalyse.

INLEIDING

De lezer moet in staat zijn om uw opzet **te begrijpen**. Verduidelijk het **kader** toe dat u ertoe heeft aangezet om een dergelijke analyse uit te voeren, alsook uw **doelstellingen**. Beschrijf kort hoe uw verslag is georganiseerd, wat voor soort informatie het zal bevatten.

ACHTERGROND

Het is de bedoeling dat de lezer een overzicht krijgt van de verschillende specifieke elementen die kenmerkend zijn voor de manier waarop u de analyse heeft aangepakt. Begin met uzelf voor te stellen (wat zijn uw opdrachten, uw doelgroep...). Verduidelijk

- het **gebied** waarop de analyse betrekking heeft,
- de **partners** die zijn betrokkenen en hun rol,
- de **periode** waarin u deze analyse heeft gemaakt...

Aarzel niet om bij het uitschrijven van deze eerste twee delen terug te grijpen naar de antwoorden die u in de **vragenlijst van het Inleidend katern - pag. 26** van deze leidraad hebt gegeven. Alle informatie die u nodig hebt, vindt u daar.

Als u wil, kan u inleiding en achtergrond ook samenvoegen.

...

VOORSTELLING VAN HET METHODOLOGISCHE KADER

Opdat de bevindingen van uw analyse voor externe actoren zo veel mogelijk legitimiteit hebben, is het belangrijk om aan te geven hoe u tot deze bevindingen bent gekomen. **Welke methoden werden er toegepast bij zowel de gegevensverzameling als de gegevensanalyse?** U kunt ook een beeld schetsen van de hele onderneming door aan te geven hoe deze methoden onderling samenhangen en elkaar aanvullen tot een samenhangend geheel.

VOORSTELLING VAN UW BEVINDINGEN

Om het begrip voor de lezer te vergemakkelijken, kunt u uw gedachtengang in drie stappen voorstellen:

- *Wat waren bij aanvang uw vraagstellingen en/of hypothesen?*
Als u verschillende **vraagstellingen** wil behandelen, kan het voor de lezer gemakkelijker zijn om deze apart voor te stellen.
- *Wat zijn de verschillende elementen van antwoord die u hebt kunnen vinden? Welke gegevens gingen in de richting van een bevestiging of een weerlegging van uw hypothese?*
Het betreft hier het opbouwen en uiteenzetten van een **argumentatie** waarmee u een of meerdere antwoorden kan geven op uw oorspronkelijke vraag. Naargelang de gebruikte methoden zal het om de presentatie van kwantitatieve of kwalitatieve gegevens gaan. Meestal zal u over beide soorten gegevens beschikken. Een van de uitdagingen van de presentatie zal dan zijn om deze in uw rapport onderling goed te verweven.
- *Tot welke conclusie of welk antwoord komt u?*
We weten dat de thema's en vraagstukken binnen de gezondheids- en welzijnssector complex zijn. Aarzel niet om wat **nuance** in uw gedachtengang te integreren: niet alles is zwart-wit. Er zijn misschien tegenstrijdige maar even legitieme standpunten aangaande eenzelfde vraagstelling. Aarzel dan niet om deze verschillende standpunten weer te geven om de complexiteit van de opgeworpen vragen aan te tonen.

VOORSTELLING VAN AANBEVELINGEN EN/OF ACTIEPISTES

U kunt ervoor kiezen om het observatiestadium te overstijgen en de analyse te vervolgen met het geven van aanbevelingen en/of het voorstellen van actiepiestes [**Katern Aanbevelingen en/of actiepiestes - pag. 130**]. Ook hier is het belangrijk dat de lezer begrijpt **hoe deze aanbevelingen en/of pistes tot stand zijn gekomen**. Dit zal uw discours des te overtuigender maken! Aarzel dus niet om de methode die u hebt gevolgd, voor te stellen. Voor een verhoogde leesbaarheid kan u ervoor opteren om uw aanbevelingen en/of actiepiestes telkens bij de relevante bevinding voor te stellen of om er een specifiek deel van uw rapport aan te wijden.

TIPS

Voeg naast de voorstelling van de gegevens zelf en de analyse ervan enkele **getuigenissen en concrete voorbeelden** toe om uw standpunten te illustreren en begrijpelijker te maken.

Denk naast het gebruik van correcte taal ook aan het aangepaste taalniveau. Het verslag moet **toegankelijk en begrijpelijk** zijn voor iedereen.

Aarzel niet om **de omgevingsanalyse te laten nalezen** door buitenstaanders, bijvoorbeeld mensen die deel uitmaken van het doelpubliek, voordat ze wordt verspreid.

TER VERDERE VERDIEPING

Comment rédiger un support d'information pour la santé lisible et compréhensible ? (Cultures et santé)

<https://www.cultures-sante.be/nos-outils/fiches-lisa/item/475-comment-rediger-un-support-d-information-pour-la-sante-lisible-et-comprehensible.html>

3. HOE DE RESULTATEN VAN DE OMGEVINGSANALYSE VERSPREIDEN?

3.1. OP VOORHAND EEN VERSPREIDINGSSTRATEGIE EN EEN TIJDSHEMA OPSTELLEN

De verspreidingsstrategie organiseren

Allereerst wijzen we erop dat **er kan gekozen worden om niet alle verkregen resultaten te verspreiden** en geopteerd worden om een deel van de informatie intern te houden of alleen te delen binnen en geselecteerde kring van partners. Er is geen enkele verplichting om alles te verspreiden. Soms beschikt men immers over informatie die, uit haar context gehaald, verkeerd kan worden geïnterpreteerd. **Informatie achterhouden die u als gevoelig of vertrouwelijk beschouwt of die voor een interne dienst is bestemd**, kan dan een oplossing zijn om tussen de betrokken partijen een compromis te bereiken omtrent de verspreiding.

Een analyse wordt op een bepaald moment gemaakt en is dus een weerspiegeling van dat moment. Als u de analyse verspreidt of, a fortiori, opnieuw verspreidt, moet u ervoor zorgen dat u **het moment waarop de analyse werd opgemaakt contextualiseert of, indien mogelijk bepaalde gegevens ervan bijwerkt**. De dingen kunnen immers heel snel evolueren. De COVID-gezondheids crisis is hiervan een perfect voorbeeld: een ingrijpende situatie kan een hele reeks zaken veranderen. Het kan soms al volstaan om de analyse, die op een bepaald moment en met specifieke beperkingen werd opgemaakt, te hercontextualiseren (door aan het begin een pagina toe te voegen waarin men aangeeft wat er gedaan werd en waarin de veranderde elementen worden aangegeven), maar soms dient een analyse bijgewerkt te worden (met aanpassing van bepaalde gegevens). Een andere mogelijkheid is om simpelweg de datum van de analyse te vermelden (die eigenlijk altijd in het rapport moet voorkomen) waarbij de analyse dan niet noodzakelijkerwijs moet bijgewerkt worden op het moment dat men deze (nog eens) presenteert. In ieder geval moet men zich de vraag stellen hoe lang een omgevingsanalyse geldig is en wanneer men ze eventueel moet bijwerken.

VOORBEELDEN

Hulpmiddelengids - pag. 17: getuigenis van Plan de Cohésion Sociale Akarova

De door PCS Akarova uitgevoerde analyse is verkennend en combineert een kwalitatieve en kwantitatieve aanpak. Ze wordt regelmatig bijgewerkt.

Hulpmiddelengids - pag. 21: getuigenis van CAFA

CAFA organiseert een verkennende wandeling om op een moment T een 'foto' te maken. Vier of vijf jaar later herhalen ze dit om te kunnen vergelijken en de evolutie vast te stellen.

Verspreiding is een moment, een geplande stap in het analyseproces: er moet dus de nodige tijd voor worden voorzien. Men is soms geneigd te vergeten dat de verspreiding integraal en onafwendbaar deel uitmaakt van het werk.

Ook de **bestemming(en) van deze verspreiding moeten bepaald worden**, alsook de termijnen: naar iedereen tegelijkertijd verspreiden, naar sommige actoren eerst... Ook een bezoek aan de bevoegde kabinetten en overheidsinstellingen om de vaststellingen van de analyse te laten valideren is het overwegen meer dan waard.

 Plan voldoende **tijd** in uw werkschema voor de verspreiding van de analyseresultaten. Dit is een integraal onderdeel van het proces.

 Als u uw diagnose herverspreidt, denk er dan aan om het moment waarop de analyse werd uitgevoerd, in de juiste context te plaatsen of om een aantal gegevens **bij te werken**.

 Bepaal **vooraf** welke bestemming(en) u wil bereiken.

 Bepaal wat u wel en niet wil verspreiden: maak bijvoorbeeld een onderscheid tussen informatie die u bij een breed publiek wil verspreiden en informatie die u vertrouwelijker acht en die u alleen binnen een beperkte kring wilt verspreiden.

Een tijdschema voor de verspreiding opstellen

Het is essentieel om van bij de aanvang van de analyse **over een verspreidingsstrategie na te denken**. Deze zal uitgewerkt worden in functie van het lastenboek, het soort opdracht... Hierbij moet ook rekening gehouden worden met het **tijdschema voor de analyse** zelf. De verspreidingsstrategie zal zo worden opgemaakt aan de hand van doelstellingen die vooraf werden vastgelegd [**Inleidend katern - pag. 14**].

Het zal ook zaak zijn om **de verspreidingsstrategie, vanaf het begin, te onderhandelen en op te maken samen met de opdrachtgever(s), de partners, alsook iedereen die de gegevensverzameling mee heeft mogelijk gemaakt**. Het van belang om samen verschillende aspecten betreffende de verspreiding af te spreken. Als minimum: of de analyseresultaten al dan niet worden verspreid, welke elementen er zullen verspreid worden, aan wie de analyseresultaten bezorgd worden en welke verspreidingsstrategie er zal worden gevolgd. Uiteraard is het niet altijd zo evident. Soms is het eindproduct bepalend voor het standpunt van de opdrachtgever omtrent het belang/de relevantie van de verspreiding van de resultaten. Soms komen de verzoeken tot verspreiding dus pas aan het einde van het proces.

Door zich deze vragen vooraf te stellen, kan vermeden worden om werk te maken van iets waarvan de verspreiding uiteindelijk door de opdrachtgever of de partners geweigerd zou worden. Deze voorafgaande onderhandelingen laten toe om **een kader vast te leggen waarvan alle betrokken partijen op de hoogte zijn en aanvaarden**.

Er moet met twee temporaliteiten rekening worden gehouden: de eerste hangt samen met het **haalbare werkritme** van de uitvoerder van de omgevingsanalyse en diens partners; de tweede wordt **extern opgelegd** als de analyse op verzoek van een opdrachtgever wordt gemaakt. Uw tijdschema voor de verspreiding zal met beide rekening moeten houden.

Om het tijdschema voor de verspreiding vast te leggen, dient men **de sleutelmomenten waarop voor de bekendmaking van de resultaten van de omgevingsanalyse te bepalen en in de gaten te houden**. Dit wil zeggen dat er rekening wordt gehouden met opportuniteiten die de context biedt om de analyse te valoriseren en te verspreiden, bijvoorbeeld tijdens reeds geplande georganiseerde evenementen, bij het naderen van gemeentelijke verkiezingen enz. Al deze factoren moeten in aanmerking worden genomen om zo veel mogelijk weerklank te geven aan de uitgevoerde omgevingsanalyse.

VOORBEELDEN VAN RELEVANTE SLEUTELMOMENTEN

Gebeurtenissen als de lancering van een projectoproep omtrent een bekende problematiek, de vorming van een nieuwe regering, de komende verkiezingen, vooral op gemeentelijk niveau, of een aangekondigde hervorming in een bepaalde sector moeten als scharniermomenten worden beschouwd waarop de verspreiding van bepaalde resultaten van de analyse zeker zinvol is.

TIPS

Denk **van bij de aanvang** van de omgevingsanalyse aan een verspreidingsstrategie.

Overleg de verspreidingsstrategie **met alle betrokkenen**.

Bepaal de **sleutelmomenten** zodat de impact van de verspreiding geoptimaliseerd kan worden.

Een verspreiding in verschillende fasen

Eenmaal de analyse gemaakt en verspreid is, kan het soms nuttig zijn om **een paar maanden/jaren later na te gaan wat er is uit voortgevloeid**. De mogelijke concrete acties die uit een omgevingsanalyse voortvloeien, zijn niet noodzakelijk onmiddellijk zichtbaar. Bijgevolg kan het nuttig zijn om een opvolging te realiseren.

Evenzo kan het, in functie van actuele gebeurtenissen, interessant zijn om alle of bepaalde resultaten van de analyse in kwestie opnieuw te verspreiden en/of de professionele actoren te wijzen op het belang van een nieuwe verspreiding.

De verspreiding stopt dus niet noodzakelijk wanneer de omgevingsanalyse definitief is afgerond, maar kan later worden herhaald, bijvoorbeeld om de aandacht te vestigen op de positieve resultaten van projecten die er op werden gebaseerd.

Wees aandachtig voor wat er na de finalisatie van de omgevingsanalyse gebeurt opdat de diagnose op een later tijdstip bijgewerkt of opnieuw verspreid kan worden.

De resultaten van de analyse verspreiden met partners

De betrokkenheid van meer actoren bij de verspreiding van de resultaten van de analyse kan voor een bredere verspreiding zorgen. Maar hoe betreft u partners, waaronder bewoners en gebruikers van de diensten, bij deze nieuwe fase van het proces?

VERSPREIDING BIJ EN VIA PARTNERDIENSTEN

Een eerste stap is nagaan wie kan helpen en met welke middelen: wie verstuurt nieuwsbrieven, wie heeft een website die door het doelpubliek wordt geraadpleegd...?

Ingeval meerdere partners een analyse hebben gemaakt, is het noodzakelijk om **op voorhand af te spreken wie wat kan/mag/zal verspreiden**. Er worden dus best enkele goede werkafspraken gemaakt alvorens de verspreiding aan te vatten. Er is geen goede of foute oplossing, maar het is belangrijk dat iedereen het vanaf het begin van het project eens is over de gekozen strategie: iedereen wordt als auteur beschouwd met het recht om alles te verspreiden, niemand mag iets verspreiden zonder de instemming van de groep,... Dit zijn regels die alle stakeholders moeten kennen en aanvaarden.

VERSPREIDING BIJ EN VIA BEWONERS EN GEBRUIKERS VAN DIENSTEN

Als niet professionele partners aan de uitwerking van de omgevingsanalyse hebben deelgenomen, moeten ook zij bij de verspreiding worden betrokken.

Ook hier bestaat een eerste fase er in om de **sleutelpersonen te identificeren die u bij de verspreiding kunnen helpen**: bevoorrechte contacten die u in een wijk hebt, mensen die een zekere invloed hebben omdat ze nauw bij het leven in de wijk zijn betrokken. Zij kunnen dan als woordvoerders optreden, door, naast de 'informele' verspreiding die ze doen, ook te worden betrokken bij meer formele verspreidingsevenementen.

Evenzo kan het interessant zijn om **evenementen te organiseren en/of gebruik te maken van reeds georganiseerde evenementen in de wijk of binnen een dienst** om de analyse voor te stellen aan het publiek dat gewoonlijk deze verschillende plaatsen bezoekt.

VERSPREIDING BIJ EN VIA POLITIEKE ACTOREN, VERKOZENEN

Verkozenen, vooral op gemeentelijk niveau, worden vaak gezien als de bestemmingen van de verspreiding. Zij kunnen echter ook helpen bij de verspreiding en om aanbevelingen en bevindingen aan andere bevoegdheidsniveaus door te geven. Zelfs indien de resultaten informatie over een specifieke wijk verschaffen, zijn het niet noodzakelijk de gemeentelijke verkozenen die de kaarten in handen heeft om het probleem op te lossen. Lokale politieke actoren kunnen dan wel een hulp zijn om aanbevelingen of bevindingen naar de hogere politieke niveaus te laten doorstromen. Gemeenten of andere lokale actoren beschikken soms ook over communicatiekanalen die kunnen worden waar een beroep op kan worden gedaan zonder dat ze noodzakelijk partners bij de analyse waren.

 TIPS Beslis **op voorhand** wie wat kan/zal/mag verspreiden. Doe in eerste instantie een beroep op **de hulpmiddelen van de partners en de kanalen die ze gewoonlijk gebruiken** voor een bredere verspreiding. Maak gebruik van reeds bestaande ontmoetingsplekken. Wijkcomités, handelaarsverenigingen en openbare gemeentediensten kunnen **ideale plaatsen** zijn om in contact te komen met de bewoners van een wijk. Denk aan **lokale verkozenen voor de verspreiding** van de resultaten van de analyse naar andere bestuursniveaus.**TER VERDERE VERDIEPING**

Comment tester un support d'information pour la santé avec un groupe? (Cultures et santé)

<https://www.cultures-sante.be/nos-outils/fiches-lisa/item/478-fiche-lisa-n-2-comment-tester-un-support-d-information-pour-la-sante-avec-un-groupe.html>

3.2. DIVERSE VERSPREIDINGSKANALEN

Naast de verschillende media die kunnen worden gebruikt om de resultaten van een analyse voor te stellen, zijn er ook **verschillende middelen en kanalen via dewelke hun verspreiding georganiseerd kan worden**.

NIEUWSBRIEVEN

Deze bieden de mogelijkheid om niet alleen informatie binnen het eigen interne netwerk te verspreiden, maar ook bij de federatie waartoe men behoort. Natuurlijk zal men niet de integrale analyse op deze manier kunnen verspreiden, maar zo kan wel het bestaan ervan worden bekend gemaakt.

Voordelen: bereiken een geselecteerd lezerspubliek naargelang het gekozen type nieuwsbrieven: sectoroverschrijdend, daklozen, verslavingssector,... Bieden ook de mogelijkheid om een langer leesformaat te verspreiden met, bijvoorbeeld, een samenvatting die toegang geeft tot de integrale analyse in PDF.

Nadelen: zijn qua bereik beperkt tot het gebruikelijke publiek. De verspreiding zal dus nog met andere kanalen aangevuld moeten worden.

POSTERS, FLYERS, WIJKKRANT

Via deze kanalen kan informatie lokaal bekend gemaakt worden, bijvoorbeeld op het niveau van de wijk. Ook hier gaat het niet over de verspreiding van de integrale omgevingsanalyse maar over het attenderen van het bestaan ervan, bijvoorbeeld om de mensen uit te nodigen voor een evenement waarop de resultaten zullen worden voorgesteld. Let op, om de belangstelling van de lezers te wekken, speelt de grafische vormgeving een belangrijke rol, maar dit vereist wel dat er een bijkomend budget wordt voorzien. Het verspreidingsgebied kan ook worden uitgebreid naar de gemeente of naar de actoren uit andere sectoren die het dan verder verspreiden binnen de betrokken sector(en) (bijvoorbeeld Question Santé binnen de gezondheidspromotiesector, Santé conjuguée binnen de eerstelijnszorg, Kenniscentrum WWZ e/of het CMDC binnen de sectoren van de gezondheids- en welzijnzorg in Brussel enz.).

Voordelen: een goede manier om een niet-professioneel publiek te benaderen en om het eigen vaste publiek uit te breiden met actoren uit andere sectoren.

Nadelen: verzekeren dat iedereen wordt bereikt is moeilijk en tijdrovend, en er moeten ook strategische plaatsen gevonden worden waar men ze kan ophangen of leggen.

SOCIALE NETWERKEN

Deze maken in principe een ruimere verspreiding van een bericht mogelijk maar als de boodschap niet kort en bondig is, is de kans groot dat ze niet zal worden gelezen.

Voordelen: laten toe om in een kort formaat toch breed te informeren/uit te nodigen. Zijn te verkiezen voor informatie over bijeenkomsten en evenementen waarbij de analyse voorgesteld zal worden (vooral Facebook en LinkedIn).

Nadelen: men richt zich uitsluitend tot de eigen "volgers". Aarzel dus niet om hen te verzoeken om uw "posts" met hun eigen "volgers" te delen om zo een sneeuwbal effect te creëren.

MONDELINGE PRESENTATIE (INFORMATIESESSIE, BEWUSTMAKINGSESSIE...)

Dit type presentaties maken het mogelijk om de hoofdzaken uit de omgevingsanalyse te delen. Het publiek krijgt de informatie zonder dat het zich veel inspanningen moet getroosten, ook al hoopt u dat deze presentatie hen ertoe zal aanzetten om ook het schriftelijke materiaal te raadplegen.

Voordelen: deze presentaties zijn ook een manier om het debat aan te gaan omtrent de resultaten van de analyse waardoor meer mensen ze zich eigen kunnen maken. Er zijn ook gunstige neveneffecten omdat ze verschillende actoren kan samen brengen wat dan weer kan helpen om de aanbevelingen te verspreiden of de actieplannen te implementeren. Bij de organisatie van een dergelijke presentatie kan het opportuun zijn dat de verschillende bij de analyse betrokken partijen vertegenwoordigd zijn.

Nadeel: de organisatie van dit soort evenementen vergt een aanzienlijke logistieke en financiële investering, die niet voor alle soorten actoren haalbaar is.

WEBSITES

Websites bieden de mogelijkheid om uw rapport of eender welk ander type bijdragen ter beschikking te stellen van het publiek. De website van uw organisatie is dus een eerste interessant kanaal, maar aarzel niet om alle in het proces betrokken partijen te verzoeken om het rapport ook op hun eigen websites beschikbaar te stellen.

Voordelen: laat toe om de informatie te vinden op het moment dat men ze nodig heeft. Het kan daarnaast ook een verzamelpaats voor potentiële hulpbronnen die altijd beschikbaar zullen zijn en waar iedere geïnteresseerde alle informatie op één plek gecentraliseerd en gemakkelijk toegankelijk kan terugvinden.

Nadelen: moet gecombineerd worden met andere kanalen om bekend gemaakt te worden. Als de informatie niet wordt geactiveerd, zullen weinig internetgebruikers zelf de informatie vinden. Daarnaast moet zo een website permanent up-to-date worden gehouden.

TIPS

De verschillende verspreidingskanalen **vullen elkaar aan**. Net zoals het belangrijk is verschillende informatiedragers te gebruiken, is het belangrijk om ook verschillende kanalen te variëren, vooral wanneer men verschillende doelgroepen voor ogen heeft.

Aarzel niet om in te spelen op **verschillende temporaliteiten in te zetten** en de kanalen op verschillende tijdstippen uit te breiden.

COLOFON

AUTEURS VAN DIT KATERN Marjorie Lelubre, Marion Bottero Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS) - Céline Mahieu, Léa Di Biagi, École de Santé Publique, Centre de recherche interdisciplinaire en approches sociales de la santé (CRISS), ULB - Benjamin Wayens, Institut de Gestion de l'Environnement et de l'Aménagement du Territoire (IGEAT) en EBxl, ULB - Sylvie Carbonnelle, Centre de diffusion de la culture sanitaire (CDCS vzw) en ULB, Metices.

MEDEAUTEURS Muriel Allard, SMES - Hamida Chikhi, Foyer vzw - Eric Colle, Christelijke Mutualiteit - Rita Concha, Foyer du Sud - Cécile Daron, ONE - Sonia De Clerck, Maison Biloba Huis - Eric Husson, Projet Lama - Myrrhine Kulcsar, OCMW Sint-Gillis - Xavier Melchior, ONE - Genti Metaj, Centre d'Accompagnement et Formation pour Adultes (CAFA asbl) - Florence Mullié, Aidants Proches asbl - Louise Ninin, Straatverplegers - Paola Magi, OCMW Vorst - Erdem Resne, Samenleven - Truus Roesems, Medikuregem - Olivier Shellinghen, Projet Lama - Marco Schetgen, École de Santé Publique, ULB - Nathalie Thomas, SSM Le Méridien - Matthieu Tihon, Brusselse Federatie van Unie voor de Huisvesting (BFUH) - Olivia Vanmechelen, Kenniscentrum WWZ - Maguelone Vignes, Brusano.

COÖRDINATIE Marjorie Lelubre en Marion Bottero, Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS).

DANKBETUIGINGEN We bedanken het begeleidingscomité voor zijn nauwgezette en verrijkende follow-up gedurende het hele jaar: Gaëlle Amerijckx (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Andreas De Mesmaeker (perspective.brussels), Marion Englert (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Laurence Noël (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad) en Corinne Malchair (CDCS-CMDC).

Ten slotte willen we de medeauteurs van deze gids, de **deelnemers van de ondersteuningsgroep** (GPR) hartelijk bedanken voor hun inzet en bijdrage aan de co-constructie van dit instrument. Een taak die, zoals we allemaal weten, zeer veeleisend kan zijn in termen van persoonlijke investering en tijd. Gedurende het volledige proces was de inbreng van de GPR van onschatbare waarde. Hun kennis en expertise op het terrein zij een ware verrijking voor deze leidraad. Hun concrete voorbeelden uit de dagelijkse praktijk en hun vragen en bedenkingen waren essentiële troeven om de hoofddoelstelling van dit project te realiseren: terreinactoren in de Brusselse gezondheids- en welzijnssector een nuttig instrument aanreiken dat volledig op hun realiteit is afgestemd.

Onze debatten waren intens, meeslepend en veeleisend en we hopen dat de rijkdom die de dialoog tussen onderzoekers en actoren op het terrein heeft opgeleverd, volledig tot uiting zal komen in dit slotdocument.

Een laatste woord van dank ook aan de **deskundigen** en **testpartners** (Cultures et Santé, Brusano, Question Santé, Les Pissenlits, perspective.brussels, Le Méridien en de OCMW's van Vorst en Schaarbeek). Hun respectieve bijdragen waren zeer verrijkend.

VERTALING ElaN Languages

HERLEZING Yolanda Puttemans (CDCS-CMDC); Wouter Reynkens (CDCS-CMDC); Olivia Vanmechelen (Kenniscentrum WWZ); Peter Verduyck (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad).

UITGAVE Verantwoordelijke uitgever: Nathalie Noël, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Belliardstraat 71/1, 1040 Brussel - Wettelijk depot: D/2021/9334/62

OM TE VERWIJZEN NAAR DEZE PUBLICATIE
BOTTERO Marion, LELUBRE Marjorie, CARBONNELLE Sylvie, DI BIAGI Léa, MAHIEU Céline, WAYENS Benjamin. 2022. Katern Opmaak en verspreiding In: LELUBRE Marjorie en BOTTERO Marion (coörd.). 2022. *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn*. Brussel: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn - Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Beschikbaar op: <https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Deze *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn* wordt aangevuld door de **Gids van Brusselse tools om een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn op te stellen**.

INLEIDEND
KATERN

KATERN
CIJFERS EN
STATISTIEKEN

KATERN
KWALITATIEVE
METHODEN

KATERN
OPMAAK EN
VERSPREIDING

KATERN
AANBEVELINGEN EN/
OF ACTIEPISTES

KATERN
CO-CONSTRUCTIE

LEIDRAAD VOOR HET
OPSTELLEN VAN EEN LOKALE
OMGEVINGSANALYSE
GEZONDHEID EN WELZIJN

VAN VASTSTELLINGEN NAAR AANBEVELINGEN EN/ OF ACTIEPISTES?

DOELSTELLINGEN VAN DIT KATERN

- De uitvoerder(s) van de omgevingsanalyse in staat stellen om **voorbij het stadium van vaststellen** te geraken en over te gaan tot actie.
- Instrumenten aanreiken om **de aanbevelingen voor externe actoren (in het bijzonder beleidsmakers)** op te stellen en te prioriteren.
- Methodologische en theoretische ondersteuning bieden bij **de opstelling en prioritering van actiepiestes**.

1. INLEIDING

De gemaakte omgevingsanalyse laat toe om een situatie te objectiveren, om hypothesen te toetsen of om nieuwe elementen aan het licht te brengen. In functie van de aanvankelijke vraagstelling beschikt men dan over een betere kennis van het gebied, diens zwakke en sterke punten, de aanwezige hulpbronnen, maar ook van de behoeften van het publiek of de gevolgen voor de eigen praktijk. [[Inleidend katern - pag. 14](#)]

Op basis van de **verschillende bevindingen** en in functie van de doelstellingen en de beschikbare middelen, kan nu worden overgegaan naar een tweede fase, waarin wordt geprobeerd **veranderingen aan te brengen in de geanalyseerde situatie**.

Tot actie overgaan vergt echter inzet van tijd en middelen die sommige uitvoerders van een omgevingsanalyse niet ter beschikking hebben. De actiefase moet dan ook gezien worden als een bijkomende optie en aanvulling op het analyseproces.

We stellen deze stap naar actie hier voor als een op zichzelf staande fase aan het eind van het proces. Er zij echter op gewezen dat het nadenken over mogelijke en wenselijke oplossingen in de praktijk niet noodzakelijk zo sequentieel verloopt. Ideeën over oplossingen ontstaan gaandeweg in de loop van de gegevensverzameling, bijvoorbeeld tijdens de ontmoetingen met de verschillende betrokkenen. De gegevensverzameling kan trouwens ook als expliciet doel hebben om deze oplossingen aan het licht te brengen. Ter herinnering, de stapsgewijze benadering die hier wordt voorgesteld is bedoeld om het begrip te vergemakkelijken en stemt dus niet noodzakelijk overeen met de praktijk.

ACTIEPISTES UITWERKEN

In sommige gevallen kan (kunnen) de uitvoerder(s) van de omgevingsanalyse direct actie ondernemen om te proberen het vastgestelde gebrek op te vangen of een bestaande praktijk te verbeteren (bijvoorbeeld door de openingsuren van diensten te wijzigen, een mobiel team op poten te zetten dat zelf naar het publiek toe zal gaan dat ver van de diensten verwijderd is of er niet geraakt enz.).

Het gaat hier dus om het uitwerken van mogelijke **actiepistes** die op korte of middellange termijn, alleen of met de hulp van de partners (waaronder eventueel niet-beroepskrachten) kunnen worden uitgevoerd. Zelfs actoren die niet rechtstreeks bij de omgevingsanalyse waren betrokken, kunnen in dit stadium de uitvoering van acties ondersteunen.

AANBEVELINGEN FORMULEREN

In andere situaties beschikt (beschikken) de uitvoerder(s) van de analyse niet over voldoende middelen om de situatie te verbeteren of valt de actie die men wil ondernemen, buiten het eigen interventiekader. In zulke gevallen beoogt men de vastgestelde tekortkomingen te vertalen naar **aanbevelingen** voor externe actoren.

Meestal betreft het hier beleidsvoerders (bevoegde overheden) van verschillende bevoegdheidsniveaus (gemeenten, provincies, gewesten enz.) die aangespoord worden om de nodige middelen vrij te maken en of hun beleid te veranderen. Niet alle uitvoerders van een omgevingsanalyse zijn echter vertrouwd met de wereld van politieke besluitvorming. Aanbevelingen formuleren, moet dus worden gezien als een optie die voortvloeit uit het analyseproces, en niet als een doel op zich.

In dat geval zal de verspreidingsfase van cruciaal belang zijn. Er dient een **verspreidingsstrategie** te worden uitgewerkt (wanneer, hoe, door wie, aan wie) die garandeert dat de aanbevelingen worden opgepikt [**Katern Opmaak en verspreiding - pag. 114**].

De meeste omgevingsanalyses zullen aanleiding geven tot het formuleren van zowel **actiepijstes als aanbevelingen**. Men kan zich tegelijk op beide richten. Men kan kiezen om zich te concentreren op acties die de actoren zelf kunnen uitvoeren of men kan middelen inzetten om externe krachten te mobiliseren om de aanbevelingen bekend te maken. Hierbij is het opnieuw van belang dat de **beschikbare middelen en hulpbronnen** geïdentificeerd worden om realistisch in te kunnen schatten wat er wel en niet kan gedaan worden.

Ongeacht of het nu gaat om acties of aanbevelingen, de uitwerking ervan vereist een aantal noodzakelijke stappen. Deze stappen bespreken we in dit katern.

Als u besluit om geen aanbevelingen te formuleren, aarzel dan niet om **de resultaten van uw omgevingsanalyse zeer breed te verspreiden**, zodat andere geïnteresseerde actoren er mee aan de slag kunnen gaan en er zo veel mogelijk vruchten geplukt kunnen worden van uw werk.

Deze fase komt aan het eind van het proces, als de actoren reeds tal van inspanningen hebben geleverd. Let er dus op dat u **in deze fase rekening houdt met de nog inzetbare middelen en hulpbronnen**, zowel van u zelf als van uw partners.

Aarzel niet om indien nodig een beroep te doen op nieuwe partners. Deze kunnen niet alleen een nieuw perspectief aanbrenge, maar ook een specifieke expertise (lokaal, thematisch...) aanreiken. Hun betrokkenheid kan de analyse ook breder gedragen maken, zeker wanneer de uitvoerder van de analyse deze alleen heeft gemaakt.

2. HOE DE BEVINDINGEN VAN DE ANALYSE BEANTWOORDEN?

Om tot aanbevelingen en/of actiepiestes te komen, is het belangrijk dat de vaststellingen gedeeld worden door alle betrokkenen die hebben meegewerkt. Ingeval nieuwe deelnemers zich in de loop van de uitvoering bij het proces aansluiten, moet er **voldoende tijd voorzien worden opdat deze zich de bevindingen eigen kan maken**. Deze gemeenschappelijke basis is van essentieel belang om over te gaan tot deze fase waarin de bevindingen geconcretiseerd worden.

2.1. MET WIE ACTIEPIESTES EN/OF AANBEVELINGEN UITWERKEN?

MET BETREKKING TOT DE UITWERKING VAN ACTIEPIESTES

Er zijn verschillende scenario's mogelijk die invloed zullen hebben op al wie bij de bespreking betrokken is.

We herinneren eraan dat een omgevingsanalyse uitgevoerd kan worden met de bedoeling een bepaald project op te starten (bijvoorbeeld wanneer het om een pilootproject gaat). Het doel van de analyse is dan om de aanvangshypothese te toetsen waarop het project gebaseerd is, maar ook om te bekijken of er bepaalde aanpassingen gedaan moeten worden voordat overgegaan wordt naar een volledige uitrol van het project op het terrein. Het kan voor de uitvoerders van het project wenselijk zijn om af te wachten of en welke evaluatie de externe betrokkenen hebben gemaakt om daarna intern de nodige tijd te nemen om het project te herbekijken. Aan de andere kant, met name wanneer het de bedoeling is om een geheel nieuwe dienstverlening te organiseren in een bepaald gebied, zal men eerst intern bekijken wat er verbeterd moet/kan worden en daarna externe partners betrekken met de bedoeling het project een solide basis te verschaffen en vooraf te bespreken welke plaats de dienst kan innemen binnen de betreffende sector en gebied.

Als het de bedoeling is om het project in een bepaald netwerk of gebied te integreren, **zorgt men er best voor dat alle actoren van dit netwerk of in het gebied betrokken worden**.

Dit zal nadien de implementatie op langere termijn van het project vergemakkelijken.

Geef van bij de aanvang aan wat de limieten zijn in **het aanpassen van het project** om mogelijke frustraties te vermijden.

Overweeg om **vertegenwoordigers van uw (potentiële) doelgroep te betrekken** bij het nadenken over een actie.

De actiepistes kunnen ook rechtstreeks betrekking hebben op de dienst(en) van de actor die de omgevingsanalyse uitvoert. In dat geval kan het beter zijn om de denkoefening in eerste instantie te beperken tot de leden van uw dienst.

Indien mogelijk kan het wel interessant zijn om ook **gebruikers van de dienst hierbij te betrekken** om hun aanvullende inbreng te krijgen [**Katern Co-constructie - pag. 144**]. Natuurlijk kan het betrekken van de gebruikers, ook in het voornoemde geval van een pilootproject worden overwogen, maar het lijkt ons des te meer noodzakelijk wanneer het gaat om een bestaande dienst die ze, soms zelfs dagelijks, gebruiken.

MET BETREKKING TOT HET FORMULEREN VAN AANBEVELINGEN

Allereerst is het belangrijk om **te specificeren wie de bestemming(en)** van de aanbevelingen is (zijn) om het veld van mogelijkheden af te bakenen. Of het nu gaat om een lokale verkozene of een ministerieel kabinet, de uitdaging bestaat erin om de juiste aanbevelingen aan de juiste bestemming(en) te richten naargelang hun bevoegdheidsdomein(en). Om **de meest relevante bestemming(en) te identificeren**, is soms voorbereidend werk nodig, ook al kost dit tijd. Ook als de omgevingsanalyse in opdracht wordt uitgevoerd is er niets dat belet om een aantal van aanbevelingen tot andere bestemmingen te richten.

Als men aanbevelingen wil doen kan het interessanter zijn om een groter aantal actoren te betrekken. **De aanbevelingen zijn dan niet alleen op een bredere expertise gebaseerd**, maar krijgen ook meer legitimiteit als ze geformuleerd werden door een groter geheel van actoren.

Hoewel het interessant kan zijn om de aanbevelingen collectief uit te werken en te formuleren, mogen de mogelijke **machtsverhoudingen** die zich tijdens dit proces kunnen voordoen niet uit het oog verloren worden. Deze of gene aanbeveling voorrang geven heeft gevolgen voor de verschillende betrokken actoren. Het is dan ook van belang niet voorbij te gaan aan deze mogelijke machtsverhoudingen en in het methodologische kader te voorzien dat iedere betrokken partij op gelijke voet aan het proces kan deel nemen. [**Katern Co-constructie - pag. 144**]

TIP

Aanbevelingen uitwerken, is geen eenvoudige opgave. Indien mogelijk en gewenst, **omringt men zich best met andere actoren**. Ook als deze niet aan de analyse hebben deelgenomen zullen ze uw aanbevelingen meer legitimiteit geven en de verspreiding ervan versterken. Maar bij het betrekken van nieuwe expertise moet wel opgelet worden dat de **consistentie van de onderneming behouden blijft**.

Het is niet de bedoeling om zo veel mogelijk aanbevelingen te doen. Opdat alle aanbevelingen zouden worden gehoord en doeltreffend zouden worden verdedigd, is het zelfs beter dat **het aantal beperkt blijft en er prioriteiten worden gesteld**.

NOTA BENE

Ingeval u een analyse samen met meerdere partners co-construeert, zullen de instanties die zijn opgericht met het oog op goed bestuur waardevolle bondgenoten zijn bij het uitwerken van deze aanbevelingen en/of actiepiestes [[Katern Co-constructie - pag. 144](#)].

2.2. HOE ACTIEPIESTES EN/OF AANBEVELINGEN UITWERKEN?

AANVAARDEN DAT U KEUZES MOETEN MAKEN

In de actiefase kan de verleiding groot zijn om oplossingen te zoeken voor een hele reeks problemen die bij het publiek bekend zijn of zich in het gebied voordoen. De analyse vertrekt evenwel van een aantal welbepaalde vraagstellingen of ongenoegens. Deze lagen aan de basis van de gegevensverzameling en -analyse met de bedoeling om er objectieve vaststellingen over te doen. Om de legitimiteit ervan te verzekeren **moeten aanbevelingen en/of actiepiestes bij voorkeur binnen het kader blijven van de vraagstellingen van de analyse**.

De bevindingen van een omgevingsanalyse kunnen talrijk zijn. Zelfs al zijn ze allemaal relevant, kan het noodzakelijk zijn om slechts **een beperkt aantal actiepiestes en/of aanbevelingen** uit te werken. Het is ook van belang dat men afbakt op welk materiaal men de omzetting van vaststellingen naar actiepiestes en/of aanbevelingen wilt baseren.

BEPAALEN BEVINDINGEN UITDIEPEN

De fase van gegevensverzameling en -analyse leidt tot het vaststellen van een aantal problemen/moeilijkheden die verband houden met de oorspronkelijke vraagstelling. Deze fase heeft ook toegelaten om de mogelijke oorzaken van deze gebreken te doorgronden. Mocht dit niet het geval zijn **kan er een nieuwe fase van gegevensverzameling en -analyse worden overwogen** waarbij men bijvoorbeeld gebruik maakt van andere instrumenten of actoren betreft die ontbraken in de eerste fase van gegevensverzameling. We denken hierbij bijvoorbeeld aan het publiek dat verder van de diensten af staat of actoren die niet rechtstreeks uit de gezondheids- en welzijnssector komen. Een analyse is meestal een iteratief proces en **het kan nodig zijn om bepaalde thema's verder uit te diepen** alvorens tot concrete antwoorden over te gaan. [[Katern Cijfers en statistieken - pag. 32](#)] en [[Katern Kwalitatieve methoden - pag. 78](#)]

BESTAANDE OPLOSSINGEN EN/OF NIEUWE IDEEËN

Op basis van de vaststellingen moet nu worden nagegaan welke oplossingen mogelijk zijn. Afhankelijk van de context (beschikbare tijd, of er al dan niet al een bestaand project getest kan worden, enz.) kunnen de actoren **hetzij oplossingen proberen te vinden die op korte of middellange termijn haalbaar lijken** (omdat er middelen beschikbaar kunnen worden gesteld, omdat het wetgevend kader het toelaat, omdat er al andere initiatieven op dit domein bestaan die hun waarde al hebben bewezen enz.), **hetzij zich in een perspectief van sociale innovatie zetten** met de bedoeling om nieuwe en andere oplossingen uit te denken en te testen. Beide benaderingen zijn verenigbaar en kunnen worden gecombineerd maar het is aangewezen om de deelnemers aan de denkoefening duidelijk te maken binnen welk kader ze moeten werken (pragmatisme en/of sociale innovatie).

Om de denkoefening op gang te brengen, kan een eerste stap zijn om **een lijst van goede praktijken op te stellen** in verband met de opgeworpen problematiek en om na te gaan of een van deze goede praktijken in de beschouwde context toegepast zou kunnen worden. Deze lijst kan worden samengesteld op basis van literatuuronderzoek, maar ook door een beroep te doen op de kennis en ervaring van de actoren die aan de analyse hebben deelgenomen of die over relevante expertise beschikken.

Op dezelfde manier kan het ook nuttig zijn om **een inventaris op te maken van reeds bestaande aanbevelingen voor het voorliggende probleem** en zich te positioneren ten opzichte van deze aanbevelingen om ze eventueel over te nemen. Bij een bestaande aanbeveling kan het ook interessant zijn om de implementatie en uitvoering ervan wat nauwer te bekijken en zo tot een preciezere aanbeveling te komen.

Bovendien is het op zich al zeer informatief om te verwijzen naar aanbevelingen die reeds voorlagen maar niet zijn uitgevoerd. Begrijpen waarom een 'oude' aanbeveling zonder gevolgen blijft, is een verrijkende analytische taak.

Tot slot, het opmaken van deze inventaris mag geen belemmering zijn om uw eigen aanbevelingen te doen. Het is belangrijk dat de denkoefening open blijft.

Er bestaat geen magische methode om nieuwe ideeën tot leven te brengen, maar er zijn tal van collectieve intelligentie-instrumenten beschikbaar die hierbij kunnen helpen. Niettemin is het altijd van belang om omstandigheden te creëren waarin alle actoren zich kunnen uiten. Ook hier is het eventueel geen slecht idee om - met het oog op een open denkoefening - andere actoren dan de bij de analyse betrokken partijen rond de tafel te brengen en de verschillende soorten expertise met elkaar in dialoog te brengen om de denkoefening open te trekken [**Katern Co-constructie - pag. 144**].

NOTA BENE

We concentreren ons hier op tekortkomingen die we in de analysefase hebben vastgesteld. Deze fase van aanbevelingen en/of actiepunten is immers gericht op de uitwerking van oplossingen. We herinneren er evenwel aan dat een omgevingsanalyse ook tot doel heeft om de hulpbronnen en de positieve aspecten van een gebied, een dienst of een publiek te belichten.

TER VERDERE VERDIEPING

Formuler des recommandations : Art et méthode de rédaction des rapports d'évaluation. <https://www.tbs-sct.gc.ca/cee/career-carriere/workshops-ateliers/aawer-amrre-fra.pdf>

 TIPS

 Identificeer wie de competente actoren zijn om uw idee uit te voeren: u en uw partnerdiensten (bij actiepistes) of externe actoren (bij aanbevelingen)¹, onder andere degenen die u hebben geholpen bij de uitvoering van de analyse in de fase van de bevindingen.

 Door uw diagnose hebt u een aantal vaststellingen kunnen doen. **Zorg ervoor dat de actiepistes/aanbevelingen aan deze vaststellingen beantwoorden.** Gebruik de vaststellingen van uw analyse als richtsnoer bij het nadenken over actiepistes en/of aanbevelingen.

 Baken de belangrijkste vaststellingen af waarop u actiepistes en/of aanbevelingen wilt baseren. Het is mogelijk dat u niet alle vaststellingen kunt behandelen. Stel dus prioriteiten.

 Wees bij het formuleren van aanbevelingen niet te vaag of te algemeen maar precies en concreet, uw aanbevelingen zullen des te meer kans maken om te worden gehoord.

 In sommige gevallen zal het nodig zijn om nieuwe elementen te verzamelen en te analyseren vooraleer relevante oplossingen uitgewerkt kunnen worden. **Houd er rekening mee dat er misschien een aantal iteraties nodig zullen zijn** (en voorzie dus in de nodige tijd).

¹ Het kan natuurlijk zijn dat u wel in staat bent om een actie uit te werken, maar op moment T niet over voldoende middelen beschikt om ze ook op te zetten. In dit geval zal een aanbeveling tot het vrijmaken van extra middelen een noodzakelijke tussenstap zijn.

3. PRIORITEITEN VASTLEGGEN

Afhankelijk van de oorspronkelijke vraagstelling, des te meer nog als het om een verkennende analyse gaat [**Inleidend katern - pag. 14**], kunnen zowel de vaststellingen als de mogelijke actiepistes en/of aanbevelingen talrijk zijn. De verleiding is dan groot om er een exhaustieve lijst van op te stellen. Hoewel deze oefening het denkproces kan bevorderen, kan dit ook contraproductief zijn om aanbevelingen te verdedigen of om acties op te zetten.

In functie van de beschikbare middelen en hulpbronnen kunt u overwegen om al uw vaststellingen in actiepistes en/of aanbevelingen om te zetten. Uw actie zal evenwel des te doeltreffender zijn als u een tijdschema opmaakt voor het naar buiten brengen van de aanbevelingen of de uitvoering van de acties. Zo voorkomt u dat er te veel werven tegelijk gelanceerd worden of dat de potentiële bestemmingen van uw aanbevelingen verzuipen in een stortvloed van informatie.

Het is noodzakelijk om keuzes te maken en **prioriteiten te stellen** om bepaalde aanbevelingen en/of actiepistes een betere kans te geven om ook echt gerealiseerd te worden.

De uitvoerders van een omgevingsanalyse vinden deze selectieoefening soms moeilijk en stellen zich de vraag of deze selectie wel is gerechtvaardigd. Het is dan ook van belang om deze keuzes door een collectief van actoren te laten maken.

Deze keuze moet worden gemaakt **op basis van criteria die, idealiter collectief, worden bepaald en meegedeeld** zodat elke actor de algemene context kan begrijpen waarin deze aanbevelingen en/of actiepistes tot stand zijn gekomen.

TER VERDERE VERDIEPING

Guide pratique pour l'animation de réunions avec la méthode du consensus

<https://static1.squarespace.com/static/528cf009e4b01a04feebd3ae/t/5290b2d6e4b059f915401e16/1385214678848/Consensus+Guide+d%27animation+%28Philippe+Duhamel%29.pdf>

Consensusmethode

<https://overheid.vlaanderen.be/consensusmethode>

Méthode du vote indicatif

<https://communagir.org/contenus-et-outils/communagir-pour-empporter/les-outils-d-animation/le-vote-indicatif/>

Er zijn geen goede of slechte criteria om prioriteiten te stellen. Het kan gaan om een actiepiste en/of een aanbeveling die de meerderheid van de stemmen behaalt, een keuze ingegeven door de hypothese dat deze aanbeveling en/of actiepiste op korte termijn het meeste effect zal hebben op het vastgestelde probleem, of omdat ze haalbaar lijkt in termen van de beschikbare middelen, hetzij omdat zij opportuener lijkt voor een beleidsmaker binnen de actuele politieke context en daarom een grotere kans zal hebben om te worden opgepikt, enz.

Al deze criteria zijn aanvaardbaar. Het is evenwel belangrijk dat u ze bekend maakt aan bij alle betrokken partijen.

Deze prioriteringsfase zal u toelaten om **uw boodschap te verduidelijken**, om een actieplan op te stellen dat zich bijvoorbeeld op korte, middellange en lange termijn kan ontwikkelen. Deze stap is van essentieel belang voor het welslagen van het proces.

 Zelfs ingeval een enkele actor de analyse maakt, kan de prioriteringsfase meer draagkracht krijgen als deze **in groep** wordt opgenomen (meer legitimiteit en een ruimere basis voor de verspreiding en uitvoering).

 Stel de prioriteiten op basis van **criteria** en maak deze ter wille van de transparantie ook bekend.

4. EEN STRATEGIE ONTWIKKELEN OM DE ACTIEPISTES EN/OF AANBEVELINGEN BEKEND TE MAKEN EN TE LATEN ERKENNEN

Een specifiek katern van deze is gewijd aan de verspreiding van de analyse als zodanig. Naargelang de situatie kunnen aanbevelingen en/of maatregelen worden opgesteld nadat de analyse zelf al is verspreid. Evenzo kan het raadzaam zijn om te overwegen om de resultaten van de analyse en de hieruit voortvloeiende aanbevelingen en/of maatregelen pas in een later stadium te verspreiden.

Wat de verspreiding betreft, verwijzen we naar het **Katern Opmaak en verspreiding - pag. 114** dat aan deze kwestie is gewijd. Hier willen we enkele meer specifieke aspecten van de verspreiding van aanbevelingen belichten. Waar het opzet bij de verspreiding van de vaststellingen van een analyse vooral is om informatie te verstrekken over de toestand van een situatie **is het doel hier om eventuele subsidiërende overheden te overtuigen** om het opzetten van een nieuw project te steunen; om diensten ervan te overtuigen om zich rond een probleem te verenigen; en om collega's ervan te overtuigen om een verandering in de praktijk te aanvaarden en zich deze verandering eigen te maken.

Waar u een brede verspreidingsstrategie kunt hanteren omdat u andere actoren aan boord wilt krijgen, kunt u ook een verspreidingsstrategie overwegen die specifiek gericht is op de actoren die de facto invloed hebben op de uitvoering van de aanbeveling.

U moet er dan niet alleen voor zorgen dat u deze aanbeveling op een begrijpelijke manier voorstelt, maar ook dat u een **argumentatie uitwerkt** waarmee actoren die niet aan de volledige denkoefening hebben deelgenomen, toch het belang ervan zullen inzien.

TER VERDERE VERDIEPING

Osez le plaidoyer pour la santé, Cultures et Santé, 2019
<https://www.cultures-sante.be/nos-outils/outils-promotion-sante/item/578-osez-le-plaidoyer-pour-la-sante-balises-pour-une-demarche-communautaire.html>

Een schriftelijk document is niet het enige mogelijke medium om uw aanbevelingen onder de aandacht te brengen. Meer nog, het gebruik van een geschreven tekst zou een bepaald publiek dat aan de uitwerking van uw bevindingen heeft bijgedragen, wordt uitgesloten. Ontmoetingsmomenten zijn essentieel om uw standpunt uit de doeken te doen en te verdedigen. Uw boodschap zal des te meer slagkracht hebben als u alle betrokken partijen, ook de niet professionele, bij deze uitwisselingsmomenten betreft.

 TIPS

 Besteed in uw algemene verspreidingsstrategie bijzondere aandacht aan de verspreiding van uw aanbevelingen en/of actiepijstes. U moet hierbij **overtuigen en niet enkel meer informeren**.

 Let erop dat u uw **standpunten beargumenteert** door de aanbevelingen te verbinden met de vaststellingen in uw analyse. Dit vergroot de kans dat ze uw gesprekspartners zullen overtuigen.

 Probeer behalve schriftelijk, om uw aanbevelingen ook te verspreiden bij **specifieke evenementen of ontmoetingsmomenten - ook informele** - met de actoren die in aanmerking komen om de uitvoering ervan te zullen ondersteunen.

COLOFON

AUTEURS VAN DIT KATERN Marjorie Lelubre, Marion Bottero Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS) - Céline Mahieu, Léa Di Biagi, École de Santé Publique, Centre de recherche interdisciplinaire en approches sociales de la santé (CRISS), ULB - Benjamin Wayens, Institut de Gestion de l'Environnement et de l'Aménagement du Territoire (IGEAT) en EBxl, ULB - Sylvie Carbonnelle, Centre de diffusion de la culture sanitaire (CDCS vzw) en ULB, Metices.

MEDEAUTEURS Muriel Allard, SMES - Hamida Chikhi, Foyer vzw - Eric Colle, Christelijke Mutualiteit - Rita Concha, Foyer du Sud - Cécile Daron, ONE - Sonia De Clerck, Maison Biloba Huis - Eric Husson, Projet Lama - Myrrhine Kulcsar, OCMW Sint-Gillis - Xavier Melchior, ONE - Genti Metaj, Centre d'Accompagnement et Formation pour Adultes (CAFA asbl) - Florence Mullié, Aidants Proches asbl - Louise Ninin, Straatverplegers - Paola Magi, OCMW Vorst - Erdem Resne, Samenleven - Truus Roesems, Medikuregem - Olivier Shellingen, Projet Lama - Marco Schetgen, École de Santé Publique, ULB - Nathalie Thomas, SSM Le Méridien - Matthieu Tihon, Brusselse Federatie van Unie voor de Huisvesting (BFUH) - Olivia Vanmechelen, Kenniscentrum WWZ - Maguelone Vignes, Brusano.

COÖRDINATIE Marjorie Lelubre en Marion Bottero, Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS).

DANKBETUIGINGEN We bedanken het begeleidingscomité voor zijn nauwgezette en verrijkende follow-up gedurende het hele jaar: Gaëlle Amerijckx (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Andreas De Mesmaeker (perspective.brussels), Marion Englert (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Laurence Noël (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad) en Corinne Malchair (CDCS-CMDC).

Ten slotte willen we de medeauteurs van deze gids, de **deelnemers van de ondersteuningsgroep** (GPR) hartelijk bedanken voor hun inzet en bijdrage aan de co-constructie van dit instrument. Een taak die, zoals we allemaal weten, zeer veeleisend kan zijn in termen van persoonlijke investering en tijd. Gedurende het volledige proces was de inbreng van de GPR van onschatbare waarde. Hun kennis en expertise op het terrein zij een ware verrijking voor deze leidraad. Hun concrete voorbeelden uit de dagelijkse praktijk en hun vragen en bedenkingen waren essentiële troeven om de hoofddoelstelling van dit project te realiseren: terreinactoren in de Brusselse gezondheids- en welzijnssector een nuttig instrument aanreiken dat volledig op hun realiteit is afgestemd.

Onze debatten waren intens, meeslepend en veeleisend en we hopen dat de rijkdom die de dialoog tussen onderzoekers en actoren op het terrein heeft opgeleverd, volledig tot uiting zal komen in dit slotdocument.

Een laatste woord van dank ook aan de **deskundigen** en **testpartners** (Cultures et Santé, Brusano, Question Santé, Les Pissenlits, perspective.brussels, Le Méridien en de OCMW's van Vorst en Schaarbeek). Hun respectieve bijdragen waren zeer verrijkend.

VERTALING ElaN Languages

HERLEZING Yolanda Puttemans (CDCS-CMDC); Wouter Reynkens (CDCS-CMDC); Olivia Vanmechelen (Kenniscentrum WWZ); Peter Verduyck (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad).

UITGAVE Verantwoordelijke uitgever: Nathalie Noël, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Belliardstraat 71/1, 1040 Brussel - Wettelijk depot: D/2021/9334/62

OM TE VERWIJZEN NAAR DEZE PUBLICATIE

LELUBRE Marjorie, BOTTERO Marion, CARBONNELLE Sylvie, DI BIAGI Léa, MAHIEU Céline, WAYENS Benjamin. 2022. Katern Aanbevelingen en/of actiepistes. In: LELUBRE Marjorie en BOTTERO Marion (coörd.). 2022. *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn*. Brussel: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn - Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Beschikbaar op:

<https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Deze *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn* wordt aangevuld door de **Gids van Brusselse tools om een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn op te stellen**.

INLEIDEND
KATERN

KATERN
CIJFERS EN
STATISTIEKEN

KATERN
KWALITATIEVE
METHODEN

KATERN
OPMAAK EN
VERSPREIDING

KATERN
AANBEVELINGEN EN/
OF ACTIEPISTES

KATERN
CO-CONSTRUCTIE

LEIDRAAD VOOR HET
OPSTELLEN VAN EEN LOKALE
OMGEVINGSANALYSE
GEZONDHEID EN WELZIJN

HOE EEN ANALYSEPROCES ORGANISEREN VOLGENS DE PRINCIPES VAN **CO-CONSTRUCTIE?**

DOELSTELLINGEN VAN DIT KATERN

- Co-constructie voorstellen als **een van de mogelijke manieren** bij het opzetten van een omgevingsanalyse.
- De **voordelen** van deze aanpak belichten, maar ook de **uitdagingen**. Die deze met zich meebrengt.
- De uitvoerder(s) van de omgevingsanalyse die een proces van co-constructie wil(len) opstarten, **theoretische en praktische richtsnoeren** in deze materie ter beschikking stellen.

1. INLEIDING

Van nature is **een omgevingsanalyse, meestal, een collectieve oefening** – minstens binnen eenzelfde team. Een omgevingsanalyse impliceert immers het samenleggen van een verscheidenheid aan standpunten en perspectieven van verschillende soorten actoren en/of het verzamelen van uiteenlopende gegevens die een volledig beeld geven van de bestudeerde situatie. Co-constructie nodigt ons evenwel uit om nog een stap verder te gaan en om deze verschillende actoren **volwaardige partners** van het volledige proces te maken.

WAT IS CO-CONSTRUCTIE?

Co-constructie is gestoeld op **het samenkomen van en de dialoog tussen verschillende vormen van expertise** en deskundigheden. We kunnen deze verschillende vormen van deskundigheid in een aantal grote categorieën samenvatten:

- **de theoretische, academische kennis**, meestal aangebracht door onderzoekers
- **de beroepsdeskundigheid**, afkomstig van specifieke opleidingen en een dagelijkse praktijk
- **de ervaringsdeskundigheid**, ontwikkeld door mensen die rechtstreeks bij de bestudeerde kwesties in aanraking komen. In het kader van een omgevingsanalyse kan men daarbij onder meer denken aan de bewoners van een wijk of de mensen die gebruikmaken van een bepaalde dienst
- **politieke en/of institutionele kennis**, waarover verkozenen of beleidsmakers, bestuursleden of directeurs van instellingen, met name overheidsinstellingen, beschikken.

Co-constructie veronderstelt dat men afstand neemt **van het eigen gezichtspunt** om het gezichtspunt van andere actoren te ontdekken, waar we anders misschien niet meteen zouden denken.

Opdat de effecten van co-constructie tot volledige ontplooiing zouden kunnen komen, is het belangrijk dat u voor een werkkader zorgt dat er een gelijke legitimiteit wordt toegekend aan alle samengebrachte deskundigheid en de mensen die deze aanbrengen. Dit kan enkel en alleen **als u elke onderlinge hiërarchisering van kenniselementen afwijst**. De ene soort deskundigheid mag niet als superieur aan een andere worden beschouwd. Elk stukje kennis levert een specifieke bijdrage aan een breder begrip.

Co-constructie houdt in dat alle partners **een houding aannemen en een positie innemen waarbij ieders inbreng wordt beluisterd en gerespecteerd**. Elke partner verbindt zich ertoe om zijn kennis te laten valoriseren om in perspectief gezet te worden naast de kennis van de andere actoren.

In sommige contexten kan een professionele actor zich niet gemachtigd voelen om een bewoner tegen te spreken. Een bewoner kan ook het gevoel hebben geen legitieme mening te hebben als hij wordt geconfronteerd met het woord van een onderzoeker of met informatie uit de wetenschappelijke literatuur. Deelnemen aan een proces van co-constructie is niet evident en het is belangrijk om de voorwaarden te scheppen die een dergelijke opstelling mogelijk maken. De eerste stap is om **u bewust te zijn van de moeilijkheid van een dergelijke oefening**, deze uitdrukkelijk te formuleren, samen te werken aan de knowhow en wat dit inhoudt en om deze opstelling voortdurend opnieuw te vragen binnen het partnerschap.

Het doel van een proces van co-constructie is **om tot een gemeenschappelijke, gedeelde visie** op het betrokken gebied of het betrokken thema te komen. Afgezien van de omgevingsanalyse zelf is het proces dus ook zinvol voor de participerende actoren omdat het toelaat om gemeenschappelijke uitdagingen, complementaire hulpbronnen enz. aan het licht te brengen.

Co-constructie is gebaseerd op **verschillende principes**:

- beroep doen op een verscheidenheid van actoren om hun respectieve deskundigheden in dialoog te brengen en een gelijke legitimiteit aan deze verschillende soorten deskundigheid toe te kennen waarbij elke hiërarchie wordt afgewezen
- rekening houden met alle belangen van de verschillende partijen terwijl een gemeenschappelijke doelstelling wordt nagestreefd
- alle betrokken partijen aan de besluitvorming laten deelnemen met als doel de democratisering van de kennisproductie
- gedeelde verantwoordelijkheid voor en eigenaarschap van de resultaten van een proces van co-constructie aanvaarden

TER VERDERE VERDIEPING

Vaillancourt, Y., (2019), '*De la co-construction des connaissances et des politiques publiques*', *SociologieS* <http://journals.openedition.org/sociologies/11589>

Vandael, K., Dewael, A., Buysse, A., (2018), '*Accomplish - Gids voor co-creatie*', Universiteit Gent https://www.ugent.be/psync/nl/projecten/cocreatie_gids.pdf

Migchelbrink, F., (2016), '*De kern van participatief actieonderzoek*', Uitgeverij SWP Amsterdam <http://pdf.swphost.com/inhoudspdf/850612inhoud.pdf>

ATD-Vierde Wereld. '*Guide pratique pour agir*' <https://www.atd-quartmonde.fr/reussir-la-participation-de-toutes-et-tous-petit-guide-pratique-pour-agir/>

De Visscher, K., Rogé, B., Van den Bergh, A., (2016), '*De LCD-Toolkit*', Demos <https://demos.be/LCD>

De gemeenschapsanalyse is, in dit opzicht, een mooi voorbeeld van co-constructie. Om wat vertrouwd te worden met dit soort analyse kunt u onze **Hulpbronnengids** raadplegen, waarin de gemeenschapsanalyse wordt voorgesteld die Service de Santé Mentale Le Méridien samen met hun partners heeft ontwikkeld. We bevelen aan ook het verhaal van PCS Akarova te lezen, waar co-constructie een centrale rol speelt in de gehanteerde benadering.

TER VERDERE VERDIEPING

Santé, Communication, Participation (Sacopar), (1998), Collection Santé communautaire et promotion de la santé, 'Le diagnostic communautaire' <https://www.sacopar.be/wp-content/uploads/2018/02/santecom31.pdf>

WAAROM EEN ANALYSE IN CO-CONSTRUCTIE UITVOEREN?

Voor de bepaling van de meer algemene doelstellingen van een omgevingsanalyse verwijzen we naar het **Inleidend katern - pag. 14** van deze leidraad .

Meerdere actoren delen hetzelfde werkgebied en/of worden met gemeenschappelijke problemen geconfronteerd. Een analyse die in co-constructie wordt gemaakt, biedt in eerste instantie de protagonisten ervan de kans **om een veelheid van standpunten te leren kennen**

en om de standpunten van alle betrokken partijen naast elkaar te leggen om zo te komen tot een beter begrip van de context, het bestudeerde gebied of het onderzochte thema. Elke actor beschikt over partiële deskundigheid die hij hier kan aanvullen en confronteren met de deskundigheid van anderen.

Door de voorkeur te geven aan de deelname van eenieder, creëert een geconstrueerde analyse een dynamiek op zich door een ruimte te creëren voor dialoog en biedt het de mogelijkheid om **een volledig netwerk uit te bouwen - of nieuw leven in te blazen**. Het proces biedt de actoren de gelegenheid om banden te (her)smeden en om elkaar te leren kennen in een hiertoe ontworpen kader, en diepgaander dan door de eventuele samenwerkingen rond specifieke interventies op het terrein.

Een dergelijk netwerk kan bijzonder nuttig zijn bij de **verspreiding van de resultaten van de analyse [pag. 114]** of om **bepaalde vaststellingen om te zetten naar aanbevelingen en/of actiepistes [pag. 130]**.

Als u bovendien, nadat u de balans van uw Ausgangssituatie hebt opgemaakt **[Inleidend katern - pag. 14]** en tot de conclusie komt dat u niet over de nodige middelen beschikt om uw doelstellingen te bereiken, kan een geconstrueerde analyse de mogelijkheid bieden om **de aanwezige krachten te bundelen** en uw actie te versterken doordat ze wordt gedragen door een geheel van actoren.

Daarnaast kan een co-constructie benadering die er in slaagt om de bewoners van een wijk of de gebruikers/het doelpubliek van een sociale of gezondheidsdienst erbij te betrekken en zeker wanneer het mensen in kwetsbare situaties betreft, van de omgevingsanalyse **een doeltreffend middel maken om deze deelnemers te valoriseren en emanciperen en hun terug meer controle te geven op hun omgeving**.

Voorbij de formele verwezenlijking van de omgevingsanalyse tekent er zich tijdens het proces een meer transversale doelstelling af die gericht is op het installeren van **een cultuur en referentiepunten** die door alle partners worden gedeeld. Door hun engagement in dit proces ontwikkelen de actoren een gemeenschappelijke basis van waaruit nieuwe samenwerkingen kunnen ontstaan. Deze kwestie is essentieel voor het welslagen van het analyseproces en de mogelijke uitkomsten ervan.

EEN GEMEENSCHAPPELIJKE TAAL ONTWIKKELEN

Ongeacht de sector waaruit ze afkomstig zijn, hun eigen professionele en persoonlijke achtergrond, of het nu gaat om professionele terreinactoren, buurtbewoners, vertegenwoordigers van een instelling, enz, alle deelnemers stappen in het analyseproces met hun eigen referentiekader. De taal, het gebruik van dit of dat woord, deze of gene uitdrukking illustreren perfect deze referentiekaders die naast elkaar bestaan. Daarom is het nuttig dat alle actoren tijdens het hele proces aandacht hebben voor het juiste begrip van wat zij zeggen en van wat anderen zeggen. Eventuele misverstanden uit de weg ruimen die ontstaan door de complexiteit van een gebruikte term of doordat eenzelfde woord verschillende betekenissen kan hebben, is een werk van lange adem. Het is evenwel noodzakelijk opdat iedereen volledig kan deelnemen aan de uitwisselingen over de kwesties die door de omgevingsanalyse aan de orde worden gesteld.

2. ENKELE SLEUTELFASES BIJ CO-CONSTRUCTIE

De hieronder voorgestelde opdeling is bedoeld om de uiteenzetting leesbaar en begrijpelijk te maken. Waarschijnlijk zullen in de praktijk sommige fases overlappen en fases worden opgestart, opzij geschoven, om later dan weer terug te worden opgepakt. In de geest van deze leidraad is het onze bedoeling om een aantal **richtsnoeren** aan te reiken en geen lineair en volledig uitgestippeld proces.

2.1. PARTNERS KIEZEN EN MOBILISEREN

In de context van een geocostrueerde analyse **kunnen er tal van partners met verschillende achtergronden bij de nagestreefde doelstellingen betrokken zijn**. Partners van andere diensten waarmee er al langer wordt samengewerkt of waarmee door deze analyse nieuwe samenwerkingen tot stand komen, maar ook diensten uit de eigen sector of uit andere sectoren maar die zich bijvoorbeeld in dezelfde wijk bevinden. Een analyse die op een **sectoroverschrijdende aanpak** berust, is bijzonder krachtig. Buiten het eigen referentiekader treden, is een verrijking voor de eigen benadering. Een dergelijke decentrerende aanpak kan evenwel geleidelijk, in stappen verlopen, om uiteindelijk de diversiteit van benaderingen rimpelloos samen te kunnen brengen.

De omgevingsanalyse kan ook een gelegenheid zijn om relaties te leggen met de bewoners van de wijk, de gebruikers van sociale en gezondheidsdiensten die bij het proces zijn betrokken of met meer ongebruikelijke actoren waar men in het leven van een wijk niet omheen kan, zoals winkeliers, wijkagenten, postbodes, vuilnisophalers, enz.

Bij sommige omgevingsanalyses en afhankelijk van de doelstellingen kunnen ook **verkozen beleidsmakers, meestal lokale**, betrokken zijn.

Over het algemeen is het betrekken van andere actoren ook een manier om hun hulpbronnen, ongeacht of dit op het vlak van materiaal, logistiek of tijd is, maar vooral in termen van vaardigheden en kennis, mee in het bad te nemen. Deze verschillende hulpbronnen samenbrengen geven een bijkomende garantie te zijn voor de kwaliteit van het analyseproces.

TER VERDERE VERDIEPING

(Over de ethische kwesties)

ATD-Quart Monde. **Ateliers du Croisement des Savoirs et des Pratiques**. (2008) Charte du croisement des savoirs et des pratiques avec des personnes en situation de pauvreté et d'exclusion sociale. <https://www.atd-quartmonde.fr/wp-content/uploads/2008/05/Charte-du-Croisement-des-savoirs-ATD-Quart-Monde.pdf>

(Over participatieve methoden)

Koning Boudewijntichting (2006). **Participatieve methoden. Een gids voor gebruikers**. https://demos.be/sites/default/files/pub_1599_participatieve_methoden.pdf

Graine Guyane. (2006). **Des outils d'animation pour mettre en œuvre la participation**.

https://graineguyane.org/wp-content/uploads/2017/09/Partie_3-Des-outils-d-animation-pour-mettre-en-oeuvre-la-participation-1.pdf

Vanreppelen, J., (2019), **45 methodieken voor lokale beleidsparticipatie. Ook voor kwetsbare burgers!**

<https://www.vvsg.be/nieuws/publicatie-45-methodieken-voor-lokale-beleidsparticipatie>

HET MOBILISEREN VAN BURGERS, ZOALS WIJKBEWONERS EN GEBRUIKERS VAN DIENSTEN: ETHISCHE KWESTIES

De kwestie van de plaats van de burger in het analyseproces roept onvermijdelijk een aantal vragen op. Hoewel deze deelname een conditio sine qua non is bij bepaalde benaderingen - met name in het kader van gemeenschapsanalyses - kan ze in andere situaties contraproductief zijn, bijvoorbeeld wanneer de context een bron van spanningen tussen professionele actoren onderling blijkt te zijn.

Elke benadering van mensen in kwetsbare situaties vereist tact en waakzaamheid. Ethische en deontologische kwesties moeten centraal staan in de aanpak.

Ingeval niet-professionele deelnemers bij het proces worden betrokken, is het zaak hun deelname zo goed mogelijk voor te bereiden. Waar de andere aanbengers van kennis misschien meer gewend zijn aan dit soort oefeningen kunnen de ervaringsdeskundigen zich kwetsbaar voelen. Het is dus van belang dat hen een welwillend, goedgunstig kader geboden wordt, met als belangrijkste regel dat er streng over gewaakt wordt **dat hun medewerking de deelnemers in geen geval en op geen enkele manier kan schaden**. Hoewel deze regel zich het scherpst stelt bij de participatie van mensen in kwetsbare situaties, is hij uiteraard voor alle deelnemers van toepassing.

Strikte vertrouwelijkheid van de uitgewisselde informatie - door **volledige anonimiteit te verzekeren** -, **respect voor ieders wensen in termen van betrokkenheid** - bijvoorbeeld de wens tot deelname aan bepaalde fasen van de gegevensverzameling en niet aan andere, het weigeren van een individueel gesprek maar instemmen met een focusgroep of omgekeerd,- zijn enkele van de aandachtspunten die u niet mag vergeten.

Voor alle partners, maar nog meer als het niet-professionelen zijn, is een investering - in termen van tijd en opleiding -

noodzakelijk **om het hele proces voor iedereen duidelijk en begrijpelijk te maken**. Hiertoe kan een klein panel van niet-professionele deelnemers worden samengesteld die dan bijvoorbeeld bepaalde presentatiedocumenten kunnen herlezen of de aandacht vestigen op elementen die ze zelf moeilijk begrepen toen ze bij het proces werden betrokken. Zij kunnen ook uw ambassadeurs worden om informatie door te geven en vragen te stellen aan andere bewoners en gebruikers van diensten.

Bij de betrokkenheid van niet- beroepskrachten moet er ook nagedacht worden over hun vergoeding. Op dit moment zijn er weinig wettelijke regels die deze vergoeding mogelijk maken en moet er rekening gehouden worden met tal van obstakels (als de betrokken personen bijvoorbeeld een vervangingsinkomen ontvangen, moet u uitzoeken welke regelingen van kracht zijn). In elk geval moet u deze kwestie transparant aan de orde stellen.

Ten slotte, en dit is ongetwijfeld de belangrijkste factor voor het welslagen van deze benadering, moeten de uitvoerder van de analyse en alle partners **een ethische houding aannemen en verdedigen die de de legitimiteit van ervaringskennis en de geldigheid ervan sterk bevestigt en erkent**. Deze positie moet tijdens het hele proces regelmatig opnieuw worden bevestigd en elk gedrag dat hiermee in strijd is (spotternij wanneer een ervaringsdeskundige het woord neemt, het denigreren of niet in aanmerking nemen van afwijkende informatie uit de ervaringskennis) moet met alle deelnemers worden besproken.

Hiertoe is het van belang dat alle deelnemers zich kunnen beroepen op een geocostrueerd kader dat toelaat om de werkingsregels in herinnering te brengen waaraan eenieder zich dient te houden. De samenlevingsregels en democratische principes lijken misschien impliciet bekend en aanvaard. Dit is echter niet altijd het geval en het is dan ook aangewezen om ze binnen de groep te bespreken.

Om specifiek bewoners en/of gebruikers van diensten te betrekken doet men best **een beroep op tussenpersonen** - professionele actoren die reeds een vertrouwensrelatie met deze mensen hebben opgebouwd - of op de groep van niet-professionele deelnemers die men als ambassadeurs heeft kunnen mobiliseren. Verzend regelmatig opnieuw uitnodigingen, leg het project zo eenvoudig en duidelijk mogelijk uit en **laat voldoende ruimte voor de verwachtingen van de niet-professionele deelnemers aan het proces**. Ga bij uw partnerdiensten het initiatief rechtstreeks voorstellen. Als men een beroep doet op professionele actoren om niet-professionele deelnemers te werven, moet erop worden gelet dat deze deelname niet het gevolg is van het verlangen om de professionele begeleider 'een plezier te doen', of omdat men bang is om neen te zeggen tegen een professional aan wie men misschien iets te danken heeft.

De identificatie van alle potentiële partners in een bepaald gebied of betrokken op een bepaald thema kan bijzonder tijdrovend zijn. Het is dan ook niet noodzakelijk dat werkelijk iedereen vertegenwoordigd is, maar wel om een **verscheidenheid van actoren** bij elkaar te brengen. Het kan interessant zijn om bij de aanvang **met een eerste kring van partners te beginnen** die op hun beurt kunnen helpen bij de werving van andere actoren, vooral wanneer er bij de aanvang van het proces nog te weinig diversiteit is.

Men moet zich altijd bewust blijven van het feit dat hoe meer partners men betreft, hoe meer uitdagingen een co-constructieproces met zich zal meebrengen, onder meer op vlak van coördinatie. Het gaat er dan ook om dat men altijd binnen de marges blijft die met de beschikbare middelen beheersbaar zijn.

De Brusselse gezondheids- en welzijnssector is weliswaar al gestructureerd in een aantal netwerken, platformen, overlegcomités enz. Dit zijn dan ook de eerste plaatsen waarop men een beroep kan doen om het co-constructieproces op gang te brengen. Een vertegenwoordiger van een van deze reeds gevestigde instanties mobiliseren is een manier om het aantal aan het proces participerende actoren te verhogen.

De keuze van de partners hangt ook af van de **territoriale schaal** die u onderzoekt. Activiteiten op schaal van een wijk, van een of meer gemeenten of zelfs van een groter gebied zoals het Brussels gewest, vereisen telkens andere wervingsprocedures. In geval van een groot gebied kan het interessant zijn om ambassadeurs te identificeren die de verschillende betrokken wijken goed kennen en die kunnen helpen bij de werving (de juiste partners bepalen en hen ervan overtuigen om mee te doen).

Er mag ook niet uit het oog worden verloren dat bepaalde actoren, ook al zijn ze niet in de wijk gevestigd, er toch actief kunnen zijn. Het kan zeker verrijkend zijn om actoren die op verschillende territoriale niveaus actief zijn, samen te brengen, maar dan moet er wel des te meer aandacht worden besteed aan het **bepalen van gemeenschappelijke doelstellingen**.

Burgers kunnen in deze wervingsfase bondgenoten zijn door samen met u die actoren te identificeren waarop ze in hun dagelijks leven een beroep doen.

Tot slot, een analyseproces kan tijd vergen, een tijd die de deelnemers lang of zelfs te lang kan voorkomen. Om te vermijden dat het partnerschap uit elkaar valt, is het van belang om **samen te beslissen over een haalbaar en aanhoudbaar tijdspad**. Elke actor moet van tevoren weten voor hoe lang hij zich engageert. Zonodig bepaalt men samen de sleutelstadia waarop de actoren hun deelname aan het proces -en de grootte van hun bijdrage- kunnen heroverwegen.

Om te bepalen **'met wie'** u uw omgevingsanalyse wil coconstrueren, richt u zich op uw oorspronkelijke vraagstelling en doelstellingen (die in de loop van het proces samen met de partners kunnen worden bijgesteld): wie zijn de actoren die u elementen van antwoord op de gestelde vragen zouden kunnen aanreiken?

Aarzel niet om **een beroep te doen op 'ongebruikelijke' actoren**. Ze zullen u een ander perspectief bieden, dat vaak van essentieel belang is om de complexiteit te begrijpen van het verschijnsel dat u wenst te bestuderen.

Mobiliseer uw netwerk, vooral de overlegstructuren waarin uw instelling en uw partners al aanwezig zijn om de werving uit te breiden. Deze mobilisatie moet op basis van **gemeenschappelijke doelstellingen** gebeuren.

Om de diversiteit van de participerende actoren te verzekeren maakt u uw initiatief best bekend op een **veelvoud van plaatsen** (vereniging, openbare dienst, burgerinitiatief enz.), en met een veelvoud aan communicatiemiddelen.

Zorg ervoor dat **elke actor begrijpt in welk kader hij of zij zich inschrijft**. Waarom werd dit analyseproces opgestart? Waartoe en voor wie dient het? Uiteraard kan de analyse nuttig zijn om de er mee samenhangende acties van andere actoren te voeden, maar de rode draad van de hele onderneming moet wel overeind blijven, aangezien deze samen met alle actoren werd overlegd.

2.2. DE ROLLEN VAN EENIEDER VERDUIDELIJKEN

Elke actor moet zijn plaats in het proces vinden. De hulpbronnen (onder meer de beschikbare tijd) en vaardigheden (profielen binnen de bestaande teams, expertise enz.) van elke partner, de doelstellingen (in functie van hun voornaamste opdrachten), het actiegebied enz. zijn allemaal criteria waarmee men rekening moet houden om de rol van elk van hen te bepalen en om ervoor te zorgen dat de verschillende bijdragen elkaar aanvullen.

Deze inventaris van inzetbare hulpbronnen moet aan het begin van het proces worden opgemaakt. Zo voorkomt men dat partners zich terugtrekken uit taken die plotseling te omvangrijk worden in verhouding tot hun beschikbare middelen. Aanpassingen tijdens het proces zijn uiteraard mogelijk, maar er moet altijd een stabiele basis worden aangehouden. Meerdere partners kunnen eenzelfde rol vervullen.

De verschillende rollen die bepaald moeten worden zijn (deze lijst is niet exhaustief):

- de coördinatie van het gehele proces (inclusief ervoor zorgen dat het co-constructiewerkkader dat men aan het begin van het proces heeft uitgewerkt, wordt gehandhaafd),
- de mobilisatie van de partners gedurende het hele proces (hen op de hoogte houden, hun behoeften en verwachtingen naar voor brengen enz.),
- taken in verband met gegevensverzameling en -analyse (verschillende partners kunnen deze taak uitvoeren, maar het is belangrijk dat de gegevensverzameling coherent blijft en dat één partner het overzicht behoudt) [[Katern Cijfers en statistieken - pag. 32](#)] en [[Katern Kwalitatieve methoden - pag. 78](#)],
- de vormgeving van de resultaten (in de door het partnerschap overeengekomen vormen),
- de verspreiding van de resultaten,
- ...

De verdeling van verantwoordelijkheden binnen het partnerschap is een van de belangrijkste aspecten waarmee men bij de uitwerking van het proces rekening moet houden. Dit punt moet dus worden besproken en voorbereid, zodat elke actor zich erin kan vinden. Eventueel kan men deze afspraken schriftelijk vastleggen, in een handvest bijvoorbeeld, zodat elke partner zich erop kan beroepen in geval van moeilijkheden.

TIPS

verduidelijk de rollen aan het begin van het proces. U kunt later nog aanpassingen aanbrenge

Zorg voor een **gereserveerde ruimte** (beheersorgaan, [zie pag. 154](#)) om een dialoog in een passend kader toe te laten.

Aanvaard dat **de investering van elke partner verschillend kan zijn**. Stel bij aanvang verschillende 'cirkels' van actoren in het co-constructieproces samen. Sommige partners zullen een harde kern vormen, zij dragen de analyse, terwijl anderen meer een randpositie zullen innemen, als waarnemers.

Het is niet ondenkbaar dat de partner die instaat voor de coördinatie zelf over voldoende hulpbronnen beschikt om al deze taken uit te voeren. Het kan bovendien ook dat deze de verschillende taken ter harte wil nemen omdat de analyse voorafgaat aan het opzetten van een specifiek eigen project. Een geocoonstrueerde analyse impliceert echter dat **beslissingen gedeeld zijn en dat er rekening wordt gehouden met de kennis en de belangen van elke stakeholder. Om deze dialoog mogelijk te maken, zijn één of meer beheersorganen essentieel.**

2.3. HET CONFRONTEREN VAN STANDPUNTEN ORGANISEREN EN DE VOORWAARDEN CREËREN WAARIN IEDERS DESKUNDIGHEID TOT UITING KAN KOMEN

GEGEVENS VERZAMELEN EN ANALYSEREN

Voor deze stap bevat het **Katern Cijfers en statistieken - pag. 32** en het **Katern Kwalitatieve methoden - pag. 78** van deze leidraad een reeks sleutelementen dienaangaande. Het is echter vanzelfsprekend dat, in de context van co-constructie, de methoden voor gegevensverzameling en -analyse moeten worden aangepast om de verschillende soorten deskundigheid die rond het analyseproject zijn samengebracht, met elkaar in dialoog te kunnen brengen.

Ter illustratie hieronder twee methodologieën die bijzonder geschikt lijken in een context van co-constructie:

- de diagnostische wandeling:

De diagnostische wandeling (of verkennende wandeling): deze methode bestaat erin om 'wandelingen' in een bepaald gebied te organiseren om er observaties te doen en de eerste informatie-elementen te verzamelen met behulp van verschillende instrumenten waarmee de deelnemers aan de wandeling hun indrukken, gevoelens en standpunten kunnen optekenen. Deze methode is toegankelijk voor verschillende categorieën van deelnemers en biedt iedereen de mogelijkheid om op gelijke voet aan het opbouwen van de observaties deel te nemen.

TER VERDERE VERDIEPING

<https://www.cultures-sante.be/nos-outils/les-dossiers-thematiques/item/463-marche-exploratoire-et-autres-demarches-de-diagnostic-partage-du-territoire.html>

<https://www.diagnostic-territoire.org/documentation/observations-de-terrain>

<https://vicinia.be/nl/buurtlens/>

<https://www.resokit.be/>

- de methode van analyse in groep (MAG):

Deze methode bestaat erin om in opeenvolgende fasen een collectieve analyse uit te werken op basis van een ervaringsgetuigenis van een van de deelnemers aan de analyse, die de rol van verteller op zich neemt. Aan de hand van een concreet voorbeeld worden de deelnemers uitgenodigd om hun standpunten uiteen te zetten en te beargumenteren in een welwillende atmosfeer die is voorzien in deze werkwijze. Hierbij speelt de gespreksleider een sleutelrol. Deze methode vergt een zekere tijdsinvestering en kan soms omslachtig lijken en voor de deelnemers, maar biedt het voordeel dat de analyse wordt gedragen door een groep van actoren.

TER VERDERE VERDIEPING

<https://www.reseaumag.be/IMG/pdf/sociologies-2968-la-methode-d-analyse-en-groupe.pdf>

Opgelet, deze fase van gegevensverzameling en -analyse vergt natuurlijk **meer tijd** binnen de context van een co-constructie. Bij de uitwerking van de omgevingsanalyse zal dus rekening moeten worden gehouden met deze tijdsinvestering. Rekening houden met deze organisationele aspecten is essentieel. Co-constructie impliceert voortdurende aanpassingen die het proces kunnen vertragen. Het is noodzakelijk om dit in gedachten te houden bij het uittekenen van het analyseproces.

Net als bij alle andere etappes is het nuttig om **het methodologische protocol voor de verzameling en de analyse van de gegevens ook in co-constructie wordt opgesteld**. Het is echter niet noodzakelijk - en ook niet altijd mogelijk - dat alle actoren aan deze voorbereidende fase van de uitwerking van het volledige methodologische protocol deelnemen, maar het is wel van belang dat er met verschillende partners over wordt onderhandeld (bijvoorbeeld met de partners die in een van de beheersorganen zetelen).

Door samen het protocol op te stellen - rekening houdend met de verwachtingen en hulpbronnen van elke partner - kunnen andere partners ook delen van de organisatie van de gegevensverzameling en/of -analyse op zich nemen, waardoor de **draagwijdte van de gegevens vergroot door de bundeling van de hulpbronnen van alle actoren**.

De gegevensverwerking moet transparant zijn zodat elke actor kan begrijpen op welke manier de deskundigheid tot stand komt waaraan hij heeft bijgedragen. Het is van belang dat de criteria, de richtsnoeren op grond waarvan deze of gene thematiek al dan niet werd weerhouden, expliciet worden gemaakt. Het analyseproces toelichten voorkomt frustraties en draagt er toe bij dat elke actor borg kan staan voor de hele onderneming.

EEN OF MEERDERE BEHEERS- EN COÖRDINATIEORGANEN VOOR HET ANALYSEPROCES OPRICHTEN

In functie van de omvang van de analyse (onder meer de nagestreefde doelstellingen en het aantal betrokken partners) kunnen een of meer beheersorganen nodig zijn. Hiervan is de **stuurgroep** een eerste instantie waarbinnen de algemene oriëntaties van het project worden bepaald en gevalideerd. De leden van de stuurgroep staan garant voor het proces, volgen het verloop van de analyse en stellen eventuele aanpassingen voor. De vergaderingen van de stuurgroep bieden de ideale gelegenheid om de ondervonden moeilijkheden te bespreken en er mogelijke oplossingen voor te bedenken. De beslissingen die door deze beheersorganen worden genomen, moeten transparant en expliciet gecommuniceerd worden naar de rest van het partnerschap.

In geval van een groot aantal partners, wat ook een groot aantal leden in de stuurgroep met zich meebrengt, kan een ander orgaan - zoals een **bureau** - nodig zijn voor de meer operationele kwesties. Het voordeel van deze tweede instantie is dat ze bestaat uit alleen die actoren die echt de touwtjes in handen hebben (organisatie van vergaderingen, opzetten van een fase van gegevensverzameling of -analyse, vormgeving van de resultaten enz.) en sneller kan worden gemobiliseerd. Ook voor deze organen moeten de organisatorische aspecten worden ingecalculiseerd, onder meer met betrekking tot de tijdsinvestering.

Deze verschillende organen moeten zodanig zijn samengesteld dat de diversiteit van de actoren die aan het proces deelnemen, is vertegenwoordigd. Tegelijkertijd moet ervoor worden gezorgd dat ze ook niet te veel leden tellen (blokkering, traagheid, enz.). Hierin moet een goed **evenwicht** worden gezocht.

Naargelang de context, bijvoorbeeld in het geval er nog geen vertrouwensrelaties bestaan tussen bepaalde categorieën van actoren, **is het soms interessant om bepaalde organen op te splitsen**, bijvoorbeeld één met de professionele actoren en één met de niet-professionelen. Het spreekt vanzelf dat in een dergelijke configuratie de ruimte moet voorzien worden om de besluiten van deze twee categorieën van actoren samen te bespreken en tot gemeenschappelijke standpunten te komen

TIPS

 Spreek **werkingsregels** af met alle leden van de beheersorganen (frequentie van de vergaderingen, taken, besluitvormingsprocedures, toetreding van nieuwe leden, de plaats van eventuele opdrachtgevers van de analyse enz.).

 Zorg ervoor dat **alle betrokken partijen** van het project in de beheersorganen zijn vertegenwoordigd. De aanwezigheid van een neutrale '**derde**' kan bepaalde discussies vergemakkelijken wanneer de belangen van sommige leden tegenstrijdig blijken.

 Ingeval het project meerdere beheersorganen omvat moet aan **elk orgaan een precieze rol worden toegekend**. Zo minimaliseert u niet alleen het risico op conflicten, maar ook mogelijke vertragingen omdat de besluitvormingsprocedures te ingewikkeld zouden zijn.

 Vermijd dat de beheersorganen **te veel leden** tellen, wat zowel het besluitvormingsproces als de logistieke organisatie zou bemoeilijken.

3. DE UITDAGINGEN VAN CO-CONSTRUCTIE

3.1. TIJDSINVESTERING EN HET BEHEER VAN DE VERSCHILLENDE TEMPORALITEITEN

Een geocostrueerde analyse vergt noodzakelijkerwijs meer tijd. Niet alleen vanwege de praktische aspecten bij het mobiliseren van actoren, en de noodzakelijke methoden om een collectieve verzameling en analyse van de gegevens mogelijk te maken, maar ook omdat co-constructie impliceert dat er **vertrouwensbanden tussen de verschillende actoren moeten worden opgebouwd**. Vertrouwen kost tijd, moet worden getest en in de loop der tijd worden gevalideerd. **Informele, gemoedelijke momenten** zijn vaak noodzakelijk en kunnen er soms voor zorgen dat actoren hun eventuele vooroordelen herzien.

Ook wanneer bewoners of gebruikers van de diensten bij het project zijn betrokken, is het belangrijk dat deze de tijd krijgen om de context te begrijpen waarmee ze te maken zullen hebben en die voor hen minder vertrouwd kan zijn dan voor de professionele actoren. **Zich aanpassen aan het tempo van de mensen** en hen de mogelijkheid bieden om zich de onderneming eigen te maken, is absoluut noodzakelijk om de volledige rijkdom van deskundigheid van al de actoren ten volle te kunnen benutten.

Een proces dat te lang aansleept kan evenwel ook vervelend worden voor de deelnemers, die snel veranderingen willen zien en popelen om tot actie over te gaan. **Een gulden middenweg vinden tussen deze verschillende temporaliteiten**, is een uitdaging op zich.

Desalniettemin is een geocostrueerde omgevingsanalyse ook een manier om de aanwezige krachten samen te brengen, de taken te verdelen, en soms, wanneer bepaalde onderdelen van het proces kunnen lijken, **ook een manier om tijd te besparen in andere fasen**.

Deze tijdsinvestering moet ook gezien worden als een investering op lange termijn. Het netwerk dat in het kader van deze analyse wordt opgebouwd, de vertrouwensbanden die tussen professionele actoren en burgers zijn gegroeid, het leren van elkaar dat door het proces is mogelijk gemaakt, zijn allemaal **hefbomen die bij toekomstige projecten kunnen worden ingeschakeld**, onder meer bij projecten die uit de omgevingsanalyse zouden kunnen voortvloeien.

Een omgevingsanalyse is dus een proces dat met de tijd mee gaat. Dit houdt in dat sommige deelnemers zich in bepaalde fasen misschien minder zullen investeren of zich zullen terugtrekken uit het proces, terwijl andere hun intrede zullen doen. **Deze evoluties qua investering, veranderende verhoudingen en verschuivingen in engagement doorheen de tijd** zijn aspecten die ingecalculeerd moeten worden zodat mogelijke frustraties bij het leiden van het analyseproces voorkomen worden.

Opdat de onderneming van een omgevingsanalyse niet te tijdrovend zou lijken, kan het interessant zijn **om zich in te schrijven in reeds bestaande werk- en vergadertijden** (bijeenkomsten van een wijkvereniging, teamvergaderingen, maandelijkse vergaderingen van meerdere diensten omtrent eenzelfde thema enz.). Zo wordt vermeden dat er bijkomende werkruimte moet gecreëerd worden die uitsluitend aan de analyse wordt gewijd.

3.2. DE COÖRDINATIEFUNCTIE ALS PIJLER VAN CO-CONSTRUCTIE

Het coördinatiewerk is essentieel voor het welslagen van een coconstructieproces. Hoewel de opgerichte beheersorganen toelaten om een groot deel van dit coördinatiewerk te collectiviseren, is het belangrijk dat er een projectleider kan worden aangeduid, die de communicatie tussen alle betrokkenen kan verzekeren, het overzicht over het proces kan behouden en als referentiepunt fungeren in geval van moeilijkheden. **De coördinatierol beoogt de begeleiding van het proces in zijn geheel.**

Voor de initiatief nemende instelling kan deze coördinatietaak zwaar om dragen lijken, maar ze is essentieel. Er moeten dan ook voldoende financiële middelen worden uitgetrokken om dit in goede omstandigheden te kunnen opnemen. Opnieuw kunnen de beheersorganen hierbij hefbomen zijn.

Hoewel de actor die het initiatief tot de omgevingsanalyse heeft genomen, meestal ook deze coördinatierol toekomt, kan in bepaalde gevallen een **tussenkomst van een derde partij**, tijdens het gehele proces of tijdens bepaalde fasen ervan, toelaten om afstand te nemen om zodoende de hele onderneming en de relaties tussen de partners vlotter te laten verlopen, met name bij conflictsituaties.

3.3. CONFLICTBEHEER

De confrontatie van standpunten staat centraal bij een co-constructieproces, en is er zelfs de motor van.

Daarbij kunnen er zich conflicten voordoen tussen actoren van verschillende 'categorieën', professionelen en niet-professionelen, maar ook binnen dezelfde categorie, tussen bewoners van verschillende herkomst bijvoorbeeld, of tussen beroepskrachten van instellingen met uiteenlopende visies. Onenigheid moet evenwel op zich niet als een probleem gezien worden, maar het is wel belangrijk het onder controle te houden om te voorkomen dat sommige actoren zich uit het proces zouden terugtrekken, of dat sommige actoren zich niet meer comfortabel genoeg zouden voelen om volwaardig aan het proces deel te blijven nemen.

Om conflictrisico's tot een minimum te beperken, kan het interessant zijn om in het samenwerkingsproces expliciet te voorzien om **te werken rond de zienswijzen, behoeften en verwachtingen van elke partij** - opdat mogelijke conflictbronnen tussen de actoren gelokaliseerd kunnen worden.

Het is ook goed om op voorhand te bedenken hoe u met eventuele uiteenlopende standpunten over bepaalde aspecten zult omgaan. Onder de partners moet worden beslist of een consensus cruciaal is dan wel of de analyse verschillende standpunten kan naar voor schuiven die dan geëxpliciteerd en gecontextualiseerd zullen worden. Het moet ook voor iedereen duidelijk zijn er met deze verschillende zienswijzen zal worden omgegaan.

Wanneer de conflicten te groot zijn, zoals wanneer verschillende categorieën van actoren (bewoners, professionelen, onderzoekers enz.) tegenover elkaar komen te staan, kunnen de verdere werkzaamheden in subgroepen worden georganiseerd, waarbij iedereen dan de kans krijgt om zijn standpunt verder uit te werken en beter te beargumenteren. Dit kan iedereen

ook de gelegenheid bieden om een stapje achteruit te zetten, zodat de spanning kan worden verlaagd. Na zo een fase moet er dan wel weer een gezamenlijke bespreking volgen, waarbij de aanwezigheid van een neutrale derde partij die de gesprekken begeleidt, welkom kan zijn. Als de onenigheid aanhoudt, is het misschien te verkiezen om de verschillende standpunten een centrale plaats te geven in de analyse.

TER VERDERE VERDIEPING

Action communautaire en santé. Un outil pour la pratique. December 2013. Fédération des maisons médicales, Santé Communauté Participation (Sacopar), Centre local de promotion de la santé de Charleroi Thuin, pp. 18-29. <https://www.maisonmedicale.org/Action-communautaire-en-sante-un-outil-pour-la-pratique-2013.html>

Participatieve methoden. Een gids voor gebruikers. Maart 2006. Koning Boudewijnstichting. <https://fdocuments.nl/document/participatieve-methoden-een-gids-voor-gebruikers-2014-10-10-colofon-participatieve.html>

COLOFON

AUTEURS VAN DIT KATERN Marjorie Lelubre, Marion Bottero Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS) - Céline Mahieu, Léa Di Biagi, École de Santé Publique, Centre de recherche interdisciplinaire en approches sociales de la santé (CRISS), ULB - Benjamin Wayens, Institut de Gestion de l'Environnement et de l'Aménagement du Territoire (IGEAT) en EBxl, ULB - Sylvie Carbonnelle, Centre de diffusion de la culture sanitaire (CDCS vzw) en ULB, Metices.

MEDEAUTEURS Muriel Allard, SMES - Hamida Chikhi, Foyer vzw - Eric Colle, Christelijke Mutualiteit - Rita Concha, Foyer du Sud - Cécile Daron, ONE - Sonia De Clerck, Maison Biloba Huis - Eric Husson, Projet Lama - Myrrhine Kulcsar, OCMW Sint-Gillis - Xavier Melchior, ONE - Genti Metaj, Centre d'Accompagnement et Formation pour Adultes (CAFA asbl) - Florence Mullié, Aidants Proches asbl - Louise Ninin, Straatverplegers - Paola Magi, OCMW Vorst - Erdem Resne, Samenleven - Truus Roesems, Medikuregem - Olivier Shellinghen, Projet Lama - Marco Schetgen, École de Santé Publique, ULB - Nathalie Thomas, SSM Le Méridien - Matthieu Tihon, Brusselse Federatie van Unie voor de Huisvesting (BFUH) - Olivia Vanmechelen, Kenniscentrum WWZ - Maguelone Vignes, Brusano.

COÖRDINATIE Marjorie Lelubre en Marion Bottero, Centre de recherche de Bruxelles sur les inégalités sociales (Crebis), Le Forum-Bruxelles contre les inégalités/Conseil bruxellois de coordination sociopolitique (CBCS).

DANKBETUIGINGEN We bedanken het begeleidingscomité voor zijn nauwgezette en verrijkende follow-up gedurende het hele jaar: Gaëlle Amerijckx (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Andreas De Mesmaeker (perspective.brussels), Marion Englert (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Laurence Noël (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad) en Corinne Malchair (CDCS-CMDC).

Ten slotte willen we de medeauteurs van deze gids, de **deelnemers van de ondersteuningsgroep** (GPR) hartelijk bedanken voor hun inzet en bijdrage aan de co-constructie van dit instrument. Een taak die, zoals we allemaal weten, zeer veeleisend kan zijn in termen van persoonlijke investering en tijd. Gedurende het volledige proces was de inbreng van de GPR van onschatbare waarde. Hun kennis en expertise op het terrein zij een ware verrijking voor deze leidraad. Hun concrete voorbeelden uit de dagelijkse praktijk en hun vragen en bedenkingen waren essentiële troeven om de hoofddoelstelling van dit project te realiseren: terreinactoren in de Brusselse gezondheids- en welzijnssector een nuttig instrument aanreiken dat volledig op hun realiteit is afgestemd.

Onze debatten waren intens, meeslepend en veeleisend en we hopen dat de rijkdom die de dialoog tussen onderzoekers en actoren op het terrein heeft opgeleverd, volledig tot uiting zal komen in dit slotdocument.

Een laatste woord van dank ook aan de **deskundigen** en **testpartners** (Cultures et Santé, Brusano, Question Santé, Les Pissenlits, perspective.brussels, Le Méridien en de OCMW's van Vorst en Schaarbeek). Hun respectieve bijdragen waren zeer verrijkend.

VERTALING ElaN Languages

HERLEZING Yolanda Puttemans (CDCS-CMDC); Wouter Reynkens (CDCS-CMDC); Olivia Vanmechelen (Kenniscentrum WWZ); Peter Verduyck (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad).

UITGAVE Verantwoordelijke uitgever: Nathalie Noël, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Belliardstraat 71/1, 1040 Brussel - Wettelijk depot: D/2021/9334/62

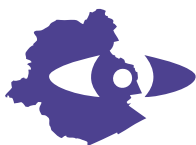
OM TE VERWIJZEN NAAR DEZE PUBLICATIE

LELUBRE Marjorie, BOTTERO Marion, CARBONNELLE Sylvie, DI BIAGI Léa, MAHIEU Céline, WAYENS Benjamin. 2022. Katern Co-constructie. In: LELUBRE Marjorie en BOTTERO Marion (coörd.). 2022. *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn*. Brussel: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn - Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Beschikbaar op: <https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Deze *Leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn* wordt aangevuld door de **Gids van Brusselse tools om een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn op te stellen**.

Het project 'Instrumenten voor een lokale omgevingsanalyse' is opgezet volgens het principe van collaboratief onderzoek waarbij een onderzoeksploeg (Crebis, École de santé publique van de ULB, Centre de Diffusion de la Culture Sanitaire, IGEAT, CIRTES-UCLouvain) en een groep van een twintigtal sleutelpersonen (terreinwerkers van verschillende sociale en gezondheidsdiensten) samengebracht werden. Dit project werd uitgevoerd in opdracht van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad. Met de financiële steun van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Federatie Wallonië-Brussel.

OBSERVATORIUM
VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN
BRUSSEL

OBSERVATOIRE
DE LA SANTÉ ET DU SOCIAL
BRUXELLES

Met de financiële steun van

GEMEENSCHAPPELIJKE
GEMEENSCHAPSCOMMISSIE